

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

NOIEMBRIE 2020

NR. 11 (1663)

ANUL XXXII

1 LEU

www.revistaorizont.ro

11



MARILEN GABRIEL PIRTEA

**La Universitatea de Vest,
Cultura e Capitală!**

**Ileana
Mălăncioiu
NUNTA**



5 948410 000294

Cassian Maria Spiridon în poezie. Și în istorie.

Cornel UNGUREANU

În seria „O sută și una de poezii” a Editurii Academiei au apărut aproape o sută de volume, consacrate importanților scriitori români, de ieri și de azi. Fiecare volum are circa 180 de pagini: volumul lui Cassian Maria Spiridon (antologia, notă bibliografică și selecția referințelor critice aparțin autorului) are 360 de pagini. Lângă antologia de la Editura Academiei am primit și *Comunitatea globală a spectatorilor* (500 de pagini), al doisprezecelea volum de „atitudini literare” – eseu, publicistică – editorialele (să le spunem așa) revistei *Convorbiri literare*.

„ca un poligon de tir», prins între concepte și idei sinucigașe. Un alt fel, original, de a-și asuma neoromantis-mul...” (Ioan Holban, *Istoria literaturii contemporane. Portrete contemporane*, vol I, 2003).

„Concepte și idei sinucigașe” mai există și în opera unor importanți scriitori din Moldova. La un moment dat, voiam să-mi intitulez partea din *Geografia literară a României* consacrată Moldovei „Moldova și sentimentul abisal al culturii”. Poate că „sentimentul abisal al culturii” ar putea defini impulsurile lirice ale lui Cassian Maria Spiridon. Din poemul „Despre buna folosire a celor învățate” aflăm: „în groapa comună nu există viață personală/ toate au logica scheletului viu/ ancorat viguros

care privesc pădurea/ știu copacul/ din care/ va fi cioplită crucea/ cei care se îndreaptă către moarte/ știu că se îndreaptă către moarte”.

„Atitudinile literare” ale lui Cassian Maria Spiridon au același desfășurător «pedagogic» ca poemele sale”. Din nou trebuie să-l citez pe Ioan Holban, care a urmărit volumele directorului revistei *Convorbiri literare*: „Atent la mișcarea contemporană a ideilor, la întrebările și provocările lumii (nu numai literare) de azi, Cassian Maria Spiridon face ample conspecte din cărți fundamentale ale unor sociologi, psihologi, istorici ai mentalităților și religiilor, istorici și critici literari, poeți, scriitori și filosofi, antici, clasici și moderni... urmărind consecvent câteva teme, într-o fastuoasă bibliografie, cât și în spațiul propriei sale gândiri analitice, formulând răspunsuri, lansând, la rândul-i, ipoteze și întrebări...”

Întrebări și răspunsuri sunt în „Dunărea, o chestiune europeană”, în „Alexandru Vlașă, un îndrumător”, dar mai ales în „Epistolarul L.M. Arcade, oglindă a exilului românesc”. În cele șaiszeci de pagini, exilul românesc e definit mai ales de scrisorile pe care L.M. Arcade le primește de la Horia Stamatu, personaj mai puțin cunoscut decât cei mari ai exilului românesc, Eugen Ionescu, Eliade, Cioran, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, dar... cunoscuți și prin scrisorile lui Horia Stamatu-cel-rău către L.M. Arcade-cel-bun.

Mi se pare importantă prudența cu care Cassian Maria Spiridon se apropie de „fondul documentar” al scrisorilor. De înțelegerea pentru partitura subiectivă a poetului: „Suntem cea mai complexă nație din Europa, cea mai puțin primitivă, tocmai de aceea Românul este «rațional» cel puțin dacă nu chiar mai mult, riguros, subtil ca francezul, dar n-a fost niciodată atât de stupid încât să fabrice o zeiță a ...rațiunii. Numai Busuioceanu, Dumnezeu să-l ierte și Daicoviciu, cam țigani amândoi, pe-o parte sau alta. În sinteza românească, țiganii și bulgarii au dat cele mai bune rezultate.... Așa cum Posteu-că sau Daicoviciu și Busuioceanu sunt

și-au fost țigani, Untaru e bulgar, ca Beranger I și Mihăilescu-Biblioteca. Sau Marin Preda, prozatorul, cu ceafa groasă. Noi, celto-grecii, suntem români ca lumea. Eliade e și el cam grec, Cioran cam celto-ungur, Dan Botta era un got-corsican, Ion Barbu, un turco-grec-valah, Vulcănescu, un greco-bucureștean, Nae Ionescu, și el un daco-grec din părțile Histriei, Pârvan un geto-slav, Bălcescu, Eminescu, iar niște misterioase amestecuri, dar asta face întru totul ceva: România”.

Supărările (sau fantezia poetului?) nu se leagă doar de înaintașii sau de contemporanii săi, ele capătă o energie nouă când e vorba de generațiile tinere. Ce știu ei? De ce nu vor să învețe? „Prin opoziție se naște altă paranoia. Ca bietul Alexandru, care a descoperit că spiritul românesc e o creație a... Bizanțului, pentru că acolo e, cum zice el, învățătura cea adevărată, pe care o vedem în... Miorița. Tot nebunie. Din nenorocire, puștiul ăsta e așa de oraș, de îngâmfat, că nici nu vrea să se gândească la ce-i spui. Bașca faptul că nu se știe dacă are acces la idee. Așa că din paranoia opuse ies revoluția și contrarevoluția culturală. Pe o ignoranță egală se luptă interese și superstiții opuse, unele în spirit colectiv, altele personalist. Unul suge partid, altul mistică. Amândoi însă au credință absolută în geniul propriu.”

Paul Miron și-a editat corespondența cu Horia Stamatu (Editura „Jurnalul literar” București, 2007) și ea plină de supărări mari, dar a blindat-o cu numeroase mărturisiri, subsoluri, comentarii nelipsite de umor. Cassian Maria Spiridon își lasă cititorul să trăiască comedia literaturii. Fiindcă volumul al XII-lea al „atitudinilor” se încheie cu mărturii despre istoria trăită de autor – de istoria-cea-adevărată. Revoluția română din decembrie 1989 ar fi început la Iași, iar între cei care ar fi fost în fruntea ei – în fruntea Frontului Popular Român — se afla și Cassian Maria Spiridon. Mitingul a fost împiedecat, iar a doua zi au urmat arestările. Și ne spune autorul: după Vasile Vicol, au urmat: Ștefan Prutianu, Vasile Odobescu, Ionel Săcăleanu, Aurel Ștefanachi, Cassian Maria Spiridon...

Cassian Maria Spiridon, azi lider de seamă al scrisului moldav.

în terciul compromișător/ în mlaștina viitorului// cu aripile deschise peste vâlătutul uman.// ca umbra disperării renaște/ un clocot tulburător/ în suflet/ pe chipurile împietrite/ se rostogolesc suvoaiele/ unei nopți segmentate// cine cunoaște mai bine/ somnul frunzei în pătura groasă a iernii/ în drumul către humus/ către humanus/ conștiința astfel/ postum/ se exprimă/ printr-o rigid-flexibilă cămașă de cuvinte// și totuși/ cei care se nasc dimineată/ știu câtă lumină-i așteaptă/ cei care fac dragoste/ își vor recunoaște vreodată copilul/ cei

Libuše Valentová, în 2020

Am pe masă mai multe cărți ale doamnei Libuše Valentová, publicate la aniversările importante ale României, ale marilor scriitori care ar trebui cunoscuți în Cehia și în lume. La Praga, profesoara Valentová e unul dintre cei mai de seamă prieteni ai scrisului românesc din Cehia. A patronat colocvii, sesiuni științifice, a scris mereu despre „Eminescu în cultura cehă”. Despre scriitorii români din exil. A legat importante dialoguri cu Virgil Ierunca și Monica Lovinescu și a vorbit despre ei la Praga sau la București. Ultima carte a Libuše Valentová este despre Ana Blandiana: *Râul cu un singur mal*.

Cartea începe cu un studiu introductiv al doamnei Valentová despre rolul Anei Blandiana în opoziția anticeaușistă, despre rolul excepțional al poetei în edificarea memoria-

lului de la Sighet și, mai ales, despre luminile acestei poezii. Despre locul și rolul acestei poezii în lumea de azi. Libuše Valentová propune cititorului ceh poezii din *Călcâiul vulnerabil*, *A treia taină*, *Octombrie, noiembrie, decembrie*, *Despre țara din care venim*, *Dacă vrei să nu te mai întorci*, *Somnul din somn*, *Arhitectura valurilor*, dar și foarte ample selecții din *Refluxul sensurilor*, din *Orologiul fără ore* și *Variațiuni pe o temă dată*.

În încheiere, o amplă postfață ni se pare elocventă pentru felul în care doamna Valentová înțelege poezia românească de azi. Și înțelege rolului Anei Blandiana în devenirea ei.

Mulțumim, Libuše Valentová!



Între referințele critice pe care Cassian Maria Spiridon le alege pentru cele „O sută și una de poezii”, semnificative ni se par acestea: „Poetica suferinței, a absenței și a neantului pe care o propovăduiește Cassian Maria Spiridon nu e întru totul lipsită de o aură mistică, poetul năzuind, nu arareori, să-și organizeze meditația din perspectiva unei retorici a rugăciunii, în care păcatul și expierea, damnarea și resurecția să se afle îngemănate. Alături de acest elan spiritualist ascensional [...] poetul ne propune și un alt scenariu, de astă dată descendent, declinant, care mizează pe imersiunea în visceral și organic” (Iulian Boldea, *Sub zodia nopții. Metamorfозele textului*, 1996)

„Hotărât a se relata alb, direct, cu dramatismul elementar al «cazului» elocvent în sine, Cassian Maria Spiridon pătrunde în lumea metaforelor cu o stângăcie salutară, nu doar pentru că îi acordă o notă de autenticitate distinctivă, ci pentru că îl ferește de retorică, de verbigeria facilității” (Gheorghe Grigurcu, 2000). „Prins între fondul unei sensibilități romantice și formele eretice ale liricii (post) moderne, poetul de azi își trăiește via-

Fototeca ORIZONT



Valeriu Sepi desenând în Aula Magna a UVT (2018)

Un antroposof bine ascuns sub umor și absurd: Cugler

Marcel TOLCEA

Cititorii competenți ai antologiei lui Sașa Pană nu se poate să nu fi observat prezența unui scriitor despre care istoria oficială a literaturii române păstra un secret apăsător: Grigore Cugler (1903-1972). Antologatorul a reușit performanța de a-l fi inclus în carte deși „personajul” nu se califica nicidecum în criteriile ideologice ale vremii. Lucrase în Ministerul de Externe până la preluarea de către Ana Pauker a acestuia, în 1947, când și-a depus demisia. Și, după un periplu prin Europa, a ales calea unui exil departe de țară, până în Peru unde, de altfel, a și murit în 1972.

Grigore Cugler înseamnă un destin enigmatic și profund nedreptățit al literaturii române. Opera sa ilustrează un tip de absurd special, spectaculos și încheșat stilistic, cu totul diferit însă față de cel practicat de Urmuz sau de comilitonii postumi ai acestuia. După ce I.L. Caragiale i-a fixat (hărăzit) Românului un exil metafizic în neantul unui absurd cotidian, Urmuz a făcut ceva mult mai important ca miză: i-a destrămat limbii române capacitatea de a fi amabilă ontologic. Ceea ce a condus nu doar la o conștientizare poietică, ci, mai ales, la un tipar paralogic adoptat și asumat programatic de către o parte a avangardei noastre. Iar un alt paradox este, de data asta, biografic: Grigore Cugler nu l-ar fi citit pe Urmuz. Spune răspicat acest lucru chiar el în interviul pe care i-l acordă Monicăi Lovinescu, la Paris, în 1972.

Dintre lucrurile care nu s-au scris despre Cugler, aș remarca în rubrica de azi că partea a patra din *Apunake* — despre o geneză urmată de o apocalipsă ridicolă — este un text în care guénonienii ar vedea o schimbare a polilor la finele uneia dintre vârstele lumii în care învățatul Biju este un fel de erou-civilizator, totul într-un registru buf.

Iar ceea ce urmează în finalul acestei părți nu poartă deloc marca stilistică a autorului, fiind, mai degrabă, o pledoarie patetică ce exaltă puterile omului într-un registru accentuat antroposofic, steinerian:

„... se îndepărtă liniștit cu conștiința omului care, după ce a dat tot e a putut da mai bun în viață, așteaptă moartea, nu ca o nimicire, ca o reîntoarcere la lutul neînsușit, ci ca un somn binefăcător după o zi de muncă rodnică, din care te scoli cu noi puteri culese din grădina veșnic în floare a Divinității creatoare, care nu așteaptă decât pe omul îndejuns de evoluat pentru a-i înmâna sceptrul lumii pe care a cucerit-o dezrobindu-se din voita sclavie a dumnezeirii în care omul de rând se complăce, lăsând să se îndeplinească de la sine minunile care și lui i-ar sta în putință, dacă ar ști să împrumute timpului răbdarea, perseverența și echilibrul, poruncindu-i să domnească peste Universul în care a descoperit, unul câte unul, misterele Creației și în viața căruia a citit în parte netălmăcitele legi ale Naturii, ridicându-se treptat-treptat de la ucenicul harnic până la înțeleptul care, atingând Esența, o recunoaște într-un sfârșit ca fiind sufletul lui și a înțeles că Supremul, Divinul, Necunoscutul rezidă în om...”¹

De fapt, rândurile de mai sus și cele încă pe atâtea ce urmează sunt o pledoarie steineriană cum nimeni nu scrisese până atunci în cultura română. Asta fiindcă toate invariantele antropozofiei sunt prezente aici într-o mantie stilistică nemaicrită în plecticoasele reluări doctrinare ale adepților săi români cam până la textele scrise „sub pecetea tainei” ale lui George Bălan. Ca să fiu mai exact, așa cum arată și numele preferat de Rudolf Steiner atunci când părăsește barca teozofiei, este vorba despre Omul Îndumnezeit. Iar Natura — un concept-cheie al lui Steiner, venit pe filieră goetheană — nu e altceva decât templul ierarhic în care corpul fizic, cel eteric și cel astral se vor desăvârși în Om.

¹ pp. 38-39.

Introducere în mizantropologie, de SavannaLou Capridis

Călin-Andrei MIHĂILESCU

(Continuare din numărul trecut)

Deci, la ce bună mizantropologia, „această nouă știință, în care absolutul are forță efectivă, în care capitalul este depășit, în care valorile pozitive sînt, nietzschean, inversate, și în care tot ceea ce știam pînă acum va trebui regîndit din rădăcini”?, întreabă pleonastic și pervers SavannaLou Capridis (p. 345). Știm că „pînă la sfîrșit, orice știință își celebrează începuturile” (de pildă răcirea planetelor prin victoria calculelor astronomice asupra mehlemului astrologiei e sărbătorită ritual la acceptarea oricărei noi teorii, de la Kepler la Hawking; iar coincidențele cu obscurantismele anterioare — că Big Bang-ul îi seamănă teribil mitului brahmanic al scînteii inițiale, de pildă — trebuie să mușmalizate prin calcule adînci și prin anii de școlire trebuincioși înțelegerii lor).

Și, ne reamintește autoarea, științele (exacte, naturale și, mai ales, cele sociale) trebuie să fie coerente, consistente și relevante (inițial, empiric relevante; mai nou, social relevante, mai precis tehnologic folosibile, căci tehnologia e singurul domeniu pasibil de progres). O a patra condiție, non-clasică, dar nu mai puțin importantă: științele trebuie să nu plictisească, deci să se transforme în opusul lor, de-a lungul lungului lor drum. „Accelerarea diviziunii și a reînnoirii științelor atinge azi proporții isterice (fiind căutarea nesfîrșită a unui Stăpîn, isteria este panaceul anti-plictisului, n.m. B.K.-F.) și, prin crescînda lipsă de comunicare dintre științe, thanatocratice” (p. 351).

Acest context odată bine hărtănit și stăpînit, autoarea se apleacă asupra antropologiei cu blîndețea ocrotitoare a unei mame vitrege. Ea consideră că antropologia, ca orice disciplină științifică, de exemplu, ca fizica atomică, are o părere prea bună despre natura umană. „Natura umană? Natura umană e cultura animală”, își începe autoarea ultimul subcapitol citîndu-l pe C.-A.M. Intitulat „The Infestigating Manimal” — oarecum traducibil ca „Omul-animal care infestază ce investighează” — subcapitolul, ce se întinde de la pagina 357 la 379, pune pe foc „prostiile” care îl făceau pe om unic în regnul animal (ca animal social; dotat cu rațiune; care rîde; care omoară de-un pamplexir; care poate fi gay; care are o lume a sa; care se șterge la nas cu batista...). „Cînd vine vorba de definiția omului, alintul narcisist e echivalentul prostiei fudule, de la Aristotel la Heidegger” (p. 358). „Omul e nu doar violent, hrăpăreț, cinic și imoral”, scrie Capridis, „ci mai ales mizerabil, adică toxic” (p. 359). Așa că atitudinea corectă față de om este disprețul față de *misanthropos*, sau *homo toxicus*: aceasta este axioma de suflet a mizantropologiei.

Misanthropos e omul prost pus și dispus, precum detectivul Oedip, acel Picior Gogonat pe care Aristotel i l-a furat lui Sofocle pentru a-și sprijini pe

el o sumă de figuri logice. Mizantropul nu dezamăgește, pentru că nu începi prin a-ți pune în el iluzii ori speranțe ca într-un luxos mobilier al viitorului, pentru ca înțelegerea lui să ceară ulterioara deziluzionare numită critică. De la bun început mizerabil, mizantropul disprețuiește și e disprețuit. Lipsit de valoare, el nu are preț. Fără preț (de producție, de schimb...), mizantropul nu generează nici datorii, nici vinovății, nici profit. El este, așadar impermeabil și la capitalism, și la comunism, și la chinezării. „Toți sîntem mizantropi. Toți sîntem Bartleby”, tună Capridis, pentru a adăuga cinic: „viitorul e fără pată (de culoare)” (p. 362). După Nietzsche, Durkheim și Bogdan Guilloux, Capridis plusează: „între mizantrop și societate nu există decît legături retorice, „și doar naivii, cretinii și monștrii resentimentului se pot lua după Marx” (p. 367).

Astfel, cercetarea mizantropologică este singura întreprindere cognitivă care poate avea pretenția de a fi realistă într-o lume în care reproducția capitalului nu mai este o mașină generatoare de dorințe. Provoacă de bombardamentele cu confort acuto-cronic și de auto-victimizarea galopantă, „diviziunea dintre mizantrop și dorințe se relevă a fi unitatea anti-monstruoasă, deci firească, a resentimentului [...]. Resentiment—singurul divertisment” (p. 369). Dîndu-și pe față disprețul mizantropic față de turmă, nici un mizantrop nu-i este contemporan altui mizantrop; deci nici sieși. „Timpul, în fine, nu mai e un joc de glezne al spațiului: timpul e sincopă” (p. 371). Logica mizantropologică cere, deci, „o disprețuitoare cunoaștere a celui alt care este sinele care este nimicul care este de aici, de pe la noi... Cum a putut Celălalt, virusul, să ne facă indiferent identicii unii altora pe orizontul falsului nimic?” O întrebare retorică, atîta vreme cît bunăvoința e relativă, iar reaua voință, absolută.

Să fie acesta sfîrșitul societății? Al societății așa cum o știm, da. După ce a evacuat iluziile, relativismul, utopismele, capitalul și opoziția dintre război și pace, după ce a eliberat timpul de tirania spațiului, mizantropologia ni se prezintă ca o știință realistă: „unica știință care nu-și are rădăcinile în grădinița spiritului” (p. 374). Mizantropologia știe că e o știință temporară și că, de cînd datoriile publice au crescut atît cît să abolească timpul în care pot fi plătite — „America owes as much as the price of the whole world, thus it owns the world”, scrie, intraductibil, Capridis — extaza șantajului și-a împlinit logica demonică: timpul vinovăției a fost devorat de apofaticul zeu monetar.

„Azi, cînd umanismul se împlinește ca fascism birocratic și imploziilor individuale le răspunde explozia demografică, miza mizantropologiei e monologică, temporară și absolută. În fine, viitorul nu mai e o ficțiune” (p. 379) își încheie SavannaLou Capridis opul.

De acestea va trebui să ținem seama.

Bözsí Káracs-Fištenpreamnă,
Academia Română

La UVT, cultura e capitală!

Marilen PIRTEA

Orizont: În anii de când exercitați responsabilități la UVT ați interacționat inevitabil atât cu istoria universității, cât și cu mulți colegi care au contribuit la această istorie. Unii dintre ei au fost legați chiar de începuturile UVT. Simbolic vorbind, ce ați preluat din această memorie instituțională?

Marilen Pirtea: Universitatea de Vest din Timișoara, o minunată cititorie a Regelui Mihai I al României, fondatorul și imaginea noastră emblematică, a fost o instituție dorită de toată suflarea intelectuală bănățeană. E vorba și despre intelectualii și oamenii de cultură din Timișoara, dar și din celelalte centre culturale bănățene – Lugoj, Caransebeș, Jimbolia, Deta etc. Pentru mine, ca profesor și rector, e o responsabilitate maximă să păstrez spiritul și esența acestui edificiu. Ea constă în consolidarea și lăr-

laboratoare, de exemplu), care, în mod evident, sunt mult mai greu de transferat în *online* într-o formă eficientă. Să mai spunem și că efectul superior al educației *online* în comparație cu cea *face to face*, ca practică generală, nu e susținut de studii solide.

Unele aspecte ale educației universitare nu mai pot reveni la „normal”. Sunt lucruri pe care le proiectam de multă vreme, iar Covid-19 nu a făcut decât să accelereze procesul. De exemplu, ne doream să utilizăm platformele *online* pentru comunicarea asincronă cu studenții, fiecare cadru didactic trebuind să aibă materialele organizate pe aceste platforme, pentru a fi accesibile tuturor studenților, în orice moment. Cunoșteam demult efectul pozitiv al evaluării pe parcurs și chiar al inter-evaluărilor între studenți, dar aceste practici nu erau prea des folosite în universitățile noastre. Acum sunt recomandate și se pare că utilitatea e certă.

Apoi, exista problema studenților care nu se puteau deplasa fizic până la se-

reacționat, însă, rapid: am transpus în mediul *online* procesul de învățământ și am asigurat un proces de calitate, chiar în aceste noi condiții. Sunt de părere că lucrurile au intrat într-o logică adecvată contextului și am progresat constant pe toate planurile. Nu de puține ori am transformat adversitățile pandemiei în oportunități.

Ne doream demult, de exemplu, să avem o rată mare de utilizare a platformei de *e-learning* a UVT. Ea s-a realizat și activat susținut, într-un ritm care n-ar fi fost posibil în condiții, să spunem, firești. Complementar, majoritatea colegilor au depus mai mult efort și s-au implicat mai mult în noul proces didactic, ceea ce a generat un plus de calitate. Sper ca, pe termen lung, să se mențină comportamentul dobândit acum. Dacă e să privim în viitor, cred că, în urma contextului pandemic, activitățile didactice vor avea tot mai mult un caracter de tip *blended learning* și vom înregistra un nivel superior de utilizare a TIC în actul didactic, neuitând, însă, că adevăratul sens al predării noastre e stimularea învățării studenților.

Fenomenul pe care îl trăim în această perioadă, prin natura sa brusc invazivă, afectează, desigur, atât procesele de la nivelul instituțiilor, cât și rezultatele lor. Când mă gândesc, însă, la UVT, constat un fapt cel puțin interesant: deși procesele instituționale au fost afectate, ca ritm, impactul asupra rezultatelor a fost relativ mic. În unele cazuri, rezultatele au fost peste cele din anii „normalității”. Să exemplific: rezultatul admiterii la ciclul de licență și master a fost mai bun comparativ cu anul trecut; s-au câștigat proiecte de investiții majore; s-au deschis noi sedii pentru studenți și angajați, iar UVT beneficiază, alături de alte cinci universități europene, de proiectul UNITA, care înseamnă începutul unor schimbări majore în internaționalizarea universității.

E adevărat, vibrația vieții academice nu are amplitudinea cunoscută înainte. Imaginea universității fără studenți e aproape apocaliptică. Pandemia a afectat serios și conexiunea noastră directă cu comunitatea externă: nu am mai putut organiza „față în față” evenimente-reper pentru comunitatea academică locală și națională.

– Care sunt efectele pe termen lung ale desfășurării cursurilor, seminarelor și examenelor *online*?

– Ele depind în mare măsură de răspunsul nostru la provocările acestei perioade. Un risc major îl reprezintă distanțarea emoțională a profesorului de student. Orice act didactic trebuie să aibă și o dimensiune afectivă. Studentul nu învață doar cunoștințe, ci și atitudini, un mod de abordare interpersonală, abilități sociale care îl ajută în profesie și în viață. Chiar dacă stările emoționale ale studentului nu sunt legate direct de acțiunile dascălului, acesta din urmă are obligația morală de a ține stresul studenților sub control.

– Nu există discurs în fața corpului profesoral sau în fața studenților în care să nu vorbiți despre excelență. Cum o vedeți posibilă în anii ce vin?

– În opinia mea, excelența nu ține de vremuri. Ea este o opțiune individuală, născută din dorința de creștere a fiecăruia. E drept că excelența vine întotdeauna odată cu spargerea granițelor stării de confort. Este posibil ca oamenii, trăind un stres permanent legat de siguranță, să apeleze, psihologic vorbind, la reflexe de apărare. Da, excelența poate fi afectată printr-un soi de prudență în

a explora noi zone de cunoaștere. Dar asta înseamnă și că, dacă nu poți extinde, poți aprofunda. Mă aștept, deci, pe de o parte, la o super-specializare în anii care vin și la mai puține acțiuni interdisciplinare.

Pe de altă parte, facilitățile de comunicare oferite de mediul virtual pot fi valorizate prin proiecte de cercetare în echipe internaționale. Pandemia în sine e un subiect de cercetare pe care mulți dintre colegi încep să-l exploreze cu mijloace științifice, ceea ce creează oportunități de *networking*. Pentru a menține dorința oamenilor de a subscrie excelenței în predare și cercetare, managementul universității are un rol important. Din acest motiv, în UVT lucrăm la un sistem aprofundat de evaluare a performanțelor individuale, tocmai pentru a da colegilor noștri acel impuls motivator și acel scop pe care să își concentreze efortul.

Sigur, excelența ar trebui definită, înainte de a ne da seama cum e posibilă. Ar fi multe de discutat. Am putea vorbi despre excelență în administrația universitară, în componenta didactică și în cea de cercetare. Mă voi referi doar la ultimele două, punctând elementele esențiale. În predarea universitară trebuie să ne ghidăm după o abordare *evidence based*. Avem un model de instruire propus ca brand de predare al UVT. Modelul, bazat pe un concept inovativ, constă în învățarea reflexiv-colaborativă. Pentru a atinge excelența în predare, putem urma acest model și putem inova constant.

Dacă fiecare dintre noi va înțelege că nu-și poate desfășura activitățile didactice numai pe baza experiențelor personale și că e nevoie de pregătire specială, iar pregătirea poate fi susținută de studii serioase în domenii precum științele educației, vom progresa din punct de vedere calitativ. Complementar, ne interesează cercetarea cu vizibilitate internațională. Trebuie să înțelegem că activăm într-un context global, că trăim într-o lume a cunoașterii și că munca noastră trebuie validată de comunitatea științifică internațională. Îmi place să cred că toți cei din UVT suntem conștienți de acest context și că încercăm să devenim mai buni.

– România are peste 80 de universități de stat și private, dar foarte puține sunt prezente în clasamentele universitare internaționale. Chiar nu putem crește performanța universităților noastre?

– Ce soluții ar fi? În primul rând, regândirea rolului și, mai ales, a modului de finanțare a universităților neperformante. Apoi, trecerea la un program, chiar impus de MEN, de fuziune între universități de același calibr, din același oraș, deci construirea unor universități metropolitane, și/sau absorbția unor universități mai mici și mai puțin performante. Studiile arată că fuziunile duc la creșteri cvasi-instantanee în clasamentele internaționale, chiar și în AWUR, un clasament foarte rigid. Ce model să adoptăm? Poate cel francez al fuziunilor, un program național de fuziuni coordonat de minister. Alte soluții ar fi selecția mult mai riguroasă a personalului la intrarea în sistem, atragerea celor cu studii în străinătate și a celor mai buni absolvenți din țară prin granturi interne ale universităților. Și realizarea unor consorții, pe model UNITA, sau chiar fuziuni transfrontaliere.

– Ce credeți despre universitățile particulare? Vă îngrijorează ideea fabricilor de diplome? Diplome ce sunt la fel de valabile prin granturi provomare în România ca și acelea emise de

girea continuă a activităților noastre, în sublinierea rigorii științelor exacte și ale naturii, în frumusețea științelor sociale și umaniste și în armonia dată de științele vocaționale. Toate acestea se împlinesc, în capitala Banatului, în ceea ce mi-aș permite să definesc a fi linia directoare a activității noastre. Și anume, că, la UVT, cultura este capitală!

– Ați schimbat în ultimii opt ani, împreună cu echipa dumneavoastră, fața Universității de Vest din Timișoara. Ați început un nou mandat, ați anunțat demararea a numeroase proiecte și programe de anvergură și, iată, a apărut pandemia. Cât de mult a afectat starea de criză activitățile universității? Care sunt greutățile pe care le-ați avut și le aveți încă de înfruntat? Există vreo oportunitate pe care pandemia s-o fi oferit UVT?

– Covid-19 a forțat mediul academic să se mute *online*, literalmente peste noapte. În doar câteva zile, abilitățile profesorilor și studenților au fost puse la încercare. A fost prilejul pentru un exercițiu care a testat și dezvoltarea competențelor prin care atât profesorii, cât și studenții să fie capabili să utilizeze tehnologia în educație. Cu siguranță, învățământul universitar, și nu numai el, nu va mai fi la fel după încheierea pandemiei. Dar nici nu cred că putem să ne gândim la un învățământ exclusiv *online*. Există multe activități (studiul în

diul universității, dar care ar fi participat la cursuri de acasă. Dacă, acum un an, ai fi cerut unui universitar să-și înregistreze cursul și să le dea studenților acces la înregistrare, s-ar fi uitat la tine cel puțin mirat. Acum se pare că suntem mai deschiși. În acest sens, cred că lucrurile pot fi duse și mai departe. Îmi imaginez cum, în amfiteatrele și sălile noastre, avem monitoare pe pereți, iar studenții conectați din afara sălii asistă la cursuri sau participă la seminare alături de colegii prezenți în sală. Importantă nu e prezența fizică, ci autenticitatea interacțiunii didactice. Toate universitățile și-au dezvoltat sisteme informatice care să susțină procesul de admitere, dacă nu integral, cel puțin în mare parte. Din acest punct de vedere, mult timp de acum încolo, admiterea cred că va fi gestionată preponderent *online*.

Este adevărat, avem multe proiecte în derulare. Câteva exemple: digitalizarea proceselor interne ale UVT, creșterea vizibilității UVT în mediul *online*, creșterea calității actului educațional în UVT prin adoptarea modelului învățării reflexiv-colaborative, creșterea calității activităților de cercetare, realizarea unui sistem integrat de evaluare și recompensare a performanțelor profesionale etc. Într-o primă fază, apariția contextului pandemic ne-a obligat să ne reconfigurăm modul de lucru pe toate planurile, ceea ce a întârziat unele proiecte. Am



universități de prestigiu.

– Ne îndreptăm spre o eră în care educația e digitalizată, iar resursele învățării sunt ușor accesibile tuturor. Acest lucru aduce cu sine o provocare etică. E o problemă reală, deoarece, dacă nu e bine reglementat sau dacă tolerează devianța, comportamentul în mediul *on-line* de educație poate scăpa controlului mult mai ușor decât în mediul *offline*. Dacă provocarea de natură etică e dublată de lupta pentru supraviețuire, de efortul constant de a rămâne pe piața educațională, tentația de a recurge la comportamente non-etice e mai mare. Ele se vor manifesta mai ușor dacă le permite contextul național. Acest comportament poate fi contracarat prin creșterea controlului exercitat de instituțiile naționale abilitate asupra procesului educațional și asupra rezultatelor.

Faptul că o universitate e particulară sau de stat nu constituie, în sine, un aspect definitoriu pentru calitatea unei instituții. Este, însă, adevărat că nu am văzut, în România, universități particulare care să promoveze o educație de calitate și să aibă și producție științifică onorabilă. Trebuie spus însă că nu doar universitățile particulare se găsesc în această situație. Din păcate, multe universități de stat nu sunt departe de performanța celor particulare. Deci, da, nu doar mă îngrijorează faptul că diplomele studenților obținute la universitățile de prestigiu sunt echivalente pe piață la fel cu cele obținute la universități obscure, dar acest fapt îmi pare o nedreptate socială majoră, care încurajează lipsa de educație și chiar impostura. Sunt suficiente exemple relevate de presă, deci nu e nevoie să mai insist asupra subiectului.

– **Unul din cele mai vechi dar, totodată, actuale reproșuri aduse universităților e că nu pregătesc studenții pentru piața muncii sau că tot ce-i învață este, adesea, deja perimat în momentul în care studentul ajunge să se angajeze. Cum poate fi depășit acest reproș? Există șanse sau va fi în continuare laitmotivul reproșurilor aduse universităților?**

– Discuția pe această temă e amplă. Aș spune că menirea universităților nu este de a pregăti lucrători pe bandă, ci de a forma intelectuali, o elită. Or, mediul economic nu prea cere asta în mod direct. Totuși, cum perimarea informației e rapidă în contextul progresului științific, universitățile își pot îndeplini menirea numai dacă: a) includ în curriculum, dincolo de informațiile de bază (ABC-ul științific), și informații din avangarda științifică, cu o cercetare de actualitate conectată cu lumea reală; b) pun accent pe dezvoltarea transversală (prin modul de predare a tuturor disciplinelor), pe competențele-cheie UE, dar și prin dezvoltarea acestora prin cursuri specifice (disciplinele noastre complementare, dar axate pe competențele-cheie). De multe ori, reproșul e făcut și din necunoaștere și superficialitate. Oricât de bună ar fi formarea inițială, ea nu poate suplini o formare continuă. Studiile arată că formarea continuă are un efect de patru ori mai mare decât formarea inițială, cel puțin în cazul cadrelor didactice.

– **Rata abandonului studiilor universitare este, în România, peste nivelul țărilor din U.E. Ce soluții au universitățile pentru a preveni abandonul?**

– În fiecare an, aproximativ 30% din studenții anului I din universitățile din SUA nu se întorc în al doilea an și se cheltuiesc peste 9 miliarde de dolari educând acești studenți. Rata de abandon

este, și la noi, comparabilă. Aproximativ 40% dintre studenții care aspiră la diplomele de licență nu își finalizează studiile în termen de 6 ani (NCES, 2015). Tehnicile de învățare automată, rezultatele școlare anterioare, în special la teste (gen BAC) se pare că sunt un bun predictor al continuării studiilor. Rata de abandon poate varia semnificativ de la generație la generație. Spre exemplu, generația 1998 prezenta un procent de abandon de 27,6%, iar cea din 2006, de 20,2% (după un studiu făcut la University of Washington, pe 32.500 de studenți).

Ce soluții ar fi? O admitere mai dură, cu test de abilități intelectuale, așa cum vrea UVT să facă, după care ar urma programe speciale de dezvoltare a tehnicilor de învățare. Aplicarea unui sistem de *peer-tutoring*, consilierea prin CCOC, pregătirea psihopedagogică specifică a cadrelor didactice universitare. Aici poate fi inovația, pentru România: fiecare universitate să-și pregătească cadrele didactice pentru specificul educației universitare.

– **În ultimii ani, exodul elevilor care finalizează studiile liceale spre universități din Europa, și nu numai, pare că s-a intensificat. Cum vedeți acest fenomen?**

– Covid-19 a redus exodul spre exterior al elevilor români, aceasta fiind o tendință internațională. Dacă nu au putut să fie fizic acolo, mulți elevi au ales să nu plece. În consecință, universitățile noastre au șansa să arate că sunt capabile să ofere educație de calitate. Principala cauză a plecării din țară (și nu doar în România) e percepția viitorului student asupra calității sistemului de învățământ universitar. Ea îi face să plece și tot pe baza acesteia aleg țara de destinație. China studiază cel mai mult fenomenul migrației internaționale a studenților, dar nu ia neapărat măsuri de prevenire. Desfășoară, în schimb, o campanie activă de aducere acasă a celor care au absolvit universități de prim rang mondial.

– **Analfabetismul funcțional este una dintre cele mai mari probleme ale societății noastre. Dacă nu luăm măsuri, consecințele pe termen lung pot fi grave. Cum apreciați problema?**

– Problema are o asemenea amploare încât îmi e teamă că nu doar sistemul de învățământ poate furniza soluții. Ar fi bine, înainte de toate, să ne uităm la predictorii analfabetismului și să nu gândim problema așa cum auzim în presă: școala nu-și face treaba, profesorii sunt prost pregătiți și, iată, avem 40% analfabetism funcțional. Funcționarea cognitivă și comportamentală preșcolară s-a dovedit a fi un predictor important pentru alfabetizare la vârsta adultă tânără, chiar și atunci când efectele caracteristicilor de mediu ale familiei, inclusiv aranjamentele de viață, calitatea mediului de acasă, educația maternă și veniturile sunt controlate.

Eșecul în școala elementară e asociat și cu alfabetizarea, dar acest efect dispare atunci când se controlează măsura abilităților preșcolare. Factorii de mediu ai familiei includ educația maternă, dimensiunea familiei în copilărie, starea civilă maternă și venitul în copilăria mijlocie și adolescența timpurie. Cu alte cuvinte, e nevoie de o investiție masivă în pregătirea educatorilor pentru dezvoltarea pre-rechizitelor necesare alfabetizării la cei mici. Apoi, e nevoie de o școală a părinților, de timp mai mult acasă pentru mame (de exemplu, în Germania, dacă soția nu merge la lucru și stă acasă cu cei mici, soțul e scutit de o parte din taxe).

– **Care credeți că sunt elementele frenatoare ale unei modernizări autentice (nu de suprafață) a învățământului românesc în general? Dar ale celui românesc? Dar ale UVT?**

– Cred că un prim obstacol în modernizarea învățământului românesc, în general, ține de sub-finanțare. Am spus-o în repetate rânduri: în această epocă, nu poți face performanță fără a avea mijloace moderne la îndemână, fără tehnologii avansate, laboratoare bine dotate, echipamente. Or, toate acestea înseamnă a pune la dispoziție resursele materiale necesare. Modernizarea mai înseamnă și reîmprospătarea mentalităților, for-



marea unor generații noi de profesori care să acționeze drept modele pentru generațiile de studenți și elevi. Studenții străluciți rareori optează pentru o profesie didactică; cei mai mulți, din rațiuni financiare. Modernizarea programelor este și ea foarte importantă în procesul mai larg al modernizării învățământului. Lipsesc studiile serioase asupra nevoilor acestei generații, lipsesc inițiativele de conlucrare autentică între mediul academic și angajatori. Sau, mai degrabă, nu se văd rezultatele acestei colaborări curriculare.

Legat de modernizarea UVT, cred că efortul nostru din ultimii ani chiar a schimbat, așa cum spuneți, fața universității. Mai trebuie lucrat la fond, iar aici mă refer la înțelegerea de către toți membrii comunității, de la student la profesor, de la personalul administrativ la cel de suport, că fiecare contribuție contează. Nu poți merge înainte doar cu o parte din oameni. Efortul trebuie distribuit pe toate roțițele sistemului, astfel încât angrenajul să funcționeze la parametri ideali. Aceasta ar fi o frână pentru UVT: distribuția inegală a efortului și, drept urmare, a performanței.

Ca să dau și mai multă consistență acestui răspuns, mă voi referi doar la două exemple: atractivitatea profesiei și abordarea practicilor educaționale pe baza bunului simț. La atractivitatea profesiei didactice nu contribuie doar partea financiară, deși, desigur, remunerarea personalului didactic este importantă și contribuie la aceasta. Dincolo de acest aspect sunt, însă, și unele legate de imaginea profesiei în comunitate. Aici, presa nu prea a ajutat profesia, fiind de multe ori interesată de aspectele negative, mai puțin de cele pozitive, cum ar fi succesele

reputate nu de puține ori de personalul didactic din învățământul românesc. Din cealaltă perspectivă, impresia mea, și nu doar a mea, este că, în general, în educația națională și în practica didactică, în particular, multe decizii se iau doar pe baza logicii primare și a experiențelor anterioare personale, nu pe studii și observații științifice. Or, lucrurile nu stau totdeauna așa cum par la prima vedere.

De exemplu, am să vă întreb ce părere aveți despre abordarea unei descentralizări cvasi-totale în învățământ. Probabil că îmi veți spune că așteptăm de mult așa ceva, că este o decizie de management de

sistem care ar crește calitatea. Totuși, studiile – îmi vine aici în minte un studiu al OCDE, de prin 2012, dacă nu mă înșel – ne spun că descentralizarea, în cazul statelor cu tipologia și nivelul de dezvoltare economică ale României, poate duce la creșterea calității doar dacă e dublată de creșterea responsabilității sociale, măsurată obiectiv. Ca atare, credeți că am crește performanța școlilor noastre dacă am crește gradul de autonomie, dar am lăsa zonele de arondare a elevilor în seama unităților școlare?

– **Cum se construiește, teameinic, o poziție bună pe „piața universităților”?**

– O poziție bună provine fie din prestigiul istoric, care a generat numeroase rezultate pozitive de-a lungul anilor, fie din energia și capacitatea de integrare în dinamismul contemporan. Modelul optim include ambele componente. Poziționarea se face prin *output*-ul generat de întregul „organism” instituțional și de vizibilitatea rezultatelor. Contextul și „aliații” internaționali sunt vitali. Spre deosebire pe alte tipuri de piețe, „piața educațională a universităților” constituie o realitate relativ nouă pentru România, acest subiect conturându-se ca element al dezbaterilor în spațiul public în ultimii 15-20 de ani.

Mobilitatea teritorială a persoanelor, accesul liber și cât mai ușor la educație în spațiul internațional, dezvoltarea tehnologică, globalizarea și pătrunderea companiilor multinaționale sunt doar câțiva factori care au contribuit la dezvoltarea spiritului concurențial în domeniul învățământului superior. Dincolo de context, ocuparea unei poziții cât mai favorabile în clasamente și ierarhii internaționale reflectă un anumit

La UVT, cultura e capitală!

interview

nivel de recunoaștere a calității actului educațional, dar mai ales evidențiază nivelul de expertiză, vizibilitate și competență în domeniul activităților de cercetare științifică.

Fără a face o pledoarie pentru teoriile marketingului, o poziționare favorabilă pe această piață înseamnă buna cunoaștere a competitorilor, resurselor și, nu în ultimul rând, nevoilor pieței. Desigur că ne referim la o piață a muncii în care produsul educației din universități se reflectă prin inserția absolvenților în domeniile în care au fost pregătiți, dar mai ales prin recunoașterea calităților și competențelor profesionale dobândite pe parcursul perioadei de formare. Recunoașterea unei universități sintetizează efortul comun al tuturor cadrelor didactice și cercetătorilor, cuantificat în participări la evenimente științifice internaționale, publicarea unor articole științifice în reviste prestigioase, impactul științific pe care activitatea de cercetare îl generează, obținerea unor premii internaționale consacrate. Toate acestea, coroborate cu un management flexibil,

formă a Legii acestui domeniu? Dacă da, care ar fi direcțiile care necesită o reconstruire urgentă?

– Ultima Lege a Educației Naționale (LEN nr. 1/2011), coerentă și completă, a fost aprobată în 2011. Din păcate, aceasta a fost amendată de nenumărate ori de la publicare până astăzi, iar amendamentele nu au creat neapărat un cadru legislativ mai bun. În acest context, în cel al unei evoluții de nouă ani, precum și al unor proiecte de anvergură, de pildă, proiectul *România Educată*, o revizuire legislativă poate fi luată în calcul. Dacă e să facem referire la direcții precise, mă gândesc la formarea inițială și continuă a cadrelor didactice, la formarea psihopedagogică a universitarilor, precum și la autonomia universitară.

– Cum ați relua în contextul actual ideea – pe care ați împărtășit-o – a unificării celor patru mari universități timișorene? Ce argumente suplimentare ați avea acum pentru o universitate metropolitană?

– Dacă tot am vorbit de tendințele Vestului: în Europa este promovată tot

număr de aproximativ de 3.000 de cadre didactice universitare și cercetători. În acest moment, parcurgem o etapă de cunoaștere a specificului activității fiecărei universități, a preocupărilor manifestate în raport cu activitățile didactice, dar mai ales cu acelea de cercetare științifică.

În viziunea mea, cred că acum e preferabil ca Alianța Timișoara Universitară să fie preocupată de modul în care poate să contribuie la dezvoltarea locală, regională și națională. Și, evident, să coaguleze întreaga energie spre beneficiul comunității timișorene. De asemenea, am convingerea că prin efortul susținut al celor patru parteneri vom reuși să consolidăm și să dezvoltăm expertiza științifică locală, astfel încât Timișoara să devină un furnizor de cunoaștere științifică de prestigiu internațional. Experiențele acumulate ca urmare a activităților derulate în alianță vor face ca, pe viitor, să reevaluăm proiectul inițial, fie spre continuarea și parcurgerea etapelor următoare, fie spre menținerea acestui mod de asociere. Totuși, cred că fiecare membru al alianței a conștientizat că, împreună, universitățile timișorene sunt mai puternice, că pot fuziona la nivelul ideilor și preocupărilor științifice.

Ne este tot mai clar tuturor că vorbim despre un context global de concurență între universități: pentru atragere de studenți, pentru atragere de resurse, pentru dezvoltarea de rețele de cercetare performante. În acest context, gândindu-mă la cele susținute ca argumente până acum, nu cred că sunt multe de adăugat la nivelul ideilor. Cred că ar fi cazul să facem pași concreți în această direcție. Totuși, dacă ar fi să aduc un argument suplimentar, aș spune că avem deja dovezi, atestate de studii, că fuziunile între universități duc la creșterea acestora în clasamentele internaționale, deci la creșterea prestigiului și vizibilității lor. Exemplul fuziunilor universităților franceze este elocvent.

– Ce înseamnă un bun pragmatism în zona managementului universitar?

– La origine, pragmatismul înseamnă *acțiune*. Un pragmatism bun, după mine, înseamnă să acționezi având în vedere scopul, dar să fii orientat în acțiuni de valorile pe care ai construit. În managementul universitar, pragmatismul bun înseamnă flexibilitate, adaptare la vremuri, păstrarea valorilor: este un lucru fundamental. Totodată, pragmatismul bun înseamnă și o concentrare pe proces, nu doar pe produs. În managementul universitar, a înțelege procesul, creșterile și descreșterile, pierderile și câștigurile, fluxurile, asigură premisa obținerii rezultatelor. De pildă, ca să obții rezultatele dorite (pragmatism pur), e necesar mai întâi să te întrebi: ce îi motivează pe oameni în general și pe oamenii mei, în special? De unde pornesc și cum ajung ei la rezultate? Care este ritmul lor? Care sunt obstacolele pe care le întâmpină? Acesta este un pragmatism bun.

Consider că în managementul unei universități este important să stabilești obiective înalte, realizabile, care să fie conștientizate și asumate de o masă critică cât mai consistentă din organizație. Poți fi pragmatic și orientat pe obiective de anvergură atunci când toate palierele decizionale ale universității, dar mai ales comunitatea academică, își asumă responsabilități convergente cu țintele asumate de universitate. Pe de altă parte, pragmatismul la care vă referiți trebuie să fie în consonanță cu libertatea academică, cu creativitatea și efervescența schimbului de idei, fără a limita libertățile indivi-

duale și pluralismul ideatic al membrilor din universitate. Aș putea asocia acest pragmatism cu mersul pe sârmă al unui acrobat, a cărui activitate poate fi rezumată la un singur cuvânt: echilibru.

– Cum obține timpul de calitate rectorul unei instituții care consumă mult timp?

– Prin decizii rapide bazate pe analize îndelungate și prin reacții rapide la schimbări. Este bine-cunoscut faptul că, atunci când ai o doleanță, o solicitare, fie că ești student, cadru didactic, cercetător sau personal de suport, primul lucru care îți vine în minte e să mergi la rector să te ajute, să rezolve, să găsească o soluție problemei. Evident că în activitatea mea de până în prezent am fost de nenumărate ori în astfel de posturi. Însă, în timp, mi-am dat seama că este important ca în jurul meu să existe o echipă de oameni competenți, centrați pe soluționarea posibilelor disfuncționalități, care să diminueze pe cât posibil apariția unor astfel de situații.

Pe de altă parte, mi-am propus, și am convingerea că am realizat măcar parțial acest lucru, să pun bazele unei culturi organizaționale în care fiecare solicitare, fiecare provocare sau doleanță să fie soluționată pe primul sau cel mult al doilea nivel ierarhic superior al inițiatorului. Principiul meu de management în universitatea pe care o coordonez a fost de a nominaliza și de a atrage în echipa de management, indiferent de palierul decizional, colegi care doresc și au demonstrat că pot face performanță. Împreună cu ei am definit elementele strategice ale universității. Nu în ultimul rând, sunt profesor. Interacționez cu studenții și doctoranzii, iar activitatea didactică și de cercetare pe care o desfășor alături de ei reprezintă o mare parte a timpului de calitate pe care îl petrec în universitate.

– Care credeți că ar trebui să fie rolul de potențiator cultural al unei universități în comunitatea locală/națională? Cum apreciați rolul UVT în acest sens? Ce proiecte, ce idei se conturează pentru 2023. Timișoara, capitală culturală?

– Rolul unei universități comprehensive trebuie să fie de vector cultural pentru regiune. Acest proces se realizează în parteneriat și prin strategii comune cu principalii actanți din societate, prin activități externe/exterioare universității. Universitatea trebuie să aibă un centru cultural deschis, așa cum se întâmplă în numeroase locuri din Occident, unde se „externalizează” actul cultural spre societate. Bazându-mă pe ceea ce am făcut în ultimii ani și pe proiectele noastre din viitorul imediat, reafirm cu tărie ceea ce am spus în debutul discuției noastre: *la Universitatea de Vest, cultura e capitală!*

În ce privește pregătirea pentru 2023, când Timișoara va fi Capitală Culturală Europeană, ne gândim la o expunere în spații neconvenționale, pentru a ajunge la un public mai greu accesibil, la inițierea FUTURIS, o biennială de artă multimedia combinată cu tehnologia. De asemenea, la DESIGN-ECO-ART, care presupune realizarea unor proiecte de instalații artistice în zonele verzi/parcurile din Timișoara și alte orașe și la ArtAI, un hub interdisciplinar de dezvoltare a zonelor artistice infuzate de AI (*artificial intelligence*), VR (*virtual reality*) și AR (*augmented reality*), plus o suită de ateliere deschise: Open Studios. Sunt doar câteva repere dintr-un proces la capătul căruia nădăjduim ca șansa de a fi fost desemnați Capitală Culturală Europeană să aibă o încoronare demnă și de acest nume, și de visele noastre.

dinamic, vizionar, pot contribui la ocuparea unor poziții favorabile pe piața educațională.

– Ce e Vest-Vest la Universitatea de Vest? Cât de bogată e UVT – nu doar în resurse materiale?

– Unul dintre atu-urile majore ale UVT este capacitatea de reinventare și integrare sau adaptare la condițiile mereu în schimbare. Al doilea este flexibilitatea bazată pe conștientizarea unor noi necesități. Dezvoltarea într-o paradigmă unică este determinată de orașul cosmopolit și de istoria și geografia regiunii.

Vest la Universitatea de Vest este, în primul rând, guvernarea participativă și incluzivă a universității, cu accent pe implicarea studenților în deciziile care privesc viața universității și educația centrată pe studenți. Vest-Vest mai sunt și sistemul de *peer-to-peer tutoring*, preocuparea pentru categoriile dezavantajate de studenți, oportunitățile de formare continuă a profesorilor, mobilitățile studenților și ale cadrelor didactice, Consorțiul Universitar UNITA, implicarea colegilor noștri în proiecte și participarea în comitete de evaluare a proiectelor internaționale, evenimentele organizate pentru dezvoltarea orașului, campusul în plină dezvoltare.

– În cazul în care ați prelua Ministerul Educației, ați face o nouă re-

mai puternic și chiar implementată ideea unificării instituțiilor de învățământ superior, pe principiul simplu și sănătos al faptului că unde-s mulți, puterea crește. Puterea se traduce, aici, în număr de studenți atrași și creșterea ariei geografice de proveniență a lor, diversitatea specializărilor, parteneri asociați de o diversitate accentuată, locuri de practică semnificativ sporite, cercetare mai puternică și, în final, prestigiu și vizibilitate internațională. Există, însă, o condiție, un principiu al acestei unificări: o strategie comună, pe termen lung, împărtășită de toți partenerii. Mai este până acolo. Continui să cred că a fost făcut un prim pas. Până să ajungi la o strategie, e bine să începi cu o tactică: deocamdată, a fost creat ATU (Alianța Timișoara Universitară). Dacă acesta chiar este un... atu, viitorul ne-o va arăta.

După cum probabil cunoașteți, în urmă cu câteva luni, pe 19 iunie 2020, prin acordul celor patru universități timișorene (Universitatea de Vest, Universitatea de Medicină și Farmacie „Victor Babeș”, Universitatea Politehnică și Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară a Banatului „Regele Mihai I al României”), la Timișoara s-a constituit ATU. Ea reprezintă un prim pas spre convergența intereselor, preocupărilor didactice și științifice ale unui

La UVT, cultura e capitală!

Lectura de rit vechi

Alexandru BUDAC

Mă preocupă o problemă – etică, nu numai didactică – la fiecare început de colaborare cu studenții din anul întâi. Ce traducere în română a *Iliadei* și *Odissei* să le recomand? Ne desparte o autostradă generațională, dar nu-mi este greu să mă transpun cât de cât în situația lor biologică și culturală, și să mă întreb onest: dacă aş avea douăzeci de ani și puzderie de tentații colorate în jurul meu, aş citi rugina de tâlmăcire a lui George Murnu? Oare mi-a plăcut vreodată limba lui căutat arhaică, în care bietul Ulise se împleticește în „prepuielnic”, „mehenghi”, „suleget”, iar în plină acțiune abuzează de „scosei” și „văzui” și „îi dete sabia”? Nu mai pomenesc echivalările feeric-valahe („zână” în loc de „zeiță”), aliterațiile hazlii („când mă lău și cu ulei mă unse”), purismele, numele proprii stălcite irecognoscibil și omisiunile. Nici Dan Slușanschi, reputat indo-europenist, nu mă salvează. Deși prozodic și mai fidel originalului – care o fi acela, nu știm –, Slușanschi sacrifică poezia. Iar proza lui Lovinescu, în pofida diegeticii inteligibile, rămâne totuși obsoletă. Aici ne-a adus desconsiderarea instituționalizată a studiilor clasice. Ne va scoate la liman descoperirea marilor epopei dacice.

Te uiți prin alte culturi și te arde la ficți, ca pe Dostoevski. De la Chapman încoace, vorbitorul de engleză are aproape în fiecare generație măcar o traducere nouă (din anul 2000 până acum au apărut vreo zece-douăsprezece). Nici acolo nu lipsesc surprizele – plăcute și neplăcute –, căci flamboaiantul Homer al lui Alexander Pope e mai degrabă augustin și englez decât ionian, iar pretențiile istorice ale lui Stephen Mitchell, ce are ambiția de a recupera Ur-*Iliada*, și mai dinamică decât o știam, fără timpi morți de îmbrățișat nevasta pe terasă, un fel de *Black Hawk Down* micenian, curățat de absolut toate adaosurile ulterioare transcrierii epopeii – atribuită de clasicistul britanic M.L. West misteriosului P (de la „Poetul”) –, sunt discutabile. În schimb, recenta *Odissee*, în viziunea feministei Emily Wilson, s-a adaptat la poncifurile PC. Mi ți-l contorsionează ideologic doamna pe Odiseu așa de dibaci, încât mă întreb dacă navarhul a nimerit până la urmă Ithaca sau a naufragiat într-un centru de reeducare de la Harvard?

Dar în cultura română rezistă credința că „limba noastră-i o comoară”, cu cât mai apropiată de ghieri și frunză, cu atât mai plină de virtuți semantice. Pe masteranzi nu-i las să citească Montaigne în traducerea inutilizabilă a Mariellei Seulescu, de teamă că-l vor detesta și că nu se vor apropia niciodată de reflecțiile seniorului. Mă prezint la ore cu fragmente interpretate de mine (în timp ce-mi scriam articolul, am aflat că urmează să fie publicată o nouă ediție a *Eseurilor*, așa că am speranțe de la Vlad Russo).

Durerile de cap nu se termină la catedră. Când îi citesc povești fiicei mele, sunt nu doar părinte, ci și *grammatikos* alexandrin: schimb din mers timpuri

verbale, regionalisme și arhaisme inoportune, adaug episoade omise inexplicabil, resemnific onomastica – parcă pe sclava isteată și fâșneată a lui Ali Baba o chema Margiana, nu Morgantina, ce naiba? –, îmi urc tensiunea. Deschideți la întâmplare o carte pentru copii – traduceri din Andersen, repovestiri după Frații Grimm, Wilhelm Hauff, autori de secol XX – și numărați de câte ori apare pe pagină „fu”. Mă dau în vânt după modulațiile verbului „a fi”. Am uneori senzația că numai în traduceri lui Radu Paraschivescu nu găsești acest fuism supărător, care-mi amintește bancul cu demnitarul comunist chinez.

Felul cum gândim, vorbim și citim se schimbă de la o generație la alta. În colecția de eseuri *Porunca lui rabbi Akiba: Ceremonia lecturii de la Sfântul Augustin la Samuel Pepys* (Polirom, 2019) – încăpe în buzunar, dar îți dă teme de gândire pentru restul vieții –, Valeriu Gherghel adnotează relația noastră cu formatul cărților, traducerile și bibliotecile, ironizează tabieturile cărturarilor celebri, evidențiind nu o dată inadecvarea la lumea reală a celor ce nu și-au scos nasul din bucoavne. Percepțiile și ideile cititorilor pătimiși au fost mereu influențate de scribi șieretici, erori de tâlmăcire dintr-o limbă într-alta, hermeneutici mioape, de dogmatism sau, dimpotrivă, de prea multă imaginație, câteodată și de cărți necitite, așa cum se întâmpla cu Descartes când prefera să-și imagineze conținuturi, fără să taie paginile. *Porunca lui rabbi Akiba* este prima carte a lui Valeriu Gherghel, publicată inițial în 2006, însă eu l-am descoperit pe filosoful ieșean abia la *Roata plăcerilor* (2018), așa că-l citesc în ordine invers cronologică. Și cu câtă plăcere, într-adevăr.

Am mai spus-o: nu mă număr printre admiratorii lui Alberto Manguel și ai altor bibliofili la modă în epoca *e-reading*-ului, ce nu se pot opri din ruminaat, contemplându-și în fotoliu vasele bibliotecii. Cărțile lor despre cărți mă adorm, când nu-mi sugerează în nări un iz de papuci de casă. Valeriu Gherghel nu închină apologii bovarice lecturii. Sapă arheologic după sursele deprinderilor noastre de a citi, nu toate laudabile. Credem adesea că răspunsurile la întrebările importante se află în cărți, și atunci putem păți ca regele Iunan din Fars, menționat în esul „A cincea noapte a Șeherezadei”, păcălit pentru nerecunoștința față de hakimul Ruian să răsfoiască pagini otrăvite.

Celălalt exemplu de citire dusă până la ultimele consecințe îl regăsim la Origen, care a înțeles însemnătatea ascensiunii de la sensul literal la cel alegoric, tainic, în interpretarea scripturilor, dar pentru că respingea în mod radical plăcerea, inclusiv plăcerea lecturii, s-a castrat singur. Nu mulți mai aprofundează astăzi bibliografia atât de implicat, însă ne dovedim în continuare orbi la propriile vanități.

Vinieta autobiografică „O fotografie veche de 14 ani”, autportret în absența unui bogat album personal, se încheie hâtru acolo unde ar fi trebuit să înceapă, la satira celor ce se fotografiază cu biblio-

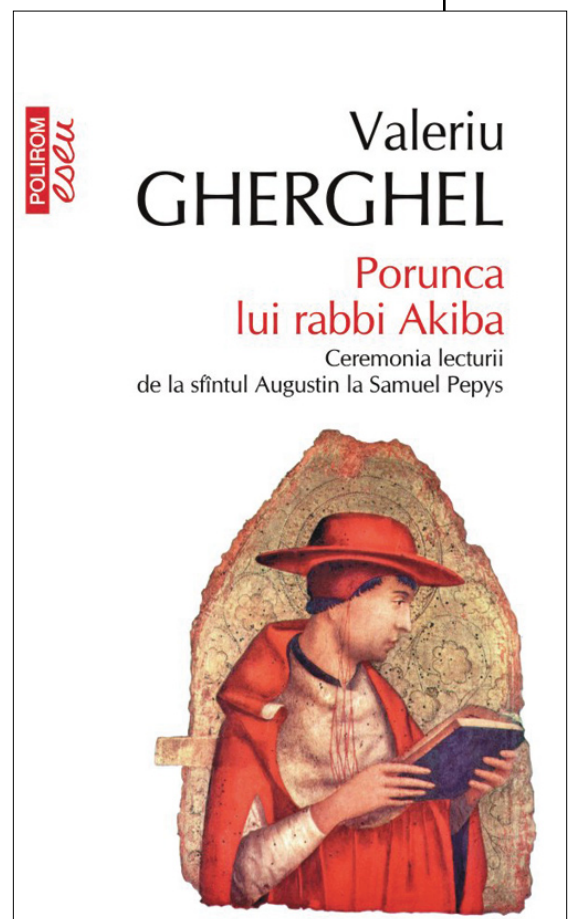
teca impunătoare în spate. La fel ca Valeriu Gherghel, și eu am găsit întotdeauna ridicolă postura cărturarului – cotoarele citețe ale volumelor aureolând capete luminate, chelii, peruci și mitre, scriitorul cu mâna la tâmplă și pisica în brațe, degetul vârât freudian între paginile cărții întredeschise –, insistența intelectualului prea conștient de sine de a se transforma cu orice preț într-o caricatură pe „fundal lugubru”, cum bine îl descrie eseistul. Valeriu Gherghel nu ne întreține iluzia că devenim mai semnificativi prin decorul în care ne așezăm: „Poetul devine semnificativ prin chipul hirsut, de ascet tuberculos. Criticul literar și dramaturgul, prin pipa de catlinit, vârată adânc între buze. Preotul, prin crucea engolpion, în care se află o fărâma din sunetul clopotelor adăpostite în templul lui Solomon, Mel C, printr-un dinte îmbrăcat. Doamnele din epoca victoriană, prin crinolină. Domnii din *la belle époque*, prin ținut. Sir Winston Leonard Spencer Churchill, prin trabuc.[...] Cei mai mulți dintre noi, prin nimic”.

În câteva eseuri, Valeriu Gherghel alege subiecte aparent lejere. De pildă, pornind de la un articol al criticului Nicoale Manolescu, desface intensiunea noțiunii de „plăcere a lecturii”, cât să deceleze felul cum accesul nostru la cărți din epoci diferite este condiționat, nu neapărat și limitat, de contextul cultural în care citim, iar altundeva respinge blând verdictul lui Mircea Mihăieș referitor la lipsa de merite literare ale romanului *Numele trandafirului* și la personajul Jorge din Burgos. Apoi regândește pe cont propriu dispute pe cât de venerabile, pe atât de dificile, explicând de ce în *Egloga a IV-a* de Vergiliu nu e profețită nașterea lui Isus, așa cum au crezut primii creștini și mulți gânditori scolastici – dar și, într-o oarecare măsură, T.S. Eliot – sau de ce sintagma *liber mundi* („cartea lumii”) i se atribuie în mod eronat lui Augustin (în pasajul din *Confesiuni* unde descrie modul de a citi al îngerilor, episcopul de Hippona se referă la cu totul altceva). Ori de câte ori chestionează opțiunile anticilor sau medievalilor, Valeriu Gherghel deschide sursele originale. Am găsit consolator faptul că uneori se plânge de traducerile românești. Spre deosebire de mine, nu e furibund.

Porunca lui rabbi Akiba mi-a trezit și nevoia de dialectică. Valeriu Gherghel îi reproșează lui Michel de Montaigne că a trăit în turnul său rotund, înconjurat de cărți și fanioane de citate latinești, dar nu s-a priceput la viața reală. Franchețea anunțată în *Eseuri* constituie una dintre autoamăgirile flagrante ale lui Michel Eyquem, întrucât sinele genuin, nud, nu poate fi prins în scrierea confesivă. Putea oare Montaigne să înțeleagă acest lucru în veacul al XVI-lea? Istoricul de artă John Pope-Hennessy observă că în Renaștere nu exista o știință a psihologiei, prin urmare, această lipsă a fost suplinită de dezvoltarea artei portretistice, de interesul pentru fizionomie, limbajul corporal și efectele ecleraului. Văd în Montaigne un portretist ce-și inventează arta în paginile pe care le scrie, pe măsură ce scrie. Cu *Eseurile* în față, Erich Auer-

bach pune întreg demersul lui Montaigne într-un silogism simplu: „Mă descriu pe mine însumi. Sunt o ființă schimbătoare. Așadar, descrierea mea trebuie să se conformeze aceluiași schimbări.” Pretenția lui Montaigne, „*Ainsi, lecteur, je suis moi-même la matière de mon livre*”, nu mi se pare atât de iluzorie ca lui Valeriu Gherghel.

În „Autoficțiuni, autofricțiuni”, eseistul investighează felul cum diverși autori susțin credibilitatea naratorului omniscient, dar necredibil, în funcție de felul cum, în epoci distincte, se făcea diferența între adevăr și minciună. Din analiza lui concisă



lipsește totuși menționarea unui procedeu, consacrat, e drept, mai degrabă în literaturile Americii Latine: divagația. Povestitorul mort din *Galápagos* de Kurt Vonnegut nu își are strămoșul atât în vocea cișmelei vorbitoare a lui Hawthorne, cât în Yorick, personajul din *Tristram Shandy*, la fel ca naratorul exuberantelor *Memorii postume ale lui Brás Cubas* (1881) de Joaquim Maria Machado de Assis, fost sclav în Rio de Janeiro, poliglot și autodidact, alt pasionat de cărți despre care se spune că nu și-ar fi părăsit niciodată orașul natal. Memoriile lui Brás Cubas sunt o divagație de la cap la coadă, pentru că, decedat fiind, așteptăm ca memorialistul să ne spună ceva, oricât de neînsemnat, despre lumea de dincolo. Nu o face și, culmea, amânarea indefinită îi dă credibilitate.

De cele mai multe ori, colecțiile reușite de proză scurtă sau de eseuri românești sunt ca albumele de muzică pop-rock: două-trei piese de rezistență, și două treimi de care te poți lipsi. Din *Porunca lui rabbi Akiba* nu aş renunța la nimic. Cartea le are pe toate: este serioasă, dar și amuzantă, spornic dificilă, dar atractivă, scrisă într-o proză stilată. Iar la final, asemenea lui Descartes, îți imaginezi capitolele care ar mai putea fi scrise.

Regalul redescoperirilor

Alexandru ORAVIȚAN

Conștiința ultimului rege

Reeditarea biografiei istorice *Mihai I. Ultimul rege al românilor*¹, semnată de Tatiana Niculescu, în preajma datei la care regele Mihai ar fi împlinit 99 de ani este de bun augur. În ultimii ani, autoarea a construit un proiect de certă valoare culturală din reevaluarea vieților și personalităților unora dintre cele mai controversate figuri ale istoriei României, de la capete încoronate precum Regina Maria și Regele Carol al II-lea, până la Elena Lupescu, Corneliu Zelea Codreanu, Nae Ionescu sau Arsenie Boca. Aglutinate, ele alcătuiesc o panoramă importantă a României postbelice, cu rol nu doar de popularizare a aspectelor mai

din generație în generație, metehne ascunse: infertilitate, viață scurtă, boli necunoscute, defecte stânjenitoare, sistem imunitar fragil. (...) Micuțul vlăstar regal (...) va avea toată viața o vorbire greoaie, cavernoasă, specifică afecțiunii vâului palatin. Cititorii în stele sau ursitorile ar desluși, poate, în meteahna ascunsă cu care e însemnat micuțul semnul unui destin rătăcitor, de rege fără palat”. Semnificativă sub acest aspect e și afecțiunea bunicii, Regina Maria, care se va răci însă, în timp, sub influența crescândă a lui Carol al II-lea. Indubitabil, fiul a fost afectat de dinamica problematică dintre Carol al II-lea și regina-mamă Elena, care se va înrăutăți pe măsură ce tatăl se va adânci în relația cu „Duduia” Elena Lupescu.

Copilul Mihai devine tot mai introvertit și ajunge până la înscenarea unei tentative de sinucidere, amenințând că se

un elev printre ceilalți. Dar are destule motive să se simtă altfel: părinții lui nu trăiesc împreună, vorbirea lui greoaie nu e ca a celorlalți copii și mai e și stângaci, ceea ce se consideră a nu fi un semn bun. Ciudățenii peste ciudățenii”.

Odată reintronat, tânărul rege s-a găsit în fruntea unei societăți în plină destrămare și agitație. Anul 1940 a însemnat nu doar pierderi teritoriale considerabile, ci și înrăutățirea situației politice interne, prin ascensiunea legionarilor. Situația tot mai dramatică de pe front din anii următori va culmina cu actul din 23 august 1944, redat cinematografic de Tatiana Niculescu. Un alt episod la fel de dramatic, prezentat cu lux de amănunte, e cel al abdicării de la 30 decembrie 1947, consecință directă a ascensiunii accelerate a comunismului. În prezentarea momentului-cheie, intuiția autoarei e capabilă din nou să pătrundă în miezul gândurilor tânărului rege:

„În camera lui, Mihai rămâne încremenit, cu hârtia în mână. Ce e de făcut? Un nou 23 august? Situația se schimbese mult de atunci. Îi este limpede că nimeni nu-i poate veni în ajutor. Și nici nu mai e nimeni care să rămână în locul lui și să ducă monarhia mai departe așa cum o dusesse el după plecarea lui Carol. Și atunci fusese la fel de singur. De fapt, când nu fusese singur?”

Această întrebare fundamentală definește întreaga domnie de șapte ani a Regelui Mihai I, ce marchează un timp al schimbării din temelii a societății românești. Așa cum Tatiana Niculescu demonstrează convingător, aceasta nu s-a produs abrupt, ci mai degrabă în etape, sub forma unor picături tot mai mari care au umplut, în cele din urmă, paharul istoriei. Talentul autoarei de a contura imagini ample ale societății românești și ale personalităților ei reușește să apropie aceste figuri de un public larg, expus, până nu demult, doar la clișee și imagini denaturate ideologic. În ceasul comemorării Regelui Mihai, la trei ani de la dispariția acestuia, acest volum e o lectură necesară pentru toți cei ce doresc o perspectivă amănunțită asupra gândirii ultimului rege al României și (re)descoperirea unei conștiințe care continuă să inspire și să fascineze deopotrivă.

Epistole regale

Corespondența primei perechi regale a României, păstrată în Arhivele Naționale, a rămas în mare parte necunoscută marelui public. În 2018, prin transcrierea și publicarea integrală în limba germană, în două volume ce însumează aproape o mie de pagini, îngrijite de Silvia Irina Zimmermann, acest tezaur documentar insuficient explorat a putut dobândi o circulație mult mai largă, iar evenimentele celei mai lungi domnii regale a României pot fi contemplate, astfel, din unghiuri noi, unele inedite. Necesitatea traducerii și alcătuirii unui aparat critic în limba română a fost îndeplinită cu asupra de măsură de către Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu, iar rezultatul poate fi descoperit în demersul editorial „*Cu iubire tandră, Elisabeta*”, „*Mereu al tău credincios, Carol*”, din care apare acum un prim volum, în fapt o selecție migăloasă din corespondența perechii regale din perioada 1869-1888.

Efortul considerabil al celor două cercetătoare este vizibil în însăși

construcția volumului. Apar reproduceri în facsimil ale unor epistole ce înfățișează scrisul de mână vechi german, pe alocuri aproape indescifrabil, fapt ce trebuie să fi îngreunat transcrierea și stabilirea textului final. Traducerea în sine e lăudabilă, întrucât frazarea Reginei Elisabeta diferă considerabil de cea a Regelui Carol I. În timp ce regele apelează la redarea detaliilor într-un stil uneori telegrafic, aproape militar, bazat pe relații de cauzalitate, regina își permite largi expuneri ale faptelor prin care trece, ale peisajelor pe care le străbate și ale oamenilor pe care-i întâlnește. Rezultatul e un text eterogen stilistic, presărat cu expresii în franceză, engleză sau română.

Dincolo de studiul introductiv consistent semnat de Silvia Irina Zimmermann, corespondența perechii regale e completată de un aparat critic ce face mult mai mult decât să aducă completări acolo unde acestea se impun. Explicațiile și scurtele comentarii din notele de subsol realizează un veritabil demers de contextualizare a scrisorilor și de situare într-o întreagă logică istorică.

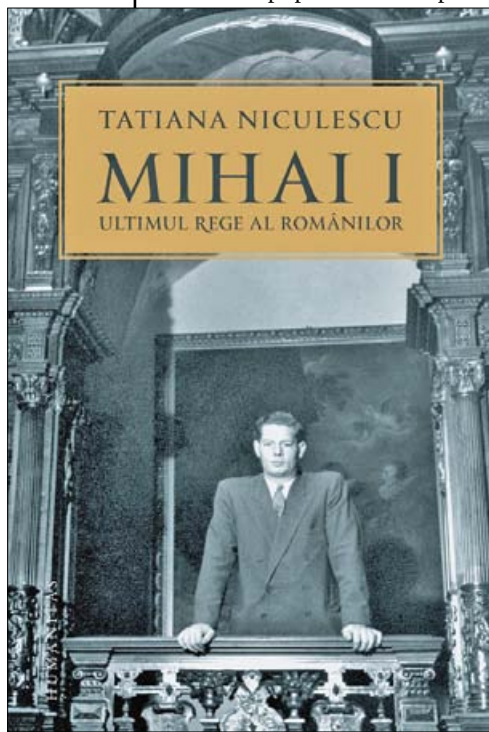
Cititorul devine, astfel, mult mai conștient de caracterul documentar al acestor epistole și de rolul lor potențial în reevaluarea unor evenimente istorice de importanță națională și europeană precum Războiul de Independență sau Congresul de la Berlin. Însuși Carol I pare să fi întrezărit importanța acestei corespondențe pentru posteritate: „Sper că păstrezi scrisorile și depeșele mele bine și închide la loc sigur, căci mai târziu ar putea fi interesante”. Secțiunea cea mai consistentă e, previzibil, cea dedicată Războiului de Independență, în care descoperim cum regele trimitea descrieri minuțioase ale situației de pe front, în încercarea de a contura o imagine de ansamblu cât mai fidelă pentru regină.

Protagonistăindiscutabilăacorespondenței rămâne, însă, Regina Elisabeta. (Auto)portretul din scrisori înfățișează o imagine departe de cea încetățenită, a unei femei mai degrabă visătoare, care a preferat să se refugieze în poezie și în arte decât să fie la curent cu situația politică a țării. Nimic mai fals. Elisabeta comentează amplu realitățile economice și sociale ale momentului, multe pasaje din aceste scrisori putând constitui punct de referință în viitoare studii de istorie culturală ale societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Viziunea e de o limpezime remarcabilă: „S-a mai auzit vreodată în istorie de lupte de doar 8 – 9 zile? Acest război este cel mai cumplit și grozav din secolul nostru, iar partea noastră de istorie va conta, chiar dacă plătim cu sângele inimii noastre! Noi ne rugăm, și muncim, și ne biziim pe eroii noștri! Mi s-a spus că tu ești mereu în mijlocul luptei! Aceasta va fi legătura între tine și popor pentru veci!”

Deopotrivă document de epocă, prețios instrument de lucru și relevantă mărturie asupra dinamicii conjugale, acest prim volum din corespondența primei perechi regale a României prilejuiește o redescoperire emoționantă a protagoniștilor săi.

¹ Editura Humanitas, București, 2020, 256 p.

² Ediție critică și comentată, note și traducere din germană de Silvia Irina Zimmermann și Romanița Constantinescu, Editura Humanitas, București, 2020, 374 p.



puțin cunoscute privitoare la cei vizați, cât mai ales de așezare în liman a unui timp trecut sub tăcere cale de decenii.

Publicarea primei ediții a acestui volum, în 2016, ținea de consolidarea importantului rol ocupat în istoria națională de ultimul rege al României, la acea dată încă în viață, dar retras din sfera publică. În 2020, ea funcționează mai degrabă sub forma evocării unei epoci din istoria României în care suveranul reprezenta garanția stabilității și întruparea unor valori. Deși, la prima vedere, Tatiana Niculescu își concentrează opul în bună măsură asupra vieții regelui Mihai din momentul nașterii până la abdicare, reconstruită din documente, jurnale, memorii și mărturii, demersul care captează atenția ține de reliefarea unei mentalități trecute prin trauma existenței și istoriei deopotrivă. Miezul poveștii regelui Mihai ce se desprinde din paginile Tatiane Niculescu ține de construirea unei conștiințe politice în fața unor adversități atât exterioare, cât și interioare. Acest lucru devine posibil doar prin panoramarea largă a frescei sociale și personale din proximitatea protagonistului. Există pagini importante despre toate figurile care au influențat, de cele mai multe ori decisiv, traiectoria vieții tânărului rege.

Pe un palier, descendența lui Mihai I este în prim-plan, mai ales datorită faptului că i-ar fi afectat inclusiv dezvoltarea fizică, sub forma defectelor de vorbire pricinuite de palatoschizis: „de regulă, sângele neprimenit duce cu el,

va arunca pe fereastră. Cu ajutorul unei intuiții remarcabile, Tatiana Niculescu speculează motivația din spatele acestui gest extrem: „Pune în scenă simularea unei sinucideri, încercând să atragă atenția părinților? Se simte abandonat? «Moartea este o formă de dezordine absolută», va spune mai târziu. Dezordinea instalată treptat în familie va fi avut, în sufletul lui, forma unei prime morți sufletești. De-acum încolo, se închide din ce în ce mai mult în el însuși”.

Cei doi poli ai vieții tânărului Mihai – tatăl ce renunță în primă instanță la tron și mama, care va fi ulterior exilată – reprezintă dimensiuni opuse ale alcătuirii sale ca ființă și, ulterior, ca suveran. Conștiința politică i se va forma în maniera cea mai dură posibil: direct pe tron. Deși nu se menționează explicit că Regele Carol al II-lea ar fi servit drept contramodel fiului, viziunea e implicită odată ce tânărul redevine suveran în 1940, după detronarea de către propriul tată, cu un deceniu în urmă. Decizia renunțării inițiale la tron, luată de tată pentru a fi alături de amantă, va plana ca o umbră constantă asupra fiului încă de la o vârstă fragedă.

Mihai va fi mereu conștient de suferința provocată de acest bărbat, mai mult străin lui până în 1930. Însă, odată cu exilul italian al mamei, traseul educațional al tânărului Mihai cunoaște schimbări fundamentale prin școala palatină gândită de regele Carol al II-lea: „Mihai e strigat pe nume și considerat

Mozaic

Grațierea BENGA

Au apărut în ultima vreme câteva romane „feminine” foarte bune. Am pus ghilimele pentru că acest determinant e folosit cu accepciuni dintre cele mai diverse, când ar trebui mai multă precauție. Este o temă care merită o discuție detaliată, dar nici paginile întregii reviste nu ar fi îndejuns pentru a descoperi variațiunile contextuale ale scriiturii „feminine”. Vrând-nevrând, rămân la proza recentă și mă gândesc la cartea Laviniei Braniște, *Sonia ridică mâna* și la *Toți copiii librăresei* imaginați de Veronica D. Niculescu. Îmi amintesc de *Cartea Reghinei* scrisă de Ioana Nicolaie, îmi dă târcoale *Prevestirea* Ioanei Pârvulescu și cuget, repetat, la dilema morală din *Complezența* Simonei Sora.

Primul dintre romanele consemnate, *Sonia ridică mâna*, este o poveste la persoana a treia, însă fasonată în funcție de subiectivitatea protagonistei. Născută în 1990, Sonia e întruparea incertitudinilor din anii tranziției. Orizonturile ei au o fascinație care, în loc să fie fortifiantă, se dovedește (sub cele mai neașteptate forme) dizolvantă. Cine e Sonia? O tânără care lucrează la radio. Mai are o muncă, ținută secretă: scrie texte pentru tot felul de companii. Are un iubit care și-ar fi dorit o carieră universitară, dar îi lipește „anduranța la lingușeală și slugărnicie”. Paul a trăit o vreme în străinătate, s-a întors în țară și își pregătește teza de doctorat despre stilistica notelor informative din anii '80. Din clipa în care un regizor îi cere Soniei să scrie un scenariu despre Zoe Ceaușescu, viața tinerei se schimbă. De aici începe totul: un posibil film declanșează investigarea unei istorii (personale și colective), iar mici piese din ansamblu sunt diferențiate și decupate, conectate și rearanjate pentru a forma un tablou coerent.

Dar coerența este principala absență din istoriile Soniei. Străduința ei de a pune laolaltă bucițile extrase dintr-un trecut ceșos se lovește de aceeași greutate care îi obturează canalele spre înțelegerea prezentului. Rațională, cu prospecții cognitive percutante și totuși nesigură, buimăcită de sfărâmarea unor piloni în care ar fi trebuit să găsească sprijin (familia, sensul locuirii, stabilitatea afectivă și erotică), tână rămâne prizoniera fragmentarului. A șovăielilor care îi opresc suflul – exact ca în scena în care, urmărind o dezbatere despre comunism, ar vrea să pună o întrebare și ridică mâna, nu suficient de sus. Într-o vreme rămâne nerostită. O reactivitate cenzurată afișează mereu Sonia, în timp ce gândul îi mășăluiește prin teritorii interzise, adulmecă prezențe uitate, asediază cetăți de memorie și reconstituie episoade blurate.

Documentarea necesară pentru a scrie scenariul despre Zoe Ceaușescu îi prilejuiește inventarierea unor secvențe din propria biografie: o familie descompusă, un tată absent, o soră pe jumătate și, mai ales, (creionată în subteranele narațiunii) o relație sensibilă cu mama. Senzația de inadecvare și percepția rușinii nedefinite o învâluie indiferent ce ar face. Sau indiferent ce nu a făcut încă. „Faza e că nu-mi iese nimic. [...] Și am nevoie să-mi iasă ceva, înțelegi? Am nevoie să fiu bună la ceva.” Desigur, neîncrederea Soniei se amplifică din cauza șirului de ratări și evaluări

individuale („Fiecare părticică a corpului e normată și pentru fiecare ai o mie de motive să fii dezamăgită.”), dar nu se transformă într-un lamento decepționant. Mai mult ca orice, nesiguranța e hrănită de umbrele înșelătoare care ies din toate colțurile memoriei. Explorările trecutului nu se opresc la suprafața unor povești despre comunism - fie ele pitorești, așa cum sunt cele spuse de Ioniță, fostul cascadeur care a avut legături cu Securitatea. Sonia coboară în straturile obscure ale societății românești și, mai ales, găsește conexiunile labirintice între timpurile care au fost și răstimpul care (mai) este. Aflată la limita dintre spus și nespus, fragilitatea tinerei caută echilibrul dintre ofensivă și adăpost.

Îl găsește în precizia ironiei, a cărei componentă defensivă a fost deja remarcată de criticii care au întâmpinat romanul Laviniei Braniște. Aș spune că e mai mult decât atât. Sonia a avut mereu senzația că e prinsă într-un întreg sistem de putere - zugrăvit în turbionul familial, amețitor extins în spațiul social și grefat pe straturile identității de gen. Cu o conștiință neliniștită, gata oricând să(-și) pună întrebări nerostite, tână găsește în ironie o formă de răspuns înșepător, intelectualizat care, deși retras spre zona pasivității în raport cu promptitudinea faptică, înglobează tangenta dezacordului manifestat. Dacă „memoria triază în așa fel încât să te țină în via-

În sens invers

Pe Veronica D. Niculescu am cunoscut-o, ca scriitoare, mai întâi prin proza scurtă din *Orchestra portocalie*. Am redescoperit-o anul trecut când, dintr-un imbold care ar putea fi bănuit de frivolitate, am citit dintr-o răsufare *O vară cu Isidor*. Adică o carte pentru copii și adolescenți, dar cu o textură narativă care poate încanta la orice vârstă. *Toți copiii librăresei* (Polrom, 2020) e al doilea roman al Veronicăi D. Niculescu. De *Spre văi de jad și sălbăție* îl leagă decuparea vârstelor petrecute în comunism, tema vitală a familiei, prefirarea îndepărtărilor și golul lăsat de cohorta pierderilor. Dar *Toți copiii librăresei* are altă miză.

Povestea Silviei Albu e mai mult decât un șir de bucurii și drame. Tână de 23 de ani poartă anatema unei sarcini adolescente și rănile necicatrizate lăsate în urmă de copilul pierdut. Duce cu ea, în culcușul vibrant al conștiinței, toată umilința și închingarea dureroasă a femeilor în comunism. Cu visurile năruite și cu glasul stăvilat de un tată cu care are o relație complicată („Tata. Orice lucru din viețile noastre era cum zicea el sau nu era deloc.”), copila încrezătoare se preschimbă într-o tânără traumatizată. După cinci ani în Sibiu (o extirpare din familie, ca înlăturarea unui furuncul indezirabil), se întoarce la Pitești și devine librăreasă. Își creează acolo, în mica librărie de cartier, un spațiu al supraviețuirii. O insulă. Ca librăreasă, printre cărți, culori și copii, Silvia Albu își păstrează o doză de inocență care îi permite să distileze răul - cel dinăuntrul ei (ratarea, deprimarea, golul insuportabil) și toxicitatea din jur (sălbăticirea, penuria, minciuna, propaganda debilă). Spațiul al naufragiului, refugiu-cetate care îi oferă căi succesive de redefinire, mica încăpere a librăresei e perimetrul transparent al deschiderii spre lumi alternative, dar și spre o realitate palpabilă, ambivalentă și totuși predominant salvatoare: copiii care îi trec pragul.

Pentru Silvia aceștia sunt aerul proaspăt înghițit cu lăcomie – doza necesară de vitalitate metabolizată într-o lume mortificată. Slăbiți, bolnăvicioși, copiii au o grație amețitoare când e vorba de nesațul bucuriilor mărunte. Al visului. Ei sunt cei care îi relevă Silviei întretăierile dintre solitudine și solidaritate. Dintre prăbușire și trezire întremătoare. Sub semnul vârstelor îngemănate și al potențialității stă devenirea Silviei și, de fapt, întreaga lume zugrăvită de *Toți copiii librăresei*. În plină carceră socială și mentalitară, tână își creează propriul ei teritoriu imaginar și activ, așa cum și Roland – ceasornicarul care trăiește libertatea ficțiunii și a multiplelor ei *corepondențe* cu timpul (timpurile) – își meșteștește un spațiu al libertății lăuntrice.

Romanul Veronicăi D. Niculescu e o poveste despre (auto)cunoaștere și rateurile ei. O cunoaștere prin iubire, cu deschideri simbolice sau psihologice. Înalțate pe temelia edificiului verosimil al societății comuniste, rezonează cu între-

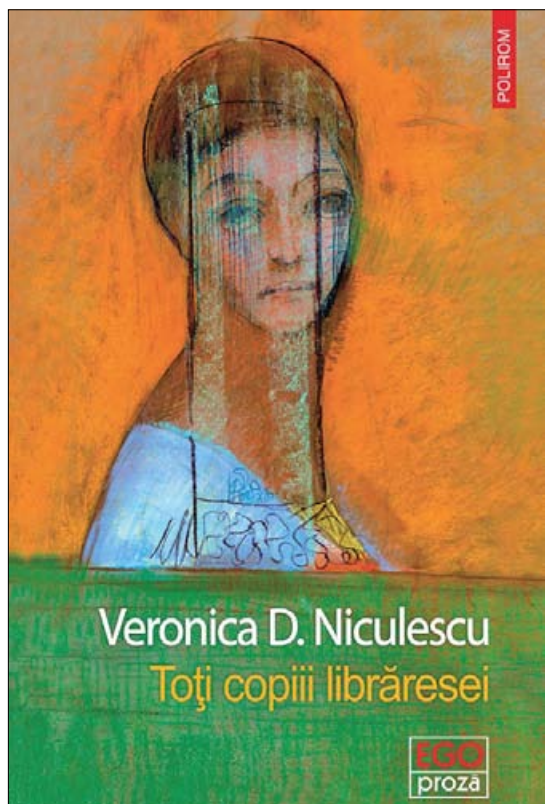
ta” (după cum află Sonia când încearcă să vadă în ce măsură poate fi reconstituit trecutul), dinamica ironiei reduce șubreziența echilibrului interior și apasă pedala opozițională, ca formă subversivă de atenuare a presiunii conformismului și a predictibilității.

Apăsată de tristețe, însă cu miezul tare al naturilor rezistente, narațiunea se desfășoară în albia care reunește relațiile de putere și imposibilitatea de a stabili legături autentice. Povestea Soniei și a personajelor în jurul cărora gravitează (mama, bunicul, Paul, Vlad și un prieten gay) scoate la suprafață intervenții și evaziuni. Comunicare și excomunicare. E o poveste despre intimitatea-tabu, cu toate „erorile de execuție ale corpului și minții”. În aceeași măsură, e mulțimea de frânturi care alcătuiesc evoluția individuală și traiectoria universală. „Cioburi. Asta e totul. O grămăjoară de cioburi.” Adică emblema unei realități (narrative) care, până și atunci când e nefracționată, e gata să se spargă oricând în bucăți. Sau imaginea neputinței de a recompune marea istorie și a nevolniciei de a-și înțelege propria prefacere (fracturată de tatăl care a părăsit-o pe când era copil). La rândul ei „ciob dintr-un mozaic”, filmul despre Zoe Ceaușescu acutizează sensibilitatea Soniei față de mișcările semnificative la nivel simbolic și alegoric. Vocea ei, cu accente

ga cartografie narativă. În acest registru trebuie văzut fundalul social, străbătut de o faună umană din cea mai diversă, dar și luminat de prezențe a căror vitalitate fragedă îi descoperă latura fascinantă. Din insula reclusiunii și a libertății emoțiilor, Silvia le cântărește pe toate - forfota, izolarea, denaturarea, bancurile subversive spuse de Mutulică sau alinierea la marea defilare. Percepe *carnea-pământ*, ca fatalitate în straturile micro-, și nu are răgaz de la agresiunea celeilalte, la nivel macro-. Metaforic, complexul comercial din vecinătate pare a fi o sălbăticiune care înghite totul într-un hău fără fund. „Alimentara, Cinematograful, Merceria, Măcelăria, Cofetăria, în universul nostru toate se rotesc ritmic în jurul propriilor axe, zi după zi, săptămână după săptămână. Într-o zi, soarele e Alimentara, cu curtea ei interioară, din spate, unde se formează cozile întortocheate când se aduce ceva de mâncare, în altă zi e Măcelăria, unde pulsează cărnuri proaspăt tăiate în bucăți tot mai mici și sclipesc pe blatul de lemn cioburi însângerate de oase. [...] Librăria mea e un fel de Venus – simt că eu mă rotesc în sens invers decât restul lumii, soarele meu apune acolo unde răsar al lor și sunt zile în care nu mai răsare niciunde.”

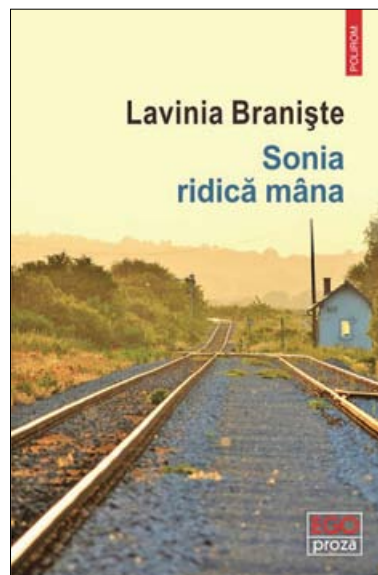
În răspăr față de restul lumii și construită mai ales din firele de nisip lăsate în urmă de fluxul repetat al memoriei individuale (deși nu lipsesc nici secvențele de narațiune obiectivă), povestea Silviei se opune, indirect, și traseului biografic al mamei ei, prea slabă pentru a se împotrivi unor cutume care au redus-o la o voce înlăcrimată, abia șoptită. *Toți copiii librăresei* devine, astfel, romanul unei marginalități care-și descoperă unicitatea. Sau al feminității care, înainte de a-și face auzit glasul, își re-formează vocea interioară. O calibrează – cu tot cu traumele zguduitoare pe care le duce și cu fantasmele care pândesc, se retrag sau ies biruitoare.

Veronica D. Niculescu decupează imaginea unei generații și rescrie ecuația feminității într-o poveste în care narațiunea se adaptează la micile inflexiuni ale poeticității. Romanul arată cum o lume cangrenată până la os poate fi traversată de țesătura capilară a frumuseții și a speranței. Cu atmosfera lui calm-apăsătoare, cu o ambiguitate plauzibilă și personaje prinse între automatisme și fantasme, e construit pe pragul unde disperarea se întâlnește cu încrederea. (G.B.)



puternic individualizate, în acest dispozitiv stratificat se imprimă.

Roman despre supraviețuire, dezmembrare și clocontul unei renașteri posibile, *Sonia ridică mâna* pune în mod subtil problema graniței care desparte victima de privilegiat – adică o problemă a omenescului. Iar când aceasta e încrustată într-o proză care (compozițional și stilistic) îi oglindește încărcătura, arată o dată în plus că literatura de calitate nu are gen.



Boala ca un sabotor

Alexandru COLȚAN

Volumul *Pandemia veselă și tristă* al Florinei Ilis, nou apărut la Editura Polirom (2020), anunță o dublă premieră: este cea dintâi carte *fiction* de autor dedicată epidemiei produse de virusul SARS-CoV-2 și prima culegere de proză scurtă a romancierului clujean.

Încă din titlu, autorul separă antinomic *realitatea dulce-amară a vieții, rânduia* în felul pe care îl cunoaștem, de *noua realitate, transfigurată de epidemie*. Cu toate că narațiunile privesc, prin fereastra *common sense*, acțiunile subversive ale bolii-*saboteur* care se infiltrează și modifică toate straturile societății, personajul principal al cărții nu este COVID-19, ci *viața colec-*

duielii de dinainte, cu toate că aceasta nu însemna mai mult decât *normalitatea anormalității* românești (polițiștii „obișnuiți cu cei care făceau caz de statutul social ca să scape de amenzi”, etc). Cu un subțire penel prozastic, Florina Ilis restrânge panorama anxietății generale în flashuri cinematografice de mare intensitate: *ultima privire* aruncată biroului de către Marius, înainte de plecarea în izolare și „*sentimentul de stânjeneală* din pauzele de țigară” din ziua întoarcerii (*O iubesc!*), „*expresia de spaimă* de pe chipul bunicii” (*Corona*). Lumea schimbată de virus își găsește, în cele din urmă, expresia într-un *zgomot de fond COVID*, un „vuiet deznădăjduit”, „ceva în aer, nedeslușit. Ca o durere surdă, dar persistentă” (*O urăsc!*), un *sunet alb* al orașului, din care asistenta decupează „picurul robinetului de la chiuvetă” și îl augmentează, emoțional, într-unul „zgomotos, intens și ritmat. Ca o pendulă grea (*O noapte de gardă*)”.

Centrul de interes al cărții este ocupat de o familie de personaje-tip care colorează emoțional cadrele și stârnește corespondențe peste marginile textelor, până în ambientul romanesc (ex., pictorul mural din Dumbrava de Sus și Theo din *Coborârea de pe cruce*, 2001). Prin mediul literar circulă exponenții *noii generații educate* (*hipsterul* Marius, absolvent de Litere reconvertit la un job de programator, Dora, bursieră în Japonia, captivă între regretul organizării nipone și dorul „plăcintelor cu varză și brânză ale bunicii Maria”), versiunile *adultului realizat* (directorul de instituție publică, „faimosul pictor de biserici”), „*italianul de Bistrița*”, *preotul de sat* blagoslovit cu „darul suptului”.

Câteodată, atributele și statutul protagoniștilor transpar dintr-o grăbită evaluare fizionomică („chipul posomorât, spatele ușor gârbovit contrastau cu razele luminoase de bunătate care răzbăteau fugăr prin privirea lui, alternând cu umbrele de îndoială” — popa Timotei),

dintr-o simbolistică *trendy* — „scaunul de piele al mașinii” manageriale (*O urăsc!*) sau din inversiuni comice de roluri și limbaj (*Judecata de Apoi*).

Cu aceeași ușurință cu care reziliază homeostazia vieții sociale — pe care o *internalizează tehnologic-online* — epidemia *acelerează* fermenți în planurile sufletești ale personajelor. Într-un bizar acces de sinceritate, directorul i se confesează „polițiștului în vârstă” și îi pricinuieste dureroase reflecții asupra fericirii conjugale. În cele din urmă, omul legii hotărăște să divorțeze, iar directoarea acului i se răsfrânge în postură și *recăștigarea pasului* „drept, militaros. Ușor, ca o pasăre”. Pentru Marius, durata izolării echivalează cu o *oprire a timpului* și descoperirea unui *gol existențial* care atrage fantasme, îi transformă colega de serviciu într-o „frumusețe nemaipomenită”, îi alterează percepția spațială: „apartamentul drăguț în care locuia cu chirie i se păru mic, modest și neîncăpător”.

Din păcate, ca și în cazul managerului din prima povestire, interludiul pandemic se dovedește și pentru el un *timp irosit*, care *nu provoacă schimbarea predictibilă*, necesară: „E, oare, cu puțință să iubești cu atâta înflăcărare și, dintr-o dată, să nu mai simți nimic? Ca și cum ai da, din neatenție, un *delete*”, se întreabă el, cu uimire, în clipa revederii. „Ușurat, dar și tulburat” „i se părea că scăpase la limită de un virus îngrozitor, pe care-l anihilase în ultima secundă cu un program elaborat sub presiunea că întreg sistemul de operare i s-ar fi dus naibii dacă n-ar fi acționat rapid” (*O iubesc!*).

Fantezii compensatorii trăiește și asistenta Elisabeta, căreia epuizarea fizică îi construiește punți onirice între somn și stare de veghe, între amintirea / imaginarea „vieții rânduie și fericite” a pruncului Victor și „tabloul decăderii” copilului Mădălinei, pe care se gândește să îl înfieze (*O noapte de gardă*). Spre deosebire de *participanții* la episoadele pandemice, căroră *paralizia timpului social* le îngăduie o (in)

utilă imersiune interioară și un examen de conștiință, *timpul pacientului, al bolnavului* de COVID, *se precipită* în centripeta fiziologiei, și, dacă nu conduce la deces, devoalează „frumusețea uitată a vieții”, recapitulează valoarea lucrurilor simple. Este, prin urmare, un *timp câștigat ca experiență educativă*. Proaspăt întremată după suferință, Dora observă cum „o rază de soare intrase pe fereastră și se așeză cuminte, veselă pe perna ei, chiar lângă obraz (...) Și dintr-o dată lucrurile din cameră începură să prindă contur și să semene cu ceea ce știa”. Sfârșitul convalescenței și *întoarcerea ei acasă* sunt marcate prin actul simbolic al deschiderii ușii și reîntâlnirea naturii: „Fericită (Dora – n.n.) contemplă grădina. În lumina soarelui, iarba proaspătă strălucea orbitor (...) făcu câțiva pași desculță pe iarba netăiată și încă udă de roua dimineții. Avu un sentiment ireal, ca de vis” (*Corona*).

Este vorba despre aceeași natură familiară, metaforă a *vieții organizate, statornicite*, care „înainta după rânduială, slobod, ca o zecitate nevăzută” în *Judecata de Apoi*, care îl molipsește pe Daniel cu elanurile ei primăvăratice (*Minunata lume virtuală*) și răzbate, pînă la urmă, pe prima copertă a cărții (Nuvolanevicata – Dreamstime.com).

Nu regăsim în *Pandemia veselă și tristă* nici catastroficul „jurnalelor” epidemice *d'antan*, nici antieroticul camusian. Dimpotrivă, un tonus ridicat. De multe ori, autorul se lasă în voia bucuriei și a plăcerii naturale a povestirii, într-o curgere care amintește de „tripticul romanesc” (Tania Radu) și țese cu iuțea firele sensului într-un *text viu*, derulat către livada bine luminată a copilăriei. E ca și cum prozele Florinei Ilisei ar fi ochiul ei sufletească prin care privește lumea, „*sufletul ei narativ*” (interviu Radio România Cultural) care îi reflectă, fără să atingă (interviu LaPunkt.ro) complexitatea nemăsurată a vieții și frumusețea nepieritoare a lucrurilor sale.

Victoriile imunologiei

Dacă fiecare carte constituie un organism viu, înzestrat cu circulație, respirație și fiziologie proprii, sistemul nervos al volumului *Povestiri despre epidemii și vaccinuri* (Alexandru Toma Pătrașcu, Ed. Humanitas, 2020) este format dintr-un lanț argumentativ care susține funcția cunoașterii și a gândirii critice. Lectorul este invitat pe o cărare a *rostului*, prin jungla tropicală a microbilor, bacteriilor și protozoarelor, printre eprubete și cutii de cultură. Subteran traseului narativ se aude, însă, șopotul *încrederii în rațiunea științifică*, care surmontează lipsuri și rezistențe și *își croiește, implacabilă, drumul* prin interstițiile vremii.

Cu fiecare descoperire aparent aleatorie (vaccinul antivariolic – Edward Jenner), cu fiecare inovație pe sinusoida dialecticii concurențiale (conflictul lui Elie Metchnikoff și Paul Ehrlich în decorul războiului franco-prusac din 1870), asistăm la maturarea *spiritului științelor naturale*, care-și produce, în jur, *noosfera* (Teilhard de Chardin) din care iscă foloase practice și „efecte recurente în zone total diferite, îndepărtate ale cunoașterii”. Discursul analitic al domnului Pătrașcu, încălzit prin resursele anecdoticului și ale confesiunii, ilustrează o contagioasă *pasiune epistemică* – ex. medicul renașcentist Girolamo Fracastoro, Louis Pasteur, inovatorul Leeuwenhoek din Delft — care continuă să salveze vieți. Lucrarea nu rămâne, însă, o cronică a luptei cu virusii obținută prin schimbări de lentilă diacronic-biografiste. Rând pe rând, victoriile imunologiei sunt întrebunțate ca tot atâtea motive pentru

susținerea „cauzei vacciniste” contemporane.

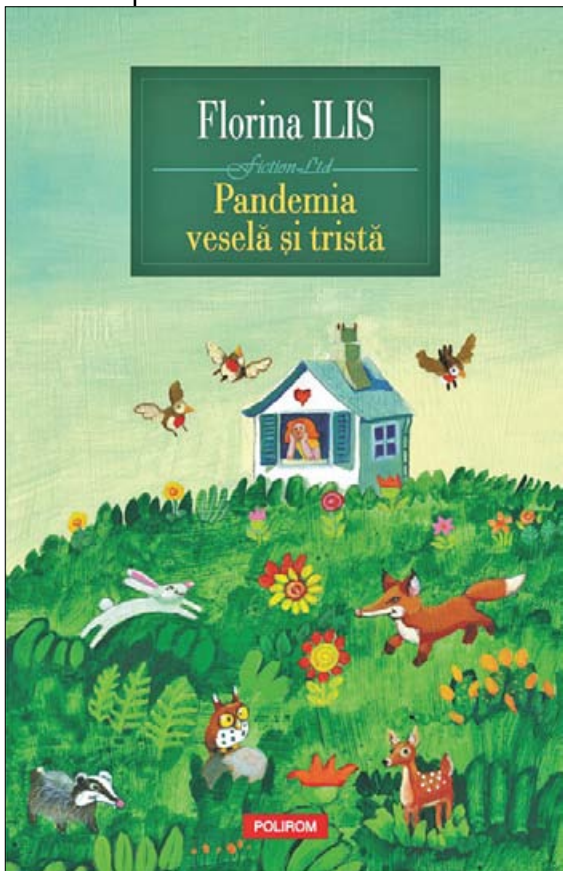
Cu acribia omului de știință, Alexandru Toma Pătrașcu încearcă să izoleze „discursul anti-vaxxer” din mass-media, pentru a-l studia istoric, sociologic și a-i depista „cheia”. Printre premisele acestuia, el descoperă frică, dezinformare, „necunoașterea teoriei microbiene”, „ipoteze neverificate, preluate de prin presa populară”. „Vaccinofobia conduce la crimă”, avertizează autorul și prin aceea că slăbește *imunitatea de grup* și ne supune pe toți „pericolului contaminării”. „Vaccinurile actuale sunt extrem de sigure”, nu încetează el să repete, sunt „mult mai atent controlate”. Astăzi „beneficiem de experiență”, de „sisteme de raportare a tuturor efectelor neplăcute”.

Principala metodă profilactică împotriva falsurilor și a propagandei o constituie, fără îndoială, „educația științifică adecvată” și stimularea gândirii discriminative. În contextul pandemiei COVID-19, reflexivitatea ne-ar putea ajuta să depășim anxietatea, să acționăm cu prudență și să fructificăm oportunități: am putea, spre pildă, să ne întoarcem atenția asupra bolilor recursive, poate chiar „să inițiem o revoluție în sănătate”. Unul dintre meritele acestei cărți optimiste este acela că trasează o linie subțire între imperativul categoric al educației și starea actuală de sănătate, construită, *quod erat demonstrandum*, de-a lungul veacurilor: „Căci o educație mai bună ne va ajuta nu doar să scăpăm de epidemii, ci și să avem o viață mai plină”. (A.C.)

tivă modificată pandemic, care învârtește neprevăzut girueta destinelor. Expansiunea maladiei arde etapele. Ea se insinuează ușoară ca zvonul — „situația groaznică din Italia” —, se coagulează într-o stare de spirit — „Toată lumea era speriată și nimeni nu știa ce va fi” —, creează secvențe urbane de neimaginat.

De pe străzile orașului încremenit în stop-cadru, infecția penetrează intimitatea domestică (*Corona*), salonul Maternității municipale pe cimentul căruia asistenta Eli *simte* pasul discret al morții: (copilul) „privea (...) undeva peste umărul ei. Ca și cum s-ar mai fi aflat cineva în încăperea (...) Fiul Mădălinei se trezise și el: De parcă ar fi simțit duhul morții trecând” (*O noapte de gardă*). Apropiindu-se, din planul îndepărtat, turbionul știrilor și al comunicatelor încălzește adevărul cu falsul, amplifică bălbăielile sistemului sanitar și transformă realitatea într-un show grotesc: „scandalul” contaminării și al anchetelor DSP, spectrul dosarelor penale, împănate cu cartușe fake news (*Minunata lume virtuală*).

După cum era de așteptat, criza epidemiologică răcolește temeri religioase — molima ca Pedepsă divină (*Judecata de Apoi*) — și trezește nostalgia rân-



Negația mântuirii

11

Alexandru RUJA

Emil Cioran, *OPERE*, I-II.

Ediție îngrijită de Marin Diaconu. Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București.

Ediția cuprinde scrierile în limba română ale lui Emil Cioran, scriitorul/filosoful care și-a asumat, ca a doua limbă, franceza, căreia i-a perfecționat stilul într-un mod care a făcut să i se recunoască originalitatea scrierii. Volumul I (1371 p.) cuprinde *Pe culmile disperării* (1934), *Cartea amăgirilor* (1936), *Schimbarea la față a României* (1936), *Lacrimi și sfinți* (1937), *Amurgul gândurilor* (1940), iar volumul al II-lea (1996 p.) *Îndreptar pătimas* (1940-1944, 1996), *publicistica* din anii 1931-1949, un set de *manuscrise*, *corespondența* (trimisă/primită).

Emil Cioran este scriitorul/filosoful care a construit prin negativitate, iar opera sa, pentru a fi înțeleasă corect și nu deturnată de la sensurile ei fundamentale, trebuie privită prin această paradigmă a nihilismului. Sub orice organizare sistemică se ascund rutina și suficiența (respinge ideea de sistem în filosofie), claritatea ar fi un semn al mediocrității pentru că se sprijină pe raționalitate, gândirea trebuie să fie liberă, descătușată, până spre tangența cu iraționalul. Aflat *pe culmile disperării*, nu caută explicații pentru starea existențială, ci redă constatări, trăiri, descoperite prin fluxul irațional, cum e sentimentul ciudat de a simți „cum mori din cauza vieții”.

Pe culmile disperării este o carte despre suferință, care nu poate fi cuantificată prin criterii obiective, despre singurătate („Singurătatea adevărată este numai aceea în care te simți absolut izolat între cer și pământ”), disperare, grotesc, nebunie, agonie („În fond, agonia înseamnă frământare între viață și moarte. Întrucât moartea este immanentă vieții, aproape întreaga viață este o agonie.”), moarte („A intra în moarte, nu însemnează, cum crede mentalitatea curentă și, în genere, creștinismul, a-ți da ultima suflare și a păși într-o regiune de altă structură și pozitivitate decât a vieții, ci a descoperi în progresele vieții un drum înspre moarte și a găsi în pulsațiile vitalului o adâncire immanentă în ea.”), boală, melancolie, tristețe, extaz, grație, eternitate, morală, lumină, întuneric, haos („Câtă groază și câtă bucurie nu încerc la gândul că aș fi prins deodată în vârtejul haosului inițial, în confuzia și în paradoxala lui simetrie.”).

Tot ce se știa despre aceste concepte, simboluri, paradigme, atitudini e întors pe dos, privit și interpretat printr-o grilă a negației. Se trăiește într-o adevărată frenzie a negării. Chiar dacă se pot face relaționări cu generația sa, Emil Cioran se distanțează prin acest radicalism al negativității, care este, poate, și expresia unui mod orgolios al tânărului de a-și crea un statut de independență și originalitate.

Pe culmile disperării dă expresie frământărilor tinerești, gândurilor devoratoare și torturante. Cioran avea douăzeci și cinci de ani când a apărut cartea. Ea dezvăluie preocupările tânărului privind existența, viața, moartea, impersonalizarea și dezabuzarea, implicarea și relaxarea, încorsetarea gândirii și libertatea fără margini, iluziile și deziluziile. Toate aceste contradicții vor merge mai departe prin opera viitoare a gânditorului care, în spațiul existențialismului, este un derutat și un derutant. Singurătatea reprezintă, în structurarea sa existențială, o stare creatoare, o interiorizare puternică, ce se consumă în sine, fără relație cu lumea exterioară. De aici, creația văzută congeneră morții, pentru că „viața este prea limitată și prea fragmentată pentru a rezista la mari tensiuni”. Starea de disperare este un mod de a configura existența, de a arăta că viața e legată de moarte, un drum spre aceasta.

Toate constatările despre viață, despre ființa umană sunt dure, un vârtej apocaliptic amestecă tulburător o sea-mă de negații, chiar profilul subiectiv e încărcat de însușiri mai mult decât contondente. Cioran nu se poate așeza niciodată pe pozitivism, gândirea sa este într-o permanentă metamorfoză speculativă fixată pe negație, pe neîncrederea construcției, pe scepticismul extrem. „Mă simt ființa cea mai teribilă care a existat vreodată în istorie, mă simt o bestie apocaliptică, plină de flăcări și întunecimi, de elanuri și disperări. Sunt o fiară cu un zâmbet grotesc, ce se adună în ea însăși până la iluzie și se dilată până la infinit, ce moare și crește în același timp, încântată între nimic și tot, exaltată între speranța nimicului și disperarea totului, crescută în parfumuri și otrăvuri, arsă de iubire și de ură, nimicită de lumini și umbre.” Formată din secvențe cu tematică diversă, *Pe culmile disperării* poate fi citită și ca jurnal al crizei unei vârste care-și caută drumul și înțelegerea vieții, jurnalul unei crize morale.

O carte de reflecție, sau de o mai adâncă meditație, cu un stil mai puțin abrupt ca *Pe culmile disperării* e *Cartea amăgirilor*. Întâlnim gândurile exprimate despre muzică, iubire, regret, suferință („Singura armă împotriva mediocrității este suferința”), tristețe metafizică, din nou despre moarte („Numai în muzică și în iubire există bucuria de a muri, străfulgerarea de voluptate, când simți că mori, deoarece mai poți suporta vibrațiile interne.”), despre „fericirea de a nu fi sfânt”, melancolie („Numai în iubire melancolia își atinge propriile ei culmi, căci numai Erosul transfigurează melancolia.”), boală, tragedie („Numai stările de exaltare, de beție lăuntrică și de tensiune ultimă ne dau excelența tragică, voluptatea de a ne distruge inutil sau de a ne jertfi incommensurabil.”), rugăciune, păcat, spovedanie, blestem, despre rău, disperare, „gustul amăgirilor”.

Și totuși, există un remediu împotriva disperării: „Recomand muzica lui Mozart și Bach ca remediu împotriva disperării. În puritatea aeriană a acestei muzici, care atinge uneori o sublimă gravitate melancolică, nu o dată te simți

ușor, transparent și îngeresc”. Carte de învățătură pentru existența în spiritul propriilor idei (*Arta de a evita sfințenia; Reguli pentru a nu cădea pradă melancoliei* etc.), *Cartea amăgirilor* e și una a despărțirilor. În primul rând, *despărțirea de filosofie*, chiar din partea gânditorului, care întemeiază o nouă viziune filosofică asupra lumii și existenței. Filosofia e pusă sub semnul întrebării, negația este categorică: „N-am înțeles bine niciodată pentru ce filosofia se bucură de o considerație plină de teamă și n-am înțeles niciodată respectul religios al oamenilor pentru ea.”

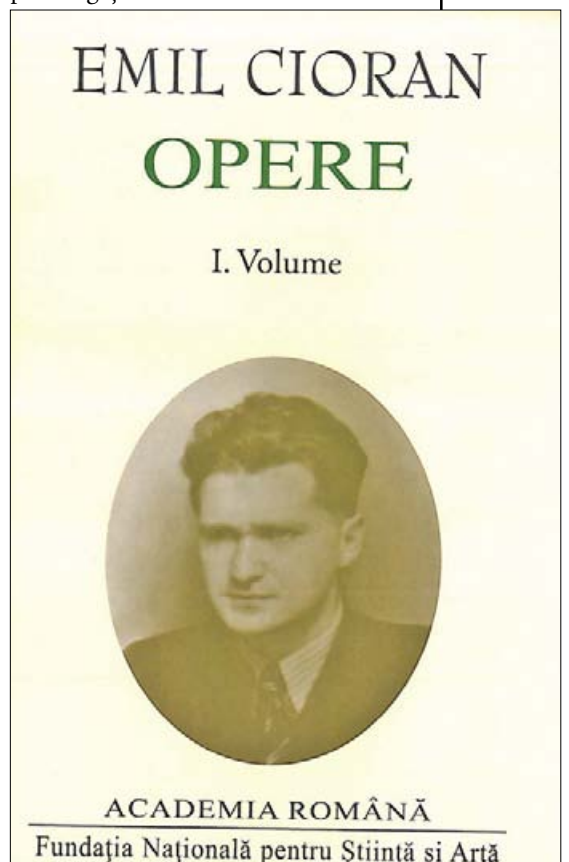
Contestarea filosofiei și a filosofilor se face printr-un text de înaltă ținută stilistică, cu afirmații neechivoce în caracterul lor contestatar. Scopul filosofiei și finalitatea activității filosofilor sunt așezate sub semnul neclarității („Încă n-am putut afla ce vrea filosofia și ce vor filosofii.”), filosofii nici măcar nu-l interesează pe tânărul care, totuși, gândește în termenii unei filosofii (filosofia cioraniană), pentru că aceștia s-ar caracteriza prin „neutralitate psihică”. „Nu pot iubi oamenii care nu amestecă gândurile cu regretele” - „Kant n-a fost niciodată trist” afirmă Cioran. Pentru ca să continue atitudinea negatoare asupra filosofiei: „Filosofia nu creează nimic”. Filosofia este sub poezie, muzică și mistică.

Totul poate fi pus sub semnul întrebării și al relativizării, al negației, iar *Schimbarea la față a României* rămâne cea mai caustică analiză care vizează destinul țării, dar cu proiecții inacceptabile și idei invalide, teoretic și pragmatic. „Judecată din unghi politic și moral, *Schimbarea la față a României* este cartea unei disperări fundamentale și a unei opțiuni primejdioase” apreciază Eugen Simion într-un volum de extinsă analiză a operei cioraniene: *Cioran: o mitologie a nedesăvârșirilor*. Dacă ar fi de extras, totuși, un *plus*, acesta se referă la faptul că se vorbește pe larg și insistent despre România, dar nu elogiind-o, ci găsindu-i și amplificându-i minusurile.

Cioran vorbește despre *răul românesc*, despre *adamismul românesc* („Toată viața noastră de un secol încoace nu este decât procesul prin care am ajuns să ne dăm seama că n-am făcut nimic...”), despre profetism și mesianism, despre „*păcatul originar* al României”, despre *saltul istoric*, despre culturile mici („Deficiențele culturilor mici sunt așa de mari, încât, lăsate în cursul lor firesc, degenerază în caricaturi istorice.”), care ar trebui să aibă o singură obsesie: *saltul istoric*, iar România reprezintă, în viziunea sa, un „caz tipic de cultură cu soartă minoră”. Pentru gânditor, România rămâne o „obsesie dureroasă”. Cu toate acestea „România nu poate fi iubită naiv, neproblematic, pătruns de exigențele unei iubiri evidente, fiindcă nu este atât de *evident* că România trebuie iubită.” Cioran este eruptiv în constatările negativiste, drastic în afirmații. Totuși, curios cum un (ultra)sceptic poate afirma că „Plaga seculară a României a fost scepticismul”.

Un eseu extins în care Cioran demitizează este *Lacrimi și sfinți*. Există o

diferență între mistici și sfinți, „primii rămân numai la viziunea interioară, cei din urmă o realizează practic”, iar „frecventarea sfinților, ca și a muzicii sau a bibliotecilor, este desexualizantă”. Filosoful vede totul prin grila scepticismului său, dintr-un loc al relativizării, al îndoielii. Nu un anticreștin este Cioran în cugetările sale, ci un gânditor sceptic, dar care vrea să înțeleagă. Ieșit din spațiul comun de a înțelege credința, Emil Cioran intră în spațiul mântuirii prin negația creatoare.



Afirmațiile sale, în radicalitatea lor nihilistă, pun probleme, indiferent că se referă la personaje sacre, la biserică, la teologie, la creștinism. „Iisus este responsabil de atâtea suferințe. Conștiința lui trebuie să fie încărcată, prea încărcată, de n-a mai dat, între timp, semne de viață.” Sau, altă cugetare încărcată de îndoială, ușoară durere și chiar o notă de deriziune: „Ideea de Dumnezeu este cea mai practică și cea mai periculoasă idee, din câte s-au conceput vreodată. Pe ea se salvează și pe ea se prăbușește omenirea.”

Multe din aserțiunile cuprinse în opera sa filosofică pot fi citite în relație cu unele texte publicistice, existente în ediția de față. „Iluziile cele mari, cari se legaseră de mișcarea religioasă contemporană, au dispărut în mare parte. Nu fiindcă această mișcare ar fi complet artificială și deci răsărită accidental, ci faptul că determinantele ei – mai mult formale – au distrus încrederea în sinceritatea trăirii religioase – iată motivul pentru care s-a renunțat la atâtea iluzii cu privire la această mișcare.” (*Voința de a crede*).

Corespondența trimisă (pentru perioada 1930-1947 este inclusă în volumul II; corespondența altei perioade, 1931-1991, scrisori trimise/primate, se află în volumele III-IV ale ediției de OPERE, care nu fac obiectul prezentei cronici) cuprinde multe scrisori către părinți, apoi către Bucur Țincu, Arșavir Acterian, Lucian Blaga, Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Aurel Cioran, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica.

Când soarta lumii libere se decide la Las Vegas

Radu JÖRGENSEN

Mulți oameni se pretează la a accepta un compromis între despotismul administrativ și suveranitatea populară, crezând că au făcut destul pentru a garanta libertatea individului, când de fapt au capitulat în fața guvernului.

Pentru mine asta nu e suficient.
Democracy in America - Alexis de Tocqueville

La ora la care scriu aceste rânduri, joi, 5 noiembrie, 2020, 8:06 AM, rezultatul final al alegerilor prezidențiale americane nu se cunoaște. Deși urnele s-au închis de mai bine de 36 ore. Alaska, Georgia, Carolina de Nord, Pennsylvania, Arizona și Nevada nu au raportat cifrele finale. Iar asupra ultimelor două raportări, Wisconsin și Michigan, plutește un nor de semne de întrebare.

Deși o națiune digitalizată până-n dinți, Statele Unite s-au văzut forțate, în anul de grație 2020, să revină la tehnici de votare arhaice, din cauza pandemiei. Votul

can, președintele în funcțiune, îl avea la închiderea urnelor, s-a evaporat peste noapte (literalmente) fiindcă, dragi cititori, au spus și Times, și Washington Post, și posturile de televiziune americanilor, v-am explicat doar că grosul votului democrat vine cu întârziere. Cât de gros? Păi... cât să acopere diferența și să creeze o minimă marșă de siguranță pentru omul nostru. Țineți minte jocul absurd, din copilărie cu: Zi un număr! 48; 49 și te-am bătut!?

Apropo, cel mai folosit cuvânt în presa americană din ultimii patru ani a fost *collusion*. Acum, când candidatul stângii este mult mai aproape de pragul celor 270 electori și instalarea la Casa Albă, în mod misterios, nici Rusia, nici Bangladeshul, nici vreo insulă din Pacific, nimeni nu s-a... amestecat în alegerile americane. Nicio înțelegere secretă. Nu tu hackeri, nimic. Probabil că în calendarul lor, al hackerilor, noiembrie 3 era trecut cu roșu. Post!

No borders, no wall, no USA at all! Asta se strigă la această oră pe străzile mai multor orașe americane. Iar în Portland, Oregon, oraș sub asediul maoist-anarhiștilor de mai bine de patru luni, se sparg vitrine și se aruncă cocktailuri Molotov. Asta într-un stat în care, toc-

procent. Da de unde, 8 (opt) procente mari și late.

La fel Georgia, unde o singură dată în ultimii treizeci și șase de ani electoratul l-a preferat pe candidatul democrat, nu a fost încă acordată republicanului Trump. Al cărui avantaj continuă să scadă, de la patru procente la trei, la două și acum la mai puțin de un procent. Ce-i drept, oficialii din Georgia au și o scuză serioasă pentru prelungirea numărării. La unul din sedii s-a spart o țevă. Nu, serios. La Atlanta, chiar acolo unde numărul alegătorilor democrați este și așa foarte mare, s-a inundat sediul... Situația țevii sparte ar putea fi interpretată așa: ținem Georgia pe loc, până suntem siguri că unul din celelalte state rămase în joc e atribuit lui Biden, apoi îi dăm drumul să meargă la Trump. Dar asta ar fi să cedăm în fața unei teorii a conspirațiilor, deci nu.

În Michigan, Wisconsin și Pennsylvania nu e nici măcar nevoie de inundații și țevi sparte. Aici, în regulile pentru alegerile 2020, au fost acceptate una sau amândouă din următoarele măsuri: nu s-a permis începerea numărării votului prin poștă până în ziua alegerii și s-a extins numărătoarea cu, după caz, trei până la douăsprezece zile după alegeri. Mai

soțiile, au urcat pe scenă la D.C. în fața unui public ceva mai numeros și mult mai entuziast. Nu, faptul raportat de mass-media – cum că Trump s-a auto-declarat învingător – nu s-a întâmplat. Dar în mijlocul unui discurs ca de la om la om, la acel *suntem pe drumul spre victorie* a lui Biden de la Wilmington, Trump a plusat aici cu *frankly, we have won*. Analizând numerele și situația din teren. Asta a fost tot. Declarându-se foarte îngrijorat de aflul de voturi numărate târziu în noapte în defavoarea lui și reamintind de cererea lui repetată, de-a lungul toamnei, de a se ține voturile prin poștă sub un control mult mai riguros. Fapt e că nenumărate buletine de vot au fost trimise unor cetățeni care nu ceruseră să voteze prin poștă, iar altele nu au ajuns la cetățeni care așteptau în zadar buletine. Unde au ajuns, cine le-a completat, cu numele cărui candidat? Investigațiile abia încep. În diferent cine va fi declarat câștigător, este evident că renumărări se vor cere în mai multe state și, probabil, decizii vor fi luate până la Curtea Supremă.

Concret, Trump a avut, ca și în 2016, un final de campanie fulminant, întorcând în favoarea lui Florida, câștigând la pas în Ohio și convingând locuitorii Pennsylvaniei că democrații le pregătesc o surpriză, dacă ajung la Casa Albă: stop *fracking*-ului și, ulterior, stop producției de gaze naturale – statul e al doilea producător de gaze din Statele Unite și, atât Biden, cât mai ales Kamala Harris au declarat că Green Deal-ul va avea aceste consecințe. Trump nu a mai avut suficientă energie pentru Arizona și a crezut, pe bună dreptate, că Georgia e în coloana lui, și uite că (încă) nu e. O personalitate care polarizează, Trump a învins în 2016 o alta care, la fel, polariza electoratul, încă și mai mult decât el, Hillary Clinton.

Dacă va fi învins în 2020 (șanse sunt să aflăm numele chirișului pe următorii patru ani la Casa Albă abia în decembrie), el va fi învins de un trio imbatabil: un partid care a asediat orașele, a creat panică și a provocat militanții violenți (în momentul de față, toate magazinele și firmele cu vitrine la stradă din Washington D.C. și New York sunt baricadate sub plăci groase de placaj!), o presă care i-a fost îngrozitor de ostilă, și, în fine, de un contra-candidat care a fost învățat/manipulat să tacă, să nu facă niciun fel de campanie zile în șir, lăsându-și adversarul să greșescă. Dacă va fi învins, Trump va fi, desigur învins de epidemia mondială, care a transformat țara și a schimbat bumul economic din 2019 pe o... redresare cu pași rapizi în vara toamna 2020. Care nu are cum fi, pentru mulți alegători, la fel de interesantă. Dacă vor păstra însă președinția, republicanii se vor afla în aceeași situație ca până acum: senatul va fi cel mai probabil de dreapta, al lor, și camera deputaților de stânga. Ceea ce, într-un fel, nu e rău, asigurând un control reciproc și evitarea derapajelor.

Închei cu glumele-de-prognoze oferite în toamna aceasta de experții în sondaje de opinie, ca semn al haosului care a fost, din nou și în mod deliberat, creat pe piața ideilor politice americane:

Florida, sondaj Ipsos/Reuters în preziua alegerilor, 50-46 pentru Biden. Rezultat alegeri: 51-47 Trump. **Michigan**, sondaj CNN, trei zile înainte de alegeri, 53-41 pentru Biden. Rezultat: 50-47 Biden. **Ohio**, sondaj Quinnipiac în preziua alegerilor, 47-43 Biden. Rezultat: 53-45 pentru Trump. Și în fine, cireașa de pe tort, un sondaj ABC/Washington Post din 28 octombrie, în **Wisconsin**, cinci zile înainte de alegeri, cu 57-40 pentru Biden. Rezultat: 49.4-48.8. Numărătoarea continuă!



prin corespondență, *absentee ballot*, a fost preferat de o bună parte a electoratului deplasării efective la secția de votare. Din păcate, acest vot masiv prin corespondență a creat două feluri de probleme: mai întâi, cele legate de ajungerea buletinului de vot oficial la cetățeni și apoi cele provocate de acceptarea (în unele state, foarte târzie) a buletinelor completate. Încă din primăvară, de la alegerile primare, The New York Times, în ultimii cinci ani pe post de... oficios al Partidului Democrat, ajunsese (până și el) să titreze: *Dezordine totală în alegerile din Wisconsin: mii de buletine de vot dispărute sau anulate*.

Acum, când Biden a fost declarat învingător la o diferență mai mică de douăzeci de mii de voturi (din peste 3.3 milioane exprimate) tace mălc sau cere dovezi ale fraudei. Fapt este că presa a pregătit terenul pentru victoria târzie și surprinzătoare a lui Biden în unele state, explicând pe îndelete, din timp, cum baza de vot democratică se află în zone urbane aglomerate, unde numărarea votului va dura mai mult și, la fel, dintre cei care votează prin corespondență mai mulți sunt suportorii stângii. Și numărarea acelor voturi va dura. Știa ea, presa, cum și cine va vota prin poștă și nu la fața locului. Probabil din sondaje – revenim la ele, mai târziu, ca să ne distrăm împreună.

Fapt e că, avantajul de trei, patru procente pe care candidatul republi-

mai pentru a se evita violențele produse de progresiști, victoria stângii a fost declarată repede, marți seara, înainte de a fi fost numărate nici trei sferturi din voturi. Cum e posibil așa ceva, să nu așteptăm numărătoarea completă? se poate întreba cineva din afara granițelor americane. Iată cum: în SUA, presa face jocurile și tot ea, prin urmare, proclamă *live* câștigătorii. Marile posturi de televiziune și cotidie-nele naționale anunță (*call*) învingătorul. Un grup de iluștrii experți din mass-media (și nu vreo comisie federală electorală) analizează cu viteza fulgerului voturile numărate și viitoarea proveniență a celor încă nenumărate și hotărăște. CNN calls Virginia for Biden, FOX calls Mississippi for Trump.

Una dintre aceste strigături (HD digi-strigături, că doar suntem în secolul XXI) a fost miercuri seara muuuult prea pripită. Într-un stat care e pe muchie de cuțit între democrat și republican, Arizona, telespectatorii s-au trezit brusc în fața știrii că Biden și-a adjudecat acolo electorii. Nici până la ora aceasta, mai bine de 36 ore mai târziu, Arizona n-a raportat mai mult de 88% și diferența e sub două procente. Dar experții știau deja ce se va întâmpla de miercuri seara. Interesant este că state care înclinau clar în favoarea lui Trump, ca Texas și Ohio, nu au fost „strigate” decât mult după miezul nopții. Experții nu simțiseră ei că Ohio trage la republican. Diferența dintre cei doi, ați putea crede, era de sub un

mult, se pot număra, în anumite state, voturi venite fără ștampila/data poștei și chiar fără semnătură.

În momentul de față, joi dimineața, estimarea în electori de la Associated Press reflectă un 264 – 214 în favoarea lui Biden. Arizona este deja trecută în coloana lui. Fostul vice-președinte ar mai avea nevoie de un singur stat, cel mai probabil Nevada sau Pennsylvania. În primul conduce, în celălalt este condus. New York Times, o idee mai precaut, estimează cursa pentru moment la 253 – 214, cu cei 11 electori din Arizona încă nealocați. Fapt e că, pentru victorie (minimum 270 electori) Trump ar avea nevoie de toate cele trei state de pe coasta de est, în care de altfel conduce (Pennsylvania, Carolina de Nord și Georgia), de Alaska, unde victoria va fi de tipul... 60 – 40, dar experții nu sunt încă convingși, și de unul din statele din deșert, Arizona sau Nevada. Cu alte cuvinte, bătălia pentru Casa Albă se cam dă, anul acesta, la... Las Vegas.

În noaptea alegerilor, Biden a sosit puțin după 00:30 într-o parcare din Wilmington, unde îl așteptau câteva zeci de automobile, din care au ieșit câteva zeci de oameni, care au aplaudat fără entuziasm un speech care cerea, conform unui scenariu dinainte stabilit, paciență. Candidata la vice-președinție nu și-a făcut apariția.

Ceva mai târziu, un Trump încruntat, însoțit de Mike Pence, amândoi cu

Mihai Măniuțiu în Himericland

Dan C. MIHĂILESCU

Din 2015, de când Mihai Măniuțiu a publicat la Humanitas *Aventurile hingherului în Balkanya*, mă tot întreb: oare de ce regizorul atât de dăruit sângeroaselor tragedii răzbunătoare ale antichității eline, al alambicatelor drame shakespeariane ale puterii devastatoare (însă la fel de talentat povestitor și de oniro-fantasme absurd suprarealiste), de ce expresionistul bântuit de viziuni infernale și pictorul de fizionomii groțefști în cadre carnavalesc psychedelice își refuză un spectacol total? Un spectacol de autor introspectiv, regizor fantasmagor și actor funambulesc, un spectacol picaresc, deopotrivă plautian și beckettian, de *grand guignol*, *commedia dell'arte* și cabaret expresionist, o concordie a propriilor antagonisme, în care coșmarescul, ritualizarea ororilor și ceremoniile cruzimii să coincidă cu bufonadele, hohotul existențial și ironismul baroc.

Cert e că, acum, ne-limita ludică, incontinența monologală și pasiunea arhitecturării de scenografii halucinante au înlocuit prin cadre narrative post-avangardiste tragismul inițial și simbologia macabră. Ambiguitatea structurală a comicului hâd a luat locul vechilor scenariu în care patima puterii, erosul thnatic, eriniile, bachantele, choeforele — adică, în plan larg, demonismul și spectrul dezumanizării apocaliptice — focalizau spectaculos în obsesia dublului, motivul despre care a scris cândva Cipriana Petre. Dublul, *alter ego*-ul, umbra mundană a luminii lăuntrice sunt și acum temeiul viziunilor regizate subtil și copleșitor totodată, doar că pagina scrisă a exorcizat demult scena devastată de pustiirea de sine, în folosul reveriei euforizante, a comicului circular și a tipologiilor funambulești.

Noua etapă, de ispășire a tragismului depresiv prin carnavalesc și fantezie dictatorială, începută cu *Aventurile hingherului în Balkanya*, a continuat cu poemele din *Tu, Avionul fantomă, urmuz.23 noiembrie* și cu romanul de onirism delirant *Fantome în Las Vegas* (toate apărute la editura Tracus Arte), exfoliat parcă în siajul exploatării regizorale din *Alcool*-ul lui Ion Mureșan, pentru a-și explora climaxul în *Fuga cu Henri*, un florilegiu fantasmagoric publicat în 2018 la Humanitas și care cred că impune o grabnică revizuire a imaginii publice și specializate a scriitorului regizor.

Despre apetitul avangardist și urmuzianismul poetic al lui Măniuțiu a scris, cu demult recunoscuta-i ex-

pertiză în domeniu, Ion Pop într-o excepțională cronică apărută în 2019 în revista „Steaua”. Oricât de la îndemână îți par a fi trimiterile la cuplurile picaresce precum Don Quijote - Sancho Panza sau Vladimir - Estragon, trebuie să recunoști că hingherul și Henri sunt numai cealaltă față a călătorului în absurdul lumii și în solitudinea damnării proprii, o însingurare cu pulsuni masochiste, pentru care bufonadele cinice și tumele burlești ale dublului nu prea ajung să contracareze melancolia, debusolarea, răul frenetic al trăitorului principal. Nici ca dublul Henri nu deține o partitură coerentă, decât dacă recitești capitolul dedicat de Cioran poetului francez Henri Michaux în *Exerciții de admirație*: „Uff, ești tare prăpăstios. Ești prea abisal. Așa-s și scrierile tale, te-mpiedici și cazi în ele ca într-un puț fără fund”, se vede înfruntat Henri prin ceea ce, la Cioran, se definește ca „une incursion devastatrice dans les zones les plus obscures de son être”.

Ca să mă dau rotund și fițos, aș spune că, în faza tragismului, scena lui

Măniuțiu era populată cu viziuni demene de Goya și Bosch, pentru ca acum, odată cu exorcizarea prin coregrafismul comicăresc, să cutreierăm printre cadre din Chagall, Klee sau Kandinsky.

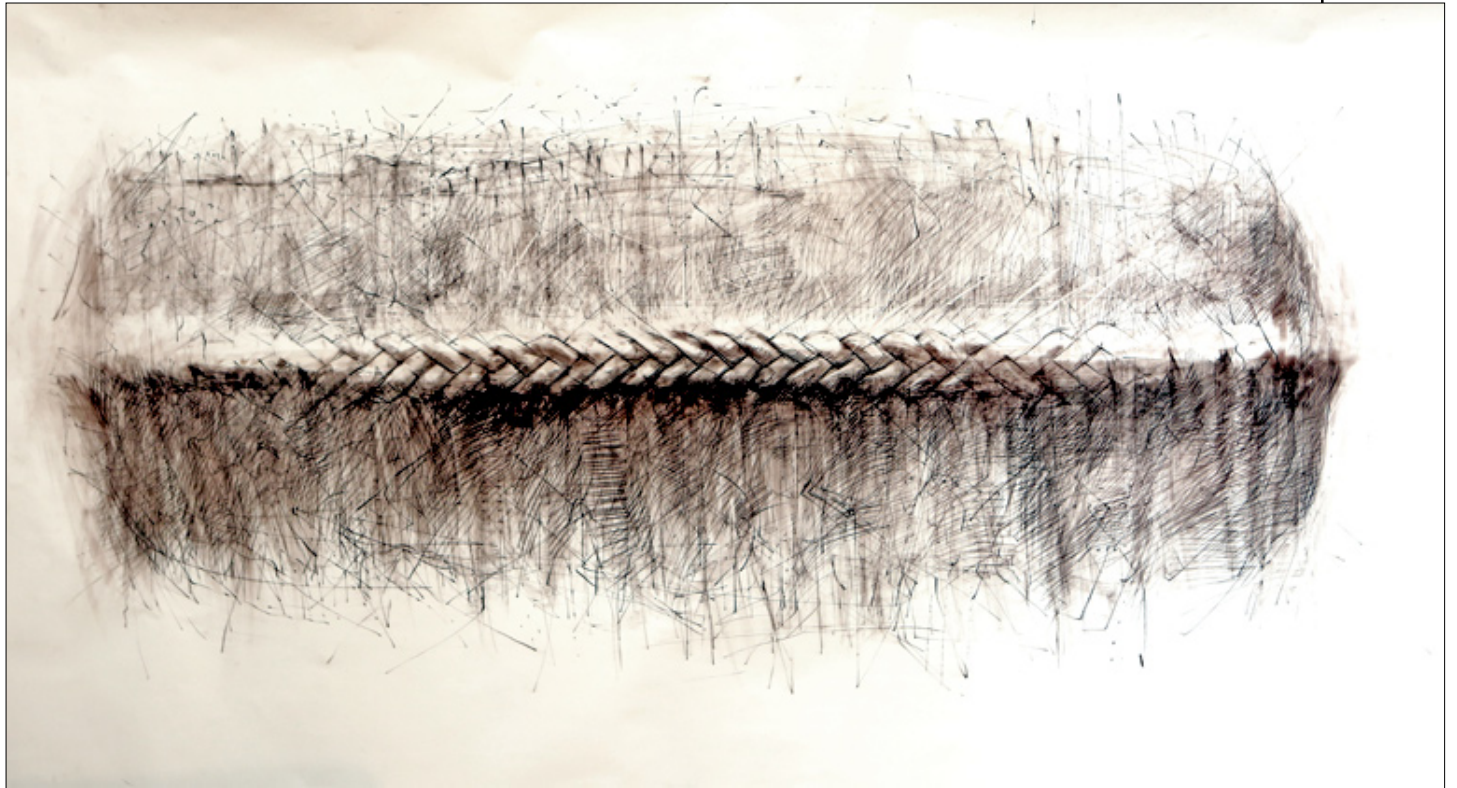
Și, dacă tot am pomenit de coregrafie, pare că acum, în locul partiturilor contorsionate desenate de Vava Ștefănescu în acele montări ale lui Măniuțiu dominate de spectrul dezumanizării pre și post-apocaliptice, a venit vremea exuberanței ludice din partiturile Adei Milea, desfășurate undeva între Saint-Éxupéry și Gellu Naum. Asta mai cu seamă că, după noua mare evadare din tragismul pustiului interior în onirismul stroboscopic din *Fantome în Las Vegas*, Mihai Măniuțiu s-a înseninat prin recopilărire odată cu *Filip și întunericul*.

Filip și întunericul (din nou la Tracus Arte) este un basm poetic existențial, subintitulat dibaci *O povestire pentru copii (mai mici sau mai mari)*, pe care, în egală măsură, o vor avea de cercetat și nepoții, și bunicii. De data aceasta, motivul dublului acționează îndoite. Și Filip, băiețelul de 7-12 ani, și sinele său - trimisul din vis, globul de întuneric ghiduș, isteț, gingaș, năstrușnic dar și cumîn-

te, plus autorul-părinte intră în dialog fiecare cu fiecare, ca într-un carusel de mărturisiri și învățăminte. În acest fel, jucăria lăuntrică învață prin dialog rezistența față de marea beznă de afară. Mai mult, întunericuțul din Filip („întunericul cel mic”) ajunge aproape să capete virtuți de lumină taborică. Catifelat și bun, el s-a ascuns în camera băiatului de frica beznei de afară. E un fel de arici blănos, înțelept și luminos, menit să-i arate lui Filip că „așa cresc întunericurile. Trebuie să fii un întuneric foarte mare ca să nu poți fi înghițit”.

La sfârșitul vacanței, odată vindecați, după ce micul întuneric se oferise a-i servi drept plastilină prietenului luminat, ca să-l alfabetizeze și pe el, cei doi înțeleg că niciunul nu mai vrea să crească, ci doar să-și recitească povestea.

Frumos. Eu însă revin la utopia spectacolului total al regizorului excepțional dotat dramaturgic, însoțit — închid ochii și-i văd — de Marcel Iureș, Marian Râlea, Oana Pellea și Ada Milea, cu mențiunea că fostul pasionat de *light design* va trebui să compună pentru camera lui Filip un *dark design*, la fel de luminos ca povestea în sine.



Ileana Mălăncioiu

Nunta

E ziua sfintă-a nunții, mireasa trece blîndă
În carul ei de nuntă cu caii albi în spume,
Văd crinii de pe brațul ei și tremur
Ca un nuntaș din altă lume.

Un joc imens începe, o horă cît pămîntul
Se învîrtește lină, aproape că a stat,
Eu urmăresc mireasa cuprinsă-n ea și-mi pare
Că voalul ei și crinii deja au înghețat.

Biserica-i deschisă, urmează cununia,
Încremenită pierd altarul din priviri,

Același trup de miel, de două mii de ani,
Se mistuie în pieptul perechilor de miri.

E liniște deplină, stau mirii-ngenunchiați
Și parcă lumea piere, și parcă nu mai sînt,
O altă nuntă pare să fie așteptată
De sufletele strînse la templul din pămînt.

Același voal subțire s-a scos din vechea ladă,
Zîmbesc tăcuți copiii pe piatra cenușie,
Aceeși horă lină a început dar nimeni
Nu știe că urmează aceeași cununie.

Miros de crini se simte în aerul fierbinte,
E singură mireasa în carul ei și plînsă,
De unde-a venit, Doamne, și unde este dusă
Și în cîntarea asta de ce se duce însă?

unghi

Binele nu face zgomot și zgomotul nu face bine

Valentin CONSTANTIN

Ofensiva împotriva majorării pensiilor, girată zgomotos de media, mi-a amintit proverbul francez din titlu. Produce un zgomot monoton, de esență pedagogică leninistă. O dovadă, încă o dovadă, altă dovadă, aceeași dovadă că peisajul nostru politic e un *Bomarzo* tipic și nu o grădină japoneză la vremea când înfloresc cireșii¹.

Argumentul împotriva măririi pensiilor a luat la noi forma ordinului de zi pe unitate. Argumentul trebuie expus, pe cât posibil, fără variațiuni. Construcția este simplă: nu există în acest moment bani

ale societății civile la noi sînt asociațiile de vânători și pescari.

De ce să le treacă prin cap specialiștilor că banii necesari pentru pensii se pot obține prin eliminarea definitivă a cheltuielilor publice cu totul inutile, sau foarte puțin utile? Mai mult, că eliminarea acestor cheltuieli ar fi o soluție durabilă. În limitele acestui text, voi furniza trei exemple, unul de posibilă reformă administrativă, unul de reformă judiciară și ultimul de ajustare a reprezentării externe a statului. Pentru că, așa cum spunea undeva John Dewey, „statul trebuie întotdeauna redescoperit”. Sumele economisite acoperă necesarul bugetar în discuție. Precizez, totuși, că există alte numeroase reforme instituționale care ar acoperi și necesarul pentru învățămînt și

tinue lupta politică de pe poziții de forță. Una dintre primele activități după preluarea puterii este schimbarea prefecțiilor și a subprefecțiilor fostei puteri. O cercetare empirică ilustrează faptul că prefecții suspendă și apoi atacă în justiție cu precădere actele primarilor înregimentați politic la adversari. Astfel, neutralitatea lor este pusă serios în discuție.

Se va ridica obiecția că, deși foarte puțin util, Prefectul nu poate fi desființat fără o revizuire prealabilă a Constituției, deoarece este o instituție prevăzută de Constituție la articolul 123. Această obiecție este doar aparent serioasă. În primul rînd, în Constituție, Prefectul este menționat ca un simplu reprezentant al Guvernului. Nu posedă un statut autonom. Ori de cîte ori constată o schimbare fundamentală a circumstanțelor, Guvernul poate renunța la orice reprezentanți. În al doilea rînd, Prefectul nu are atribuții stabilite prin Constituție, ci doar atribuții stabilite în mod expres prin lege. Constituția nu face nimic altceva decît să îl descrie pur și simplu ca pe un organ guvernamental aflat în relații administrative cu autoritățile locale și să garanteze autoritățile locale că nu sunt subordonate Prefectului. Această reformă administrativă nu implică costuri deosebite și nu perturbă nici o acțiune administrativă dezirabilă pentru societate.

Același lucru se poate spune și despre justiția militară. Poate că unii dintre dumneavoastră nici nu știți, dar în România există patru Tribunale și Parchete militare, o Curtea Militară de Apel la București și o Direcție a instanțelor militare în Ministerul Apărării Naționale. De ce ar fi necesare instanțe militare pe timp de pace? La această întrebare, nici Consiliul Superior al Magistraturii nu a găsit un răspuns. În anul 2016, plenul CSM a decis că este oportună desființarea instanțelor militare. Printre argumente, acela că activitatea lor este foarte redusă. Un judecător militar avea un volum de activitate de 15 ori mai mic decît un judecător de la o instanță ordinară⁴. Apoi, argumentul comparatist, în mare vogă la noi: nu prea există tribunale militare în statele din Uniunea Europeană.

Însă argumentul cu adevărat puternic, care ar trebui să fie decisiv, este acela că judecătorii militari nu satisfac standardul de independență și imparțialitate pe care îl pretinde procesul echitabil prescris de Articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. De ce? Pentru că judecătorii militari sînt subordonați Ministerului Apărării Naționale, adică puterii executive. Pentru a fi mai clar, lipsa garanțiilor de independență fiind flagrantă, judecătorii militari nu sînt judecători în adevăratul sens al cuvîntului. Presupun că din 2016 pînă astăzi a trecut un timp suficient pentru gestația unei reacții la decizia CSM. Era obligatorie o reacție? Fără îndoială că da, pentru că CSM vorbea în calitate de garant constituțional al independenței justiției.

În fine, am putea obține economii semnificative din reajustarea reprezentării noastre diplomatice permanente și a misiunilor noastre consulare.

Misiunile diplomatice și consulare sînt mari consumatoare de fonduri. Ceaușescu, ale cărui obsesii în materia relațiilor internaționale sînt bine-cunoscute, le impusese un regim auster. De exemplu, în faimosul parc al luxoa-

sei noastre ambasade din Paris, corpul diplomatic cultiva ceapă, ardei, roșii și castraveți. Ziua națională se sărbătorea cu mititei aduși de la București cu Tarom-ul și cu vin de Murfatlar. În ultimii ani, lucrurile s-au schimbat. Acolo unde nu posedăm imobile, plătim chirii considerabile pentru sedii și pentru reședințele private ale membrilor misiunii. Pe lângă indemnizațiile convenite membrilor misiunii, devenite între timp generoase, plătim sume forfetare soțiilor și copiilor. Apoi, plătim salarii pentru personalul administrativ, tehnic și de serviciu.

Oare toate misiunile diplomatice și consulare sînt necesare pentru dezvoltarea relațiilor noastre politice internaționale și pentru funcții consulare indispensabile? De exemplu, România este reprezentată permanent în statul Qatar. În afara Însărcinatlui cu Afaceri care conduce Ambasada, mai există o Secție politică, o Secție consulară, o Secție economică și comercială, un Serviciu administrativ și un Secretariat.

Site-ul Ambasadei este suficient de dezvoltat pentru a constata că nicio platitudine nu le este străină diplomaților noștri în comunicarea lor oficială. Ei pretind că se ocupă, *inter alia*, cu „sensibilizarea partenerilor străini privind realitățile românești”. N-am găsit din păcate rezultatul economic și financiar al sensibilizării partenerilor străini.

În schimb, la Ambasada din Uruguay cooperarea economică susținută de personalul diplomatic s-a concretizat în anul 2019 prin schimburi comerciale de 10,6 milioane de USD (*sic!*), jumătate importuri, jumătate exporturi⁵.

Probabil că în jur de 20 de ambasade și tot atîtea consulare ar trebui închise⁶. Potrivit normelor de drept diplomatic și consular, activitatea consulară se poate desfășura în ambasade și, în anumite situații, agenții consulare pot exercita misiuni diplomatice. Nu se justifică existența unui consulat acolo unde există o ambasadă, cu excepția statelor mari, *e.g.* Statele Unite, Rusia, sau China. Pentru ambasade, soluția rezonabilă este acreditarea multiplă, soluție pe care România o folosește deja.

Este clar că în lumea de azi relațiile internaționale sînt diferite de cele din timpul Războiului Rece. Diplomația multilaterală, cea desfășurată la sediile principalelor organizații internaționale este mai importantă decît diplomația bilaterală. Iar uneori pentru a face țara mai cunoscută, institutele culturale pot fi mai eficiente decît ambasadele.

Am dat aici doar niște exemple de reforme posibile. Realității vor spune că sunt exemple improbabile. Am fost, de fapt, puțin iritat de spectacolul lipsei de imaginație care este pusă la noi în serviciul binelui public.

¹ Parc situat în nordul Italiei, în Bomarzo, în provincia Viterbo, Lazio. Este supranumit, datorită sculpturilor sale, „Parcul monștrilor”.

² Am citat din ideile BIRD (Banca Mondială), care încearcă, de vreo douăzeci de ani, fără succes, să le plaseze clienților săi.

³ cf. Élisabeth Zoller, *Introduction au droit public*, Dalloz, 2006, p. 197.

⁴ Conform HG 54/2006, instanțele militare au 114 posturi.

⁵ În anul 2013 intensitatea schimburilor comerciale a fost ceva mai mare, de 12,96 milioane de USD.

⁶ În trecut fie spus, Ambasada Uruguayului din București a fost închisă o scurtă perioadă și redeschisă ulterior.



pentru mărirea pensiilor cu 40%. Iar dacă facem rost de bani, consecințele vor fi sumbre. Banii nu pot fi procurați decît prin împrumuturi și/sau majorări de taxe și impozite. Impozitele și taxele ne vor sărăci iar împrumuturile vor fi tot mai oneroase, pentru că agențiile de rating (*Standard & Poor's*, *Moody's* și *Fitch*) ne vor retrograda. Efectul majorărilor va fi inflația, iar inflația va eroda semnificativ veniturile. Nicio țară din Uniunea Europeană nu face majorări în această perioadă.

Trebuie să recunosc, forma argumentului este clară și relativ precisă. El este reprodus de specialiști fiscali „independenți”, de moderatori, de redactori de știri și de politicieni interesați să exercite puterea în condiții de relaxare și confort. Cu titlu de mari specialiști, orchestra și-a asociat mai mulți soliști, cum ar fi domnii Dăianu, Isărescu, Coșea ori Stolojan. Dacă n-ar face atîta zgomot, nu mi-aș fi amintit calitățile lor de vînători de sinecure de bună calitate. Expertiza domnilor de mai sus nu a făcut din noi o țară mai plăcută sau mai prosperă decît vecinii noștri și nici nu-mi amintesc să fi citit vreodată vreun text remarcabil scris de mîna lor.

Dacă cineva i-ar interoga serios pe specialiști, ar fi probabil nevoiți să admită că România nu este un model de bună administrare (*good governance*). România nu are tradiția politicilor publice predictibile, deschise și transparente, nu are o birocrație animată de etică profesională și nu regulile de drept sînt cele care primează în managementul și distribuția resurselor. În fine, în România, combaterea corupției este o poveste narată *sui generis*². Cele mai puternice manifestări

sănătate publică. Acesta este însă un alt subiect.

Prefectul este un organ al statului unipersonal care posedă un aparat administrativ. Pentru că organele unipersonale sînt pentru noi concepte prea abstracte, utilizăm o expresie prețioasă, „Instituția Prefectului”. Prefectul este un delegat al statului în județe și în Municipiul București, care exercită tutela administrativă a autorităților locale. Putem spune că posedă în principal o competență de control, în special a actelor administrative ale acelor autorități. El mai posedă, evident, o serie de competențe, descrise în legea sa în termeni cu totul lipsiți de precizie. De exemplu, „conduce serviciile publice descentralizate ale ministerelor și ale celorlalte organe de administrație publică centrale din unitățile administrativ teritoriale”. Am reprodus această atribuție ca să vă convingeți că nicăieri ca în domeniul dreptului administrativ român nu se observă mai bine neputința limbajului de a ține pasul cu ideile.

Bref, Prefectul există pentru că, așa cum spunea cineva „nici o idee nu este mai străină spiritului modelului republican francez decît ideea de putere limitată”³.

Cu certitudine, Prefectul este util într-un stat autoritar și este exotic într-o democrație liberală. Într-un stat de drept, cetățenii sînt cei care realizează controlul legalității actelor administrative prin judecătorii lor. Și apoi, cui folosește autonomia locală bazată pe mefiența statului în competența și buna credință a autorităților locale?

Mai există un amănunt care face instituția indezirabilă. Modul în care este configurată permite unui guvern să con-

Psihoza digitală și calul său troian

Mădălin BUNOIU

Există cuvinte și expresii care au darul, dar și dorința, de a seduce de la prima rostire sau de la prima interacțiune. Unele sunt pur și simplu evidente, altele sunt puse sau alinate în text de iscusința autorului. O să optez pentru prima variantă, adică voi parafraza titlul cărții pe care o voi aduce în discuție – *psihoza digitală*. Am să extind sintagme pentru a clarifica limita sensului acestei psihoze: cea a aplicațiilor ei, cu orice preț, în orice formă și mai ales acum, domeniului educațional. N-aș fi crezut că atunci când vorbim de digitalizarea educației o carte scrisă în anul 2012 și publicată în România în anul 2020 mă va impresiona atât de puternic¹.

Fiecare *politicianel*, mai ales la început de an școlar, când abuzează nerușinat de poziția într-un consiliu local, județean sau chiar în vreun parlament, și chinuie nepermis copiii și profesorii cu un discurs semidocț despre importanța școlii, își aduce obligatoriu aminte de un citat din Nelson Mandela sau Dalai Lama despre *rolul nostru* și, mai ales, despre *misiunea noastră*. Au plecat din curtea școlii și acolo am rămas noi. Elevii, bucurându-se că se revăd între ei, bucurându-se că își revăd profesorii. Profesorii, bucurându-se că săptămânile de așteptare i-au adus înapoi în clase și în mijlocul acestei tinereți fără bătrânețe. Pe pereți, aceleași stupide postări pe care nu le folosește nimeni niciodată. Le-am văzut, în zeci și sute de clase. Nu o să învețe nimeni teoria lui Pitagora de pe acele cartoane scofălcite. Nu va învăța nimeni expresia lucrului mecanic de pe un desen idiot pe care nu se recunoaște nimic. Nu va citi nimeni biografia lui Eminescu de pe un poster îngălbenit cu anii. Am transformat, din inerție, un spațiu care trebuie să fie eminamente curat, și al profesorului și al elevilor, într-un fel de sarcofag.

În schimb, am renunțat la tot ce se poate mînuî. Am renunțat la laboratoarele de fizică, chimie și biologie pentru că vom face circuite electrice pe platformă, nu cu circuitele în față, vom vedea cum reacționează diferitele substanțe în contact nu în recipientele din laborator, ci într-o simulare. Așa că am golit totul ca să lăsăm loc altor sarcofage. Laboratoarele de IT, am vizitat sute, în zeci de școli, sunt în general urâte. Au, de cele mai multe ori, o tehnologie veche și proastă, impusă de eternele clientele de partid. Dar ele suferă și de o eternă neutilizare. Eficiența utilizării nu are la bază nicio dovadă empirică, lăsând ca totul să se joace așa, într-un nor incert de tipul *tehnologia trebuie să fie bună*.

Un lucru este cert: știința este cel mai bun lucru pe care îl are omenirea. Ea ne strânge laolaltă pentru desăvârșirea noastră ca specie și ne pune la îndemână tehnologia pentru o viață mai bună. Sigur, totul cu prudență, și în mod responsabil. Dar asta nu înseamnă că orice mică-mare descoperire revoluționară educația și școala. Să ne aducem aminte, prin intermediul lui Manfred Spitzer – 1913, Thomas Edison – *Cărțile vor deveni curând ceva desuet în școli ...*; peste 50 de ani a apărut televizorul – *știința, valorile și cultura vor pătrunde în toate colțurile lumii ...* Știința și produse sale trebuie testate. Efectele aplicate diverselor domenii au nevoie de timp pentru validare.

Iată un exemplu de tipul – așa nu! Acum mai bine de 100 de ani, după inventarea Razelor X, dispozitivele Roentgen făceau deliciul petrecerilor, oamenii fotografiindu-și unii altora oasele. Mai mult, peste 10.000 de aparate — pedoscoape — ce utilizau această tehnologie, au fost instalate în magazinele de pantofi pentru diverse utilizări, presupus practice sau estetice, în special pentru copii. A trebuit să apară o nenorocire precum cele de

la Hiroshima și Nagasaki pentru a vedea ce presupun efectele acestui tip de radiații. Dar chiar și așa, aparatele au mai stat zeci de ani prin unele magazine. Are cineva idee despre zecile de mii de copii care au fost afectați și, foarte probabil, au generat cancere pentru că nimeni nu și-a pus problema urmării efectelor pe termen lung?

Și acum legătura cu educația – tocmai această lipsă de analiză de impact a impunerii, cu orice preț, a ce este *digital* în procesul educațional, a unei mulțimi de aplicații care, inevitabil, duc la utilizarea exagerată a dispozitivelor digitale (mai bine de 8 ore zilnic, chiar dacă unele statistici sunt și mai sumbre) și la aplicații care generează dependență, violență și, nu în ultimul rând, *demență digitală*, așa cum este ea definită de M.S. Autorul scoate foarte bine în evidență, prin exemple bazate pe studii efectuate pe mii de subiecți și în decurs de ani de zile, nimic nu este lăsat la voia întâmplării. Insistă pe categoria cea mai vulnerabilă, copiii de vârstă foarte mică, iar exemplele sunt impresionante, inclusiv prin comparații între civilizații diferite, cum ar fi cea occidentală și cea chineză.

Astăzi, în condițiile pandemice, într-o țară ca România, în care știm exact care sunt problemele sistemului educațional, a spune că prioritatea educației este altceva decât a umple casele de dispozitive electronice poate părea o blasfemie. I-am putea vedea instantaneu pe guzganii hulpavi, dornici de îmbogățire rapidă, care, după ce au vândut măști, mănuși și dezinfectanți la prețuri de sute de ori mai mari, sunt pregătiți să facă și din dispozitivele pentru elevi o afacere similară. Da, în astfel de condiții, un dispozitiv minimal, care să dea acces la documentație, la comunicare (sperând că, între timp, oricum toți elevii români au intrat deja în posesia tuturor cărților, manualelor, rechizitelor de care au nevoie an de an pentru școală) este util. Dar atât! Să nu dăm *device*-ului mai mult decât este cazul! Țara este plină de *device-uri* de ani de zile, inutile, care stau în continuare în acele sarcofage din școli pe care le-am amintit mai devreme.

În lumea largă au existat mai multe tentative de acest tip – un laptop pentru un elev. Analiza reală a succesului a arătat mai degrabă un eșec, cam peste tot în lume. Concluzia a fost pretutindeni aceeași – ducem, în primul rând, lipsă de educatori și profesori. Restul motivelor (tehnice, service, depășire morală, utilizarea pentru totul alte scopuri decât cele declarate, dar mai ales înspre creșterea pornografiei infantile sau a violenței) sunt deja lucruri la care trebuie gândit separat.

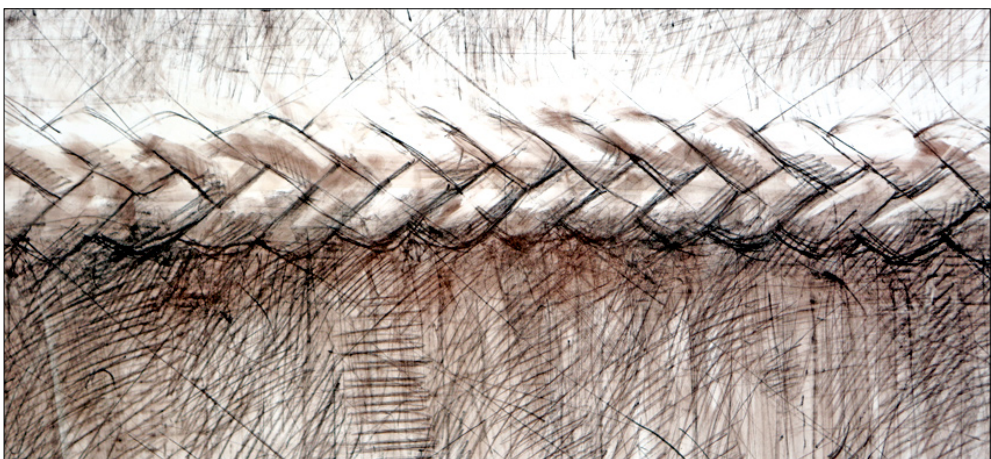
Nu există nicio dovadă solidă care să spună, de pildă, că dispozitivele digitale duc la îmbunătățirea activității studenților. La nivel general, utilizarea TIC în educație are un efect relativ scăzut (Hattie²). Datele actuale din cercetarea educațională ne arată că TIC nu este cea mai eficientă soluție pentru stimularea rezultatelor academice. E drept, poate aduce beneficii dacă e folosită cu discernământ în scopul stimulării învățării studenților. Astfel, mai mult ca niciodată, în contextul actual, cadrul didactic universitar trebuie să fie conștient de rolul său de facilitator al învățării studenților și nu de utilizator și/sau promotor al tehnologiei (Spector³).

Așadar, să redăm dirijorului bagheta și să identificăm calul troian până nu a intrat deja în cetate.

¹ Manfred Spitzer – *Demența digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii*. Editura Humanitas, București, 2020.

² Hattie, J. (2020). *Visible Learning*. Accesibil la <https://visible-learning.org/>.

³ Spector, J. M. (2020). *Remarks on progress* in ed. Tech.. Ed. Technology Research and Development, 1-4.



De ce contează Monica Lovinescu

Vladimir TISMĂNEANU

Țindem să uităm imensele mize politice și morale ale perioadei Războiului Rece. Susținute inițial de Congresul pentru Libertatea Culturii, publicații esențiale precum *Encounter*, *Preuves*, *Der Monat* și *Quadrant* sunt acum aproape uitate. Însă aceste reviste și autorii asociați cu ele, de la Arthur Koestler la Czesław Miłosz, precum și posturile de radio occidentale, au permis cetățenilor fostului Bloc sovietic să respire sub gheața totalitară. Tot ele au luptat să arate ceea ce marele sociolog francez Raymond Aron a numit „opiul intelectualilor”, disponibilitatea multor intelectuali de a îmbrățișa promisiunile utopice, milenariste și escatologice marxiste.

Monica Lovinescu (1923–2008), stabilită la Paris, a încurajat rezistența intelectuală împotriva regimului comunist de la București de la microfonul Europei Libere în perioada 1964–1992. Ea a fost o apărătoare a adevărului, memoriei și demnității. Fiică a unui influent intelectual interbelic, Eugen Lovinescu, și a unei mame care avea să moară în închisorile comuniste, Monica Lovinescu a ajuns să se bucură de un extraordinar prestigiu în România nativă. A fost considerată un model moral și intelectual atunci când a căutat să arate cum crimele comunismului sunt echivalente cu cele ale nazismului, iar opera ei l-a înfuriat pe Nicolae Ceaușescu într-atât de tare încât dictatorul a comandat agresarea ei, în exil, în 1977. Și-a revenit din acea comă și s-a întors la microfonul Europei Libere, de unde a și vorbit despre prăbușirea regimului Ceaușescu în 1989. Am început să-i ascult emisiunile încă din adolescență. Pentru mine și mulți alți intelectuali români, Monica Lovinescu și soțul ei, Virgil Ierunca, au fost vocile clarității morale. Tot de la ea am aflat prima oară despre numele Hannei Arendt.

Monica Lovinescu contează pentru că a fost una din cele mai importante figuri ale gândirii antitotalitare est și central-europene. Dispariția ei în 2008 a reprezentat o mare pierdere pentru toți prietenii societății deschise. Mă simt profund îndatorat, la fel ca mulți alți intelectuali, acestei mari doamne a culturii române. Ca membră a Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România, Lovinescu a participat, chiar și în cele mai dureroase momente de suferință fizică, la condamnarea totalitarismului comunist. Solidaritatea domniei sale a fost inoxidabilă, atât moral, cât și intelectual.

Impactul crucial al Monicăi Lovinescu asupra culturii române este inextricabil legat de celălalt rol major al său, acela de comentator cultural pentru Radio Europa Liberă. Nu vād nicio exagerare în a spune că nicio altă transmisiune a Europei Libere nu a fost mai detestată și temută de către Ceaușescu decât cea purtând numele și vocea soților Lovinescu și Ierunca. Vreme de decenii, Monica Lovinescu a luptat împotriva colectivismelor teroriste, înregimentării gândirii și capitulării morale. Patriotismul ei a fost luminat și generos. Mulțumită ei, intelectualii români au fost capabili să interiorizeze marile mesaje ale scrierilor unor Camus, Arendt, Kołakowski, Orwell, Soljenițin, Cioran, Miłosz, Revel, Aron și lista este, fatalmente, prea scurtă.

Spirit total dedicat modernității, deschis către polemicele cruciale ale secolului XX, Lovinescu a scris subtile eseuri despre ceea ce criticul american Lionel Trilling a numit cândva „răscrucile însângerate, acolo unde literatura și politica se întâlnesc”. Vreme de ani de zile, pozițiile ei deschise întru apărarea scriitorilor disidenți și a rezistenței morale la totalitarism au provocat iritarea propagandiștilor de partid și a asociațiilor lor securiști. Începând cu 1967, publicațiile celor mai turbate, ultranaționaliste și antisemite cercuri ale stalinistilor români au avut-o pe Monica Lovinescu drept țintă. În câteva ocazii, în anii 1970 și 1980, s-au comis atentate la viața ei. Pentru Ceaușescu și camarila lui, Lovinescu a simbolizat tot ceea ce detestau mai tare: pluralism, toleranță, ostilitatea la xenofobie, compasiune pentru victimele ambelor totalitarisme (fascist și comunist) și un angajament față de ceea ce putem chema „etica neuitării”.

Pe de altă parte, intelectualii democrați (Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici, Andrei Cornea, Mircea Mihăieș, spre a numi doar câțiva) au învățat de la Monica Lovinescu faptul că „memoria este indispensabilă libertății”. Monica Lovinescu contează pentru că a știut cum să păstreze unitatea dintre etică și estetică. În 1963, scria: „Trăim într-o epocă în care abundă impostura. Cu toate astea, n-ar trebui să astupe celelalte voci — cele ale victimelor”. Transmisiunile ei de la Europa Liberă au fost antidotul la minciuna oficială, o voce a adevărului vorbind în numele celor condamnați la tăcere.

În momentul esențial 1968, Lovinescu a privit cu multă atenție la criza ideologică a comunismului global și la importanța dezvrăjirii printre intelectualii ex-marxiști. Într-un moment istoric când Ceaușescu juca mascarada destalinizării, Lovinescu a expus impostura tiranului și a făcut apel la scriitorii români să emuleze cutezanța etică a intelectualilor cehi și slovaci, precum Ludvík Vaculík, Václav Havel, Ivan Svíták, Ladislav Mňačko, Eduard Goldstücker, Antonín Liehm, Pavel Kohout și Ivan Klíma. Datorită Monicăi Lovinescu și Europei Libere, românii au avut un acces direct la paginile iconoclaste ale *Literarny Listy*.

Într-o vreme în care mulți gândeau disprețuitor despre tot ceea ce putea mirosi a neomarxism, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au vorbit despre importanța revizionismului la distrugerea pseudo-legitimității comuniste. Monica a scris extensiv despre importanța apostaziei, pe care a descris-o drept „calea regală” către trezirea din ceea ce Immanuel Kant a numit „somnul dogmatic”. Tot ea a propus anumite ghiduri remarcabile care au influențat decisiv canonul intelectual din țară.

După 1990, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca și-au văzut multe dintre predicții (inclusiv cele sumbre) îndeplinite. Moștenirile național-stalinismului au continuat să bânuie pluralismul fragil din România. Lacheii vechiului regim s-au descurcat bine, atât politic, cât și financiar. Disidenții au fost istoviți, marginalizați, calomniați.

Literatură, istorie, religie, patrimoniu

Despre *softul* lumilor noastre din 100 de unghiuri

Cristian PĂTRĂȘCONIU

A studia imaginarul înseamnă, într-o lume cu o dinamică formidabilă și cu un apetit evident pentru globalizare, „a conserva și a valorifica specificul local și regional” – aceasta, pe de o parte, vorbind la un mod foarte general și, pe de altă parte, într-un limbaj foarte adecvat birocrăției lingvistice a proiectelor europene. Nu conotăm aici într-un fel negativ conceptul de „birocrăție” – cu atât mai mult cu cât derularea unor proiecte care se înscriu chiar în scenarii ghidate de o asemenea birocrăție se convertește adesea pentru comunități (fie ele și comunitățile științifice, academice), în performanțe remarcabile.



Performanță certă din această specie este punerea în act a unui uriaș și foarte generos proiect de cercetare sub forma unei *Encicpedii a imaginariilor din România* sub coordonarea generală a lui Corin Braga. Lucrarea, care are cinci tomuri distincte și, însumat, peste 2.000 de pagini, a apărut, într-o cadență de publicare impresionantă și într-un totuși laudabil (practic, toate cele cinci volume au ieșit pe piață într-un interval de numai câteva săptămâni) la editura Polirom.

„Abordarea care constituie coloana vertebrală a acestei encicpedii își propune să îmbine universalul cu particularul pornind de la conceptul de imaginar”, notează coordonatorul principal al proiectului. Un concept-pivot pe care, tot în studiul care deschide această suită dedicată *imaginariilor din România*, Corin Braga îl „desface”, pentru a semna, așa cum se cuvine, modalitățile în care el este utilizat în cadrul acestei ample cercetări. Termen cu valențe „seminale”, *imaginarul* e generat de „imaginile și simbolurile produse de fantezia umană”, care „nu sunt haotice. Ele nu se nasc ca niște serii de reprezentări venite la întâmplare pe benzile rulante ale psihismelor individuale, fără conexiuni și interacțiuni, asemenea unor particule în mișcare browniană.

Dimpotrivă, conțin în ele însele posibilități de combinare și structurare, la fel ca niște piese de lego ce permit construcții tot mai complexe. Imaginile și simbolurile generate de funcția imaginativă au tendința să se organizeze în sisteme reprezentative, în „hărți cognitive”. Se creează, astfel, „imagerii sociale”, „universuri imaginare” și, pe cale de consecință, „bazine semantice”. „Constelațiile de imagini nu sunt doar flash-uri instantanee ale unei bolți imuabile a imaginarului

colectiv. Universurile imaginare au și o dimensiune dia-cronică, o componentă istorică, o evoluție în timp. Ele apar, se organizează, se îmbogățesc, ajung la o maximă iradiere, apoi încep să apună, se sting, sunt înghițite de alte constelații emergente”, afirmă Corin Braga.

Decupajul pentru proiectul de cercetare care are ca tematică *imaginariile din România* analizează „patrimoniul nostru cultural imaterial și material din perspectivele conjugate a cinci domenii: literatura, limba, istoria, religia și artele”.

În cele ce urmează, foarte schematic, cu descrieri în survol, câteva dintre liniile de formă specifice acestor cinci domenii.

1. Literatura. 20 de *noduri* tematice au fost antologate în această secțiune a *Encicpediei imaginariilor din România*. 20 de *noduri* sau de „intrări de enciclopedie”. Ordinea în care sunt grupate pachetele tematice subsumate imaginariilor literare din România aici „urmărește geneza și evoluția paradigmatelor imaginare”.

Primele trei decupaje tematice pe care le propune antologia textelor despre imaginariile literare sunt, în mod evident, părți ale unui scenariu fondator: cronotopul folcloric; imaginarul religios în literatura română și literatura română de inspirație istorică. Urmează bazinul semantic iluminist și constelația imaginarului naționalist, imaginarul levantin în literatura română și imaginarul romantismului românesc. Apoi revoluția și imaginarul social, imaginarul decadent în literatura română, literatura rurală și literatura citadină, literatura psihologică, provocările avangardei și literatura autenticistă, care acoperă partea nucleală a acestui proiect. Dimensiunea social-politică, la rândul ei, este abundent ilustrată de studiile cu privire la imaginarul exilului și al diasporei și despre literatură ca istorie și adevăr (1965-1989). Două dintre secțiunile tematice ale cărții sunt alocate imaginarului literaturii maghiare din România și literaturii germane din România.

În fine, există capitole consistente despre textualism, postmodernism; traumă și memorie în literatura română postdecembristă; și despre lumile alternative. Autorii acestor studii sunt, de asemenea în ordinea „intrărilor în enciclopedie”: Eleonora Sava, Laura Lazăr, Lionel-Decebal Roșca, Adrian Tudurachi, Călin Teuțișan, Ioana Bot, Sanda Cordoș, Corina Croitoru, Cosmin Borza, Ligia Tudurachi, Corin Braga, Ion Pop, Adriana Stan, Laura T. Ilea, Horea Poenar, Levente T. Szabó, Dana Bizuleanu, Mihaela Ursa, Alex Goldiș, Marius Conkan.

Ceea ce era din capul locului evident, notează Corin Braga: „acest decupaj nu are cum să fie exhaustiv, alături de bazinele semantice cartografiate de noi putând fi oricând distinse și alte râuri, confluente, aluviuni (spre exemplu, dintre articolele avute în vedere făcea parte și unul despre barocul literar românesc sau despre memorialistica de detenție apărută în perioada postdecembristă)”. Ceea ce este de așteptat – de data aceasta în raport direct cu *materia* ce ține de imaginariile literare din România care există în această *Enciclopedie*... – e o raportare critică, poate chiar polemică privitoare la opțiunile bibliografice și la prioritizarea în cadrul acestor studii a anumitor referințe (în detrimentul sau, la limită, chiar prin excluderea altora, evident...).

„Sperăm totuși că, așa cum e, harta ridicată de noi va acoperi principalele constelații de imagini, simboluri și decoruri imaginare ce alcătuiesc patrimoniul reprezentărilor literare din cultura noastră. Aceste bazine trebuie înțelese dinamice, ele nu sunt simple stop-cadre ale unui anumit moment din istoria literaturii noastre, ci acoperă perioade mai lungi de timp, interacționând între ele, concurându-se, modificându-se reciproc sau aglutinându-se, născându-se din sau topindu-se unele în altele”, adaugă, în textul din care am citat și mai

înainte și care conține și o elaborată „declarație de intenție”, Corin Braga.

2. Limba. 20 de subdiviziuni are și volumul dedicat *Patrimoniului și imaginarului lingvistic* – 20 de subdiviziuni, mă grăbesc să adaug, care, individual și, mai ales în sumă, proiectează un remarcabil și într-un totuși laudabil spectacol al imaginației creatoare: „Așezarea limbii între dinamismul specific neliniștitului imaginar și stabilitatea venerabilului patrimoniu nu reprezintă însă o noutate, căci ea derivă din natura ambivalentă a limbii, din puterea ei de a reuni efemerul și perenul, mișcătorul și stabilul, care i-a fascinat pe oameni de-a lungul timpului”, apreciază Elena Platon, coordonatoarea acestei linii de cercetare. Arealul tematic de aici este unul foarte generos și, fără nicio teamă putem adăuga aceasta, cu o pregnantă notă pedagogică.

Astfel, vom regăsi, în combinații care îmbină abordarea istorică și cea de ordin tematic, studii despre elementele de substrat în limba română, moștenirea latină și influența latino-romanică în limba română modernă; elementul slav în sistemul limbii române, adstraturile maghiar și german în limba română; limbajul religios. Dar și studii despre moda lingvistică, anglicisme, limbă și națiune, limbă și identitate în Republica Moldova, limbă și identitate în diaspora românească nouă, Spania și Italia, limba ca loc al memoriei, bazinul lingvistic al folclorului, românii – proiecții identitare, expresia alterității, alteritate negativă, evreul și romul în memoria limbii române.

Nu în ultimul rând, analize despre discurs și ideologie, nașterea religiilor politice românești, limbajul protestului cetățenesc, limbajul publicității televizuale, Cyberlimb@j în spațiul lingvistic românesc, argou, imaginarul traducerilor. Autorii și autoarele care semnează aceste studii și analize sunt Adrian Chircu, Gheorghe Chivu, Cristina Silaghi, Bogdan Harhăță, Andreea-Nora Pușcaș, Cristina Bocoș, Maria Ștefănescu, Diana-Maria Roman, Antonela Arieșan, Cosmina-Maria Berindei, Elena Platon, Anca Ursa, Maria-Zoica Eugenia Balaban, Lavinia-Iunia Vasiliu, Ioana Sonea, Dina Vilcu, Dumitru Cornel Vilcu, Anamaria Radu, Mircea Miniță, Sandală-Felicia Misirianțu.

IML – cum e prescurtat în acest volum *Imaginarul Lingvistic* (din România) e un concept *fuzionist*. „[...] o abordare cât mai flexibilă cu putință a conceptului de IML nu poate face abstracție de niciuna dintre accepțiunile inventariate mai sus: 1. *reprezentările subiectului vorbitor despre limbă* (perspectiva metalingvistică); 2. *reprezentările despre lume, modelate cultural și încifrate în date de ordin lingvistic* (perspectiva etnolingvistică); 3. *schemele imagistice implicate în apariția noilor concepte care stau la baza gândirii înseși, fundamentând sistemul conceptual, de natură metaforică* (perspectiva cognitivă)”, atenționează Elena Platon.

A „integra” acest concept – și a-l face, astfel, pe deplin operațional în logica proiectului de cercetare – revine la „a formula cea mai largă și mai laxă definiție cu putință: un imaginar colectiv, modelat cultural, incluzând totalitatea reprezentărilor despre diferite obiecte și fenomene ale lumii (reale sau imaginare), inclusiv reprezentările despre limbă (văzută ea însăși ca obiect cultural), fixat în date lingvistice”. Încă o dată – și foarte, foarte pe scurt: deși aparținând unui teritoriu tematic aparent arid sau măcar foarte „specializat”, studiile din volumul al doilea al *Enciclopediei*... sunt realmente spectaculoase.

3. Istoria. „Istoricii se întâlnesc, de fapt, de două ori cu imaginarul. În primul rând, ei abordează *imaginarul istoric*, cel care a existat efectiv în trecut și pe care l-am evocat până aici: visurile, speranțele, miturile și închipuirile semenilor noștri de altădată reprezintă obiectul predilect de studiu al istoriei imaginarului. Dar, în același timp, chiar produsele muncii istoricilor, istoriile scrise de aceștia sunt marcate și ele, indelebil, de pecetea imaginației. Există, așadar, și un *imaginar istoriografic* (pe care putem și este bine de asemenea să îl studiem), cel care cuprinde distorsiunile, exagerările și toate accentele parazitare apărute în procesul scrierii istoriei, oricât

ar fi aceasta de științifică sau de pozitivistă”, apreciază, pe bună dreptate, Sorin Mitu, cel care coordonează în mod direct al treilea volum al *Enciclopediei...* – cel dedicat „imaginarului istoric” din România.

Designul acestei abordări – istorico-istoriografice – are câteva mari „ancore” în jurul cărora sunt *legate* temele propriu-zise. „Ancorele” sunt denumite de cercetătorii acestei secțiuni „incipit”, „constelația originilor”, „constelația comunităților imaginate”, „constelația identității și alterității”, „constelația istoriei și politiciii”, „constelația evaziunilor”. Pe de altă parte, ordinea „întrărilor” tematice în *Enciclopedie...* este următoarea: istoricii imaginarului, dacii, romanii, întemeierile, miturile originilor; biserica și religiozitatea, corpul social, națiunea, rasa, imaginea de sine, sașii, secuii, străinul, muzeul și gestionarea trecutului, revoluția și revoluționarii, conducătorul providențial, călătoria, peisajul, moartea. Contributorii acestei suite de studii care privilegiază unghiul istoric sunt Toader Nicoară, Gelu Florea, Mariana Egri, Aurel Rustoiu, Ela Cosma, Ovidiu Pecican, Nicoleta Hegedűs, Remus Câmpeanu, Simona Nicoară, Constantin Bărbulescu, Luminița Ignat-Coman, Edit Szegedi, Gusztáv Mihály Hermann, Mihaela Mehedinți-Beian, Cătălina Mihalache, Andi Mihalache, Mihai Chiper, Sorin Mitu, Alexandru Istrate, Doru Radosav, Mihaela Grancea.

Argumentând „unghiuri” de cercetare și analiză proaspete și foarte generoase (de altfel, relativ recente pentru rutina discursului istoric de la noi), volumul de mijloc al acestei *Enciclopedii...* are, cred, un mare potențial de dezbatere. Ceea ce înseamnă că are și un mare potențial de polemică, mai ales prin cuvintele lui Sorin Mitu: „Cu toate că Bucureștiul a fost, fără îndoială, centrul științific în care cercetarea imaginarului istoric românesc a luat naștere și s-a dezvoltat apoi într-un mod remarcabil, majoritatea autorilor acestui volum au studiat și lucrează la Cluj, aparținând așadar școlii istorice clujene. Rigoarea, spiritul sistematic și pasiunea pentru lucrul bine făcut sunt moșteniri istorice (după alții – stereotipuri culturale) care le pot fi atribuite ardelenilor. Indiferent la care variantă de interpretare am subscrie, noi chiar am încercat să materializăm aceste trăsături atât prin modul particular de redactare a fiecărui articol, cât și prin concepția de ansamblu a întregului volum”.

4. Religia. Pentru o bună *analitică* a imaginariilor, o atenție specială acordată imaginarului religios este vitală. Este și întemeietoare, în multiple feluri, așa cum consideră inclusiv coordonatorul volumului cu numărul patru al acestei *Enciclopedii...*, Ioan Chirilă: „cu mult înainte ca viziunea pozitivistă și atee asupra lumii să devină dominantă, oamenii au conceput lumea prin prisma diferitor concepții religioase. Chiar și astăzi, mulți oameni care se consideră necredincioși continuă să utilizeze categorii magice și religioase de reprezentare a lumii. Analizele au arătat că scientismul contemporan conține o serie de imagini și simboluri arhetipale preluate și încărcate cu înțelesuri care să răspundă nevoilor sale. Unele forme de ideologie folosesc mesaje liminare de factură mesianică, anunțând o perioadă în care toate greutățile inerente vieții pământești vor dispărea prin implicarea celui aflat la conducere. Cu alte cuvinte, diferite elemente de factură religioasă sunt golate de sensul lor genuin și ajung să fie aplicate strict spațiului mundan”.

Prin urmare, pentru a înțelege *softul* lumii românești, e elementar (necesar) de știut despre *do ut des*: repere de arheologie a imaginarului religios din epoca bronzului, Zalmoxis și riturile de inițiere în nemurire, paleocreștinism sau apariția creștinismului în teritoriile românești (secolele I-VI), reprezentări simbolice religioase, lectura simbolică a lăcașului de cult, edificiile religioase fortificate din România, pictura murală a bisericilor – elemente de imaginal și imaginar. Dar și despre imaginar și imaginal în arta iconică pe sticlă în spațiul românesc, troițe și răstigniri din spațiul românesc și transilvan, simbolistica arborelui în imaginarul religios românesc, imaginarul religios al iconografiei din diaspora românească, text și ritual liturgic creștin – imagini ale unei continuități de relaționare a omului cu

lumea spirituală, estetica cultului religios, reprezentări figurale în arhitectura bisericilor cu tavanul pictat, ca o moștenire a frescelor din catacombe. Mistagogie și isagogie: spațiul liturgic.

Nu în ultimul rând, despre religie și cotidian, religie și social, Ars didactica christiana, religie și folclor, simboluri și reprezentări teologice ale imaginarului creștin escatologic. Autorii eseurilor din acest volum (nu puțini dintre ei, preoți) sunt Ioan Chirilă, Daniela-Luminița Ivanovici, Cosmin Cosmuța, Stelian Pașca-Tușa, Sorin Marțian, Mircea-Gheorghe Abrudan, Elena Dana Prioteasa, Ioan Popa-Bota, Marcel-Gheorghe Muntean, Elena Onețiu, Ileana Alexandra Orlich, Teodora-Ilinca Mureșanu, Dávid Diósi, Olga Lukács, Sarolta Püskök, László Holló, József Marton, Ioan Vik, Cristian Barta.

Cu discursuri ale moderației care stau, bine așezate, nu într-o literatură *cultică*, dar în aceea a istoriei religiei (inclusiv a antropologiei și etnologiei), volumul de față prezintă elementele de imaginar ale identității religioase inclusiv în ideea că acestea „nu reprezintă doar o modalitate de conservare a diversității culturale, ci și o formă de practică socială pentru învățarea respectului reciproc, a acceptării diferenței”.

5. Artele. Inventarul tematic pentru această *linie de cercetare* – cea privitoare la arte, volumul cu numărul 5 al *Enciclopediei...* – poate să pară cel mai haotic dintre toate. Iată, mai întâi, cum arată, la modul statistic, acesta: Teatru (masca, arhetip al teatrului; teatrul națiunii; moduri ale interiorității în drama românească modernă, dramaturgia în perioada comunistă, imaginarul spectacolului teatral, teatrul independent și experimental), Film (imaginarul rural în filmul românesc, identitatea românească în filmul de ficțiune istorică, filmul de actualitate socialist, imaginarul europenizării în filmul românesc contemporan). Și: imaginarul europenizării în muzica românească până la al Doilea Război Mondial, muzica românească postbelică, „specific național” și folclor media, geneza stilului național în arhitectură, imaginarul arhitectural din Transilvania, de la „meșter” la „artist” în civilizația modernă românească, pictura postbizantină pe teritoriul României, imaginarul religios ortodox în pictura românească modernă, folclorul în arta vizuală modernă și contemporană românească, natura în arta contemporană, imaginarul identitar în epoca digitală, imaginarul tehnologic în artele vizuale.

Cei care scriu despre artele din România și mai ales despre ceea ce se află, în mai multe sensuri, *în spatele* acestora sunt Ștefana Pop-Curșeu, Anca Hațiegan, Laura Pavel, Liviu Malița, Miriam Cuibus, Olivia Grecea, Ioan Pop-Curșeu, Daniel Iftene, Radu Toderici, Claudiu Turcuș, Florinela Popa, Valentina Sandu-Dediu, Corina Iosif, Adrian T. Sîrbu, Ada Hajdu, Virgil Pop, Ruxandra Demetrescu, Vlad Bedros, Cristina Cojocaru, Rada Niță, Adrian Guță, Bogdan S. Pecican, Horea Avram.

Încă o dată: din ceea ce se vede mai sus, lipsesc foarte multe direcții posibile și dezirabile pentru zona artelor. Să luăm în calcul și ceea ce nu e deloc o speculație, ci un fapt: domeniul cu pricina – „artele” – este, foarte probabil și cel mai vast șantier. Așa încât e elementar de afirmat că acest volum reprezintă și cea mai deschisă dintre toate „liniile de cercetare” care compun *Enciclopedia...* Metodologic, afirmă Liviu Malița, coordonatorul acestui amplu „dosar” tematic, opțiunea de abordare „este holistică, dar studiile prezentate rămân investigații de tipul secțiunilor longitudinale. Ele păstrează interesul pentru problematicile cardinale ale imaginarului caracteristic fiecărui domeniu artistic în parte.

Totuși, abordările implică mai curând un survol decât un parcurs la firul ierbii, care să înregistreze toate elementele posibile dintr-o artă sau din toate artele românești. Mai precis, nu există ambiția unei reconstrucții istorice a

imaginarului artistic. S-a încercat, de fapt, o depășire prin înglobare (includere) a viziunii cronologice și/ sau tematice, în favoarea unei perspective transdisciplinare, care să identifice și să analizeze niște parametri ai creativității, indiferent de mediul artistic în care se manifestă. Obiectivul nu este, deci, o istorie internă a diferitelor arte, ci aproximarea unui imaginar artistic românesc și a dinamicii sale, surprinse în diacronie”.



E, desigur, o „aproximare a unui imaginar artistic românesc”, care este cu mult mai mult decât un reper de pornire pentru o dezbatere ce are, e ușor de intuit, numeroase ramificații.

5 volume mari, așadar. Și o muncă de echipă uriașă care ne oferă peste 100 de unghiuri, peste 100 de perspective (spun „peste 100”, fiindcă sunt, bineînțeles, de contabilizat și studiile introductive ale coordonatorilor principali) despre „imaginariile din România”. „Redactarea unei asemenea «sume» sau enciclopedii a imaginariilor din România este mai mult decât o întreprindere de tip academic. Ea vizează obiective mai largi și mai profunde decât cele ale unei cercetări erudite”, precizează Corin Braga. Și adaugă, într-o *aplicație* stilistică a unor concepte care sunt la modă nu numai în birocrăția occidentală, ci și în, aș putea spune, *imaginarul* social la zi: „așa cum am arătat, imaginarul colectiv este un factor al identității de grup și un element de patrimoniu și moștenire culturală. Pentru a ne înțelege pe noi înșine și a coabita în armonie cu ceilalți nu este suficient să desenăm mapamonduri fizice ale geografiei naturale și hărți politice ale statelor și populațiilor, este nevoie și de sinopse ale imaginariilor sociale și cultural-artistice ale grupurilor și indivizilor.

Pentru a ne asigura viitorul, nu este suficient să protejăm mediul natural și relațiile din mediul social, trebuie de asemenea respectată o ecologie a reprezentărilor mentale”, apreciază Corin Braga în legătură cu miza de adâncime a acestei *Enciclopedii*.

Dincolo de orice dubiu: una dintre cărțile (formată din cinci cărți!) eveniment ale acestui an!

Literatură, istorie, religie, patrimoniu

Despre *softul* lumilor noastre din 100 de unghiuri



18

Fabulă

Viorel MARINEASA

M-am născut sub acoperișul familiei Berbega, deci sunt un Berbega. Și Rică pe deasupra. Așa scrie și-n actul meu de identitate. Nu se pune problema paternității. Am dus-o bine din pruncie până m-am făcut flăcău. M-au răsfățat, m-au cocolit. N-am să reproșez ceva cuiva anume. Aceleași drăgălășenii devenite rutină, convenție. Știu, așa-i în toate familiile. Mami crede că încă-s puiul scump pe care să-l pupăcească după plac. „Rică, nu poțezi tu niscăi somon? Sau să-ți fac niște copane la grătar? Să-ți cumpere Mami un pătucean nou, ca să te odihnești ca lumea după schimbul de noapte? Stai să te pieptăn cu dichis, nu te poți duce așa de dăbălat la întâlnirea cu o domnișoară”. Nu-i de mirare că am prins să fac tot mai multe mofturi. Devenisem ursuz, plin de hachițe. Am început să lipsesc nopțile de-acasă. Apoi zile, săptămâni întregi. Fără explicații.

Lucrând cu ziua (mai degrabă cu noaptea!), am ajuns în pragul casei Dinu. O vilă stingheră în cartierul Fratelia, între căsuțe trainice (mai gata standard), ridicate de maistori interbelici cu împrumut de la bancă garantat de fabrica unde lucrau. Din start i-am căzut cu tronc domnului Dinu, important om de afaceri, care, fără să mă întrebe de unde vin, ce acte am, m-a cazat în garaj, mi-a dat de mâncare, m-a omenit. Pentru un astfel de interludiu îmi luasem o alură de boschetar, dar asta nu l-a deranjat. Aș zice că dimpotrivă: golăneala mea părea să-i dea fiori de plăcere. Mi-a dat sarcini extinse: „Vezi ce se poate face în magazii, în acareturi, că-i vraieste, au umblat pe-aici toți stricătorii.”

De câte ori nu i-am ascultat confesiunile și nu i-am ostoit obida, acolo, printre mobile desperecheate, unelte de grădină, cutii cu vopsea întărită, aparate scoase din uz, scări de lemn și metalice, grilaje, bucăți de parchet, saci cu cărți, geamuri crăpate, ghivece hârbuite, șipci, scripeți, radiouri eviscerate, el trăgând melancolic dintr-o țigară, eu abandonându-mi privirea încărcată de tandrețe în ochii lui; el, sărman om bogat, aproape plângând, eu, vagabondul, golanul, păstrându-mi cumpătul și transmițându-i energie pozitivă!

Nu mor de dragul numelui meu,

mă enervează diminutivele cu aer definitiv, dar n-o să fac eu ordine în mintea unuia și a altuia, constat doar că mulți nu-și dau seama că progeniturile lor mai și îmbătrânesc, așa încât devine un caraghioslăc o asociere de tipul „moșu Rică”. Dacă m-ar adopta domnul Dinu, ar fi ceva de râsul lumii, Dinu Rică te-ar trimite instantaneu la figura notoriului parvenit din literatură: Dinu Păturică. Sunt convins că, la o adică, domnul Dinu va rezolva cu eleganță situația, am toate motivele să cred asta, din moment ce mă ia cu „prietene Fanfan” în sus, „viteazule Fanfan” în jos. Îmi convine. Îmi convine să simbolizez, măcar prin nume, dacă nu și prin fapte, deși spre așa ceva tind, deci să simbolizez libertatea, curajul, aventura, simțul dreptății.

După cum se spune, Gérard Philippe l-a întruchipat în chip strălucit pe haiducul Fanfan La Tulipe, drept urmare, domnul Dinu mi-a făcut rost de un poster, mai degrabă un afiș cinematografic de pe vremuri, care acum îmi atârna la căpătâi, în modesta chițimie care mă găzduiește. Și nu sunt rare clipele când mă oglindesc în imaginea ce-mi străjuiește somnul. Bine că nu i-a trecut prin cap domnului Dinu să-mi zică *Sorel*, un alt personaj căruia genialul actor francez i-a dat viață, însă tot un arivist de talia eroului negativ plămădit de Nicolae Filimon. Ceea ce nu mi-ar fi priit. Pe de altă parte, nu am încheiat conturile cu familia Berbega. Nu pot fi un ingrat. Sau, Doamne ferește, os de parvenit. Să vedem – calm, cu tact – ce s-o alege.

Scandalul dintre clanurile Berbega și Dinu părea inevitabil. Un membru al primei familii – prizonier în fieful celei de-a doua! Clarificările au venit în etape, iar ce amenința să devină ură neîmpăcată s-a metamorfozat în amicitie și consens. Fiecare parte a dat anunț la ziar, a scris pe Facebook, a pus afișe pe pomii și pe stâlpii comunitari pentru a da de urma celui dispărut. Când, în sfârșit, au ajuns față-n față, fiecare a scos la iveală documentele doveditoare.

Motanul Rică aka Fanfan domiciliază de drept în ambele case. E adevărat că s-a sustras, datorită prejudecăților ancestrale, microcipării, dar se află în evidența a două cabinete veterinare. Lui îi aparține opțiunea pentru două domiciliu aflate la trei străzi distanță. O lună ici, două luni colo. Fără supărare.

Epifania din curtea babei Saveta

Daniel VIGHI

Lătrat intermitent în lumea ficțională: câinii, anii și amintirile. Puțin înaintea căderii regimului ceaușist, în romanul *Însemnare despre anii din urmă*, apare, prima dată în proza subsemnatului, câinele. O clipă, un gest mecanic, rutină absentă, nici nu mai știu dacă imaginea aceea, gesturile personajului, conturul aburit al decorului au existat undeva în amintirea imaginarului ficțional. Acasă, bunica lui / a mea dă de mâncare la găini, pe urmă se îndreaptă spre ușa de la intrare și răsuțește cheia, dezleagă câinele și se pregătește pentru culcare fără gânduri multe.

* * *

Anapoda, așa cum stă bine potrivirilor din ficțiune, câinele hămăie, personajele vorbesc:

„... intră pe poartă, ogoiește câinele care se zbate în lanț și dă bună ziua pe șvăbește: Kriskot, zice, și Martin se uită la el înnegurat.

Mi-ai spus că iasă rachieu bun.

Iasă, da. Cum să nu.

Bine, vedem mintenaș. Mie mi se pare marmăzăul cam gros.

Mai dă-i apă caldă cu drojdie și bagă grâu încolțit”.

* * *

Ungurul Beltechi intră în casa gospodarului pe vremea Sfatului popular. Beltechi este curier și om de serviciu. Intră în curtea omului și îl latră câinele legat în lanț, grozav îl latră, și el zice: „Noa, lasă-te”, așa îi spune, și pe urmă nu-l mai bagă în seamă.

* * *

Și acum iată Povestea care mă urmărește și astăzi. Am scris-o acum un deceniu și jumătate, o reiau cu același sentiment de evlavie, ca în momentul facerii ei în singurătatea Castelului Solitude:

„Baba Saveta lu' Gugu, purtătoarea acestui nume aspru și urât, ștergea cu o cârpă mușamaui feței de masă și, când și-a aruncat ochii în curte, l-a văzut în lumina puțină câtă mai rămăsese după orgia cromatică a aceluia apus nebăgat în seamă. Trebuie să spunem din capul locului că a fost izbită de frumusețea lui: era cel mai frumos câine ce s-a văzut vreodată. Un câine mare, alb. De un alb al blânnii pur, un câine care pășea grav, drept prin mijlocul curții babei Saveta. Și era în mersul lui ceva din demnitatea unui rege, era blând, așa părea, dar și foarte puternic, și pașii lui erau egali, îngândurați ca ai împăratului filosof Marc Aurelie, și trecea încet câinele nepământeian, arhetip și întâi stăpător al tuturor câinilor de pretutindeni, a celor pe care îi poartă stăpânii pe aleile pădurii din preajma castelului Solitude, a câinii-

lor inteligenți și atașați peste măsură stăpânilor, câinii poliștilor, câinii ca niște domnișoare din spectacolele de circ cu fundițe, aceia care merg în două picioare în așteptarea unei bucăți de zahăr, câinii uriași care salvează oamenii îngropați sub avalanșa de zăpadă din munți, care poartă orbii prin marele oraș aglomerat, câinii care trag săniile în frigul nopții polare, maidanezii, câinii părăsiți la margine de drum, fericirii și nefericirii lumii canine; era acolo, în lumina puțină a înserării, regele și arhetipul, principiul pur și sublimul unei relații străvechi cu lumea omenească, dar și ceva mai mult încă, amintirea îndepărtată a existenței de dinaintea negurii istoriei omenești, când ei fuseseră cei dinții chemați spre domesticire, spre hrana și spre mângierea miinii omenești.

Și cum spun, s-a îndreptat calm ciinele acela, demn, îndepărtat oarecum de tot ceea ce era primprejurul lui, s-a îndreptat spre dudul din spațele curții, spre cârdul de giște care stăteau acolo lângă o oală turtită cu apă, și găștele s-au dat deoparte din fața trecerii lui, respectuoase și fără să se sperie, fără să găgăie; s-au dat deoparte, așa cum se feresc, cu afecțiune și devotament, curtenii când se arată împăratul, țarul, kaiserul la un bal al curții, la o aniversare festivă, mondenă și, de-o parte și de alta a trecerii lui, se înclină cu devotament și cu bucuria că sunt părtașii unui asemenea moment: așa s-au ferit pline de afecțiune respectuoasă găștele babei dinaintea trecerii lui gânditoare și pline, cum spuneam, de demnitatea unei vechimi deodată cu vechimea neamului omenesc.

Baba Saveta s-a uitat uluită pe geamul mărunț al bucătăriei și atât a apucat să spună: „îu, maica mea, da' de unde o apărut cânocu' ăsta la mine”, atâta a apucat să spună și s-a repezit spre mătură și a dat să iasă în curte, a și ieșit în lumina puțină de dinaintea nopții și n-a mai apucat să spună «marș, mă!», n-a mai spus nimic, curtea era pustie, doar culoarul rămăsese încă prin mijlocul cârdului de găște și tăcerea lor intimidată și emoționată, asemenea aceleia pe care o trăiești când ți-este dat să te întâlnești cu nepământescul.

Mai apoi, la câteva zile după întâmplare, a povestit baba cui s-a nimerit cum s-a ivit spre seară un cânoc mare în curtea ei, și cum a trecut el pe acolo, și cum nu s-au speriat găștele, și cum Azor, câinele de pază al babei, nici nu s-a sinchisit să iasă din cușca lui, stătea legat în lanțul lui și nici păs n-a scos, chit că altfel, în alte situații, latră la orice cât de neînsemnat. Precis o fi fost răposatul Gugu, crede baba, deși nu e chiar așa convinsă de treaba asta, altceva trebuie să fi fost.”

pas de deux

Principiul încertitudinii (11)

Paul Eugen BANCUI

Vine o vârstă când încerci să-ți re-
găsești chipul de odinioară, în amintirea
unor locuri pe unde ai trecut. Pornești,
absurd, în căutarea reperelor de altăda-
tă și descoperi o lume străină, care nu
te mai vrea. De fapt, nici nu te cunoaș-
te. Ești o pată oarecare în mișcare peste
care poate să treacă roțile unei mașini, ca
peste umbra unei statui cândva. O sta-
tuie scoasă din uzul contemporanilor,
ignorată, dacă nu chiar hulită pe față sau
în taină. Neschimbate sunt doar casele
din centru, din cartierul unde-ți plimbi
pașii. Zidurile acelea sunt perene, ființe-
le nu, pentru că au o viață mai scurtă,
îmbătrânesc mai repede și trăiesc marea
bucurie a uitării.

Îți cauți disperat locul de odinioară
în altă parte, într-un alt ținut,
și descoperi că nu mai există nici
acolo. Măcar așa, într-o doară, în amin-
tirea vreunui prieten de demult. Mai faci
câteva sute de kilometri pentru a afla că
în nici un alt loc pe unde ai trecut nu
mai există vreo urmă din cel de altădată,
așa, măcar cât un rid pe fața unei clă-
diri. Te-ntrebi, firesc, dacă cel de-atunci
nu era cumva altcineva, dacă nu cumva
singura continuitate există în tine, într-
un fel de memorie sentimentală, unde
sunt prezenți alți o sută sau mai bine de
necunoscuți de azi, o sută și mai bine de
neamuri de altădată, ale căror gene poate
le porți și tu în structura ta intimă, dar
de pe urma cărora n-au mai rămas decât
niște fotografii îngălbenite.

Ai putea să pleci în insulele Feroe
să-ți descoperi acolo înaintașii de acum
un mileniu, și totul pare cât se poate de
normal. Sentimentul locului, al unui
anume spațiu capabil să te definească e
ceva deja vetust, e ceva ce ține de psi-
hologia săteanului care, ajuns la târg, în
marele oraș, pentru a putea să comunice
cu oamenii de acolo, se îmbată, să uite
de sine, să-și nege într-un fel existența
aceea dependentă de un singur areal, să
se simtă la nivelul orașenilor între care a
intrat, să-și înfrângă complexe, inabili-
tatea, să-și stărnească intuiția și curajul
de a lua hotărâri. Dincolo de locul de de-
finiție, bărbatul bea, iar femeia se culcă
cu cine apucă.

În fond, fiecare dintre ei încearcă să
se strecoare într-o lume străină, încearcă
să acceadă spre un iluzoriu tărâm unde
ființa lor s-ar purta la nivelul celor între
care a intrat, în dorința absurdă de a fi
acceptați așa cum sunt, într-o lume ca-
re-i ignoră din capul locului. Într-o lume
atomizată până la ultima fărâamă, pentru
care ei nu reprezintă nimic. Punctele
comune, accesibile oricui, rămân sexul,
alcoolul, credința în divin sau în ocult,
în stimularea forțelor latente din ei, ca-
pabile să-i impună deasupra celorlalți
ori să-i izoleze și mai mult, într-un fel
de univers particular, suficient celui ce
și-l descoperă pentru a se simți un fel de
Dumnezeu.

Într-un fel sau altul, primitiv sau
civilizat, toți vizează în cele din urmă
prelungirea vieții dincolo de mormânt,
nemurirea numelui, nemurirea trupului
trecut în haina unei pietre sau în ghips,
când, de fapt, cele mai simple și mai lip-
site de asemenea vanități, femeile, reu-
șesc să ducă viața mai departe ca viața,
prin genele pe care le trec în trupurilor

urmașilor, ale nepoților și strănepoților.
E o memorie asupra căreia nu ia seama
nimeni dintre cei rămași în cărțile de is-
torie, victorioși sau înfrânți, cuceritori ori
mari comandanți de oști asupra cărora se
întoarce istoricul să le judece faptele, să
le judece aportul la marea istorie.

Bărbatul simte că femeia e aceea care
duce viața mai departe, opunându-se
în acest fel universului static ce-l are în
mijlocul său pe învingător, pe erou, pe
marele om, și-atunci contrapune rațiune-
a, instinctului. Contrapune structura
hexagonală a fagurelui, mișcării radiale
a expansiunii universului mic sau mare.
Fenomene determinate de experiențe,
de studiul micro și macrocosmosului,
dar pe care rațiunea refuză să le pună în
interconexiune. Și-atunci ce ne definește
în primul rând? Care e locul de pornire
al tuturor gândurilor noastre specifice
unui anume spațiu?

Fără să vrem, simțim și gândim glo-
bal. Universul pe care noi îl credem in-
finit doar de-a lungul și de-a latul unei
planete sferice se dovedește a fi undeva
dincolo de ea, în afara ei, unde firul de
nisip pe care-l reprezintă Pământul nu
poate fi luat nici măcar ca reper pentru
vreo călătorie interstelară. Nu există sus
și jos, nu există nici stânga sau dreapta,
cum răsăritul și apusul soarelui sunt
doar iluzia optică determinată de rotirea
acestei sfere. Femeile nu-și pun aseme-
nea probleme, ci execută instinctiv o lege
biologică, mult mai deșteaptă decât toate
teoriile savanților de aici sau aiurea, care
nu pot naște decât roboți și clone. Nu
pot naște decât un univers de monștri,
care trebuie să-și arate supremația unii
față de ceilalți distrugându-se, nimicind
opera nerațională, dar profund natura-
lă a femeilor. Ce e absurd azi, e că ele
vor să fie bărbați. Egale lor în ceea ce au
bărbații definitiv, să zicem rațiunea,
calculul, egoismul, voința de putere, va-
nitatea și, nu în ultimul rând, dorința de
nemurire.

A r fi de văzut dacă această ne-
țărâmură dorință, devenită
voință de nemurire face par-
te dintr-o carență a spiritului, dintr-o
confuzie a raportului dintre rațiune și
instinct, dintre rațiune și intuiție sau e
un dat pe care nici măcar Cartea Facerii
nu-l cuprinde, ce opune cele două ființe
până la limita dintre creație și distrugere.
Istoria feminină a culturii și artelor e
una a creației, în vreme ce istoria eveni-
mențială e una a distrucției, a morților
succesive, masculină. Asta în vreme ce
simbolurile păstrate în timp, încetățeni-
te în conștiința generațiilor, pun Soarele
pe pedestalul masculin și Luna pe unul
secund, umed, întunecos, feminin.

Să recitim mitologiile lumii după o
altă grilă decât aceea dată de cutumele
culturii impuse de gândirea statică a unei
sume de savanți în lungul timpului. Să
scăpăm de toxinele amintirilor despre
noi, cei de acum cinci ani, zece, două-
zeci, treizeci, cincizeci, când eram și bio-
logic, și sentimental, și mental, alții. Să-i
lăsăm pe istorici să-și scrie cărțile lor (pe
care oricum le vor contesta alții, de mai
târziu) și să ne reasezăm într-un univers
mai puțin apăsător de ceea ce s-a spus până
la noi și pare a fi imuabil, să ieșim din
infinutul rău al galeriilor subpământene
tapetate doar cu imaginile despre noi și
să ne privim dinafară, de undeva de pe
Venus sau Marte, pentru a vedea că fa-
cem parte dintr-un univers.



Jurnal de familie

19

Pia BRÎNZEU

23 august 1985. Acum vreo două decenii și jumătate, de 23 august, mergeam
să defilăm și noi, pionierii, cu cravata roșie la gât. Stăteam la rând să ne așteptăm
intrarea în rândul demonștrărilor ca să trecem prin fața tribunei cu flori în mână și
să strigăm: „U.R.S.S. bastionul păcii ei!” Nu ne prea interesa că sovieticii au fost cei
care ne-au „eliberat” de sub dominația fascistă: lozinca avea rimă și era suficient de
scurt ca să ne placă. Altfel nu mai conta.

Stau împreună cu ai mei și ne amintim de alte momente din trecut. Tata ne
povestește despre operația pe care a fost chemat să o facă în 1963 lui Emil Bodnăraș,
pe atunci vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Știa despre tatăl lui Bodnăraș că era
ucrainean și mama nemțoaică. O combinație din care erau excluși românii. Să fi fost
evreu? În autobiografia sa, *Primejdii... Încercări... Miracole* (1990), rabinul șef al evrei-
lor, dr. Moses Rosen, mărturisește că Bodnăraș nu s-a sfiit niciun moment să-și mani-
feste prietenia, apărându-l și pe el, și pe soția sa, Amalia, în anii grei ai stalinismului.

Tata observase că Bodnăraș era un om cultivat și că îi citise, înainte de
a-l chema la București, monografia despre boala varicoasă. Niciun alt
pacient nu făcuse așa ceva până atunci. De unde o fi procurat-o? Fusese
publicată cu vreo zece ani în urmă. L-a mai impresionat și altceva: reacția neașteptată
a lui Bodnăraș atunci când ministrul Sănătății l-a anunțat că felcerul pe care Ana As-
lan voia să îl încadreze cu orice preț nu corespundea. Ministrul s-a „informat foarte
temeinic” și a aflat că a fost legionar.

– Și mai este legionar? a întrebat Bodnăraș.

– Cum să fie? a răspuns nedumerit ministrul.

– Atunci, dacă este priceput și își vede de treabă, încadrați-l. Dacă nu se compor-
tă cum trebuie, luați măsurile convenite. De ce să o refuzați pe tovarăsa Aslan? Faceți-i
acest serviciu, pentru că și ea ne face servicii. Gerovitalul este o idee foarte bună și îi
prevăd un viitor frumos, în valută forte chiar.

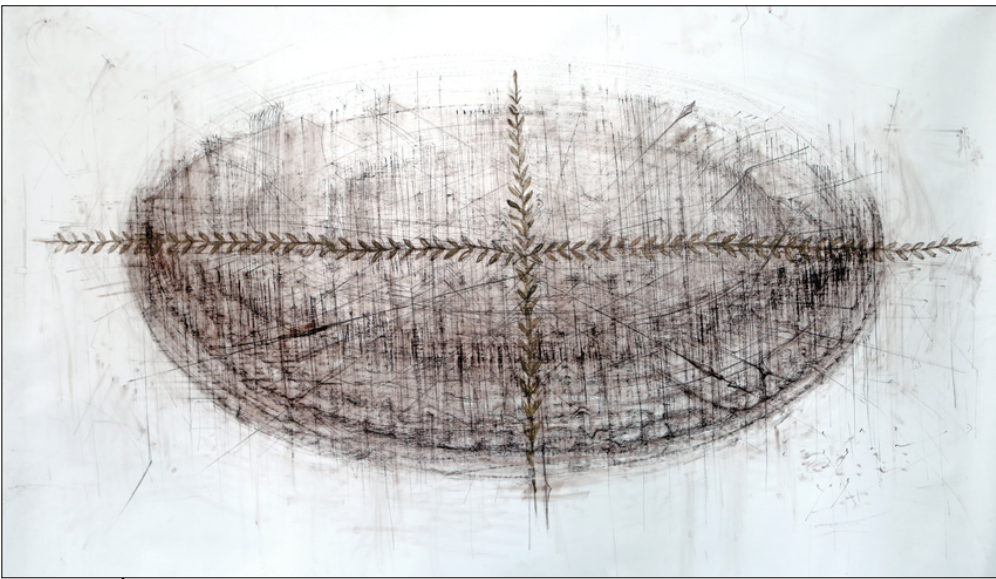
Dialogul de mai sus explică și de ce a acceptat Bodnăraș să fie operat de un chi-
rurg îndepărtat de la Institutul de Medicină ca fiind dușman al regimului, pentru că
i-a primit pe studenți să-i cânte niște colinzi de Crăciun.

Pe internet se află astăzi mai multe amănunte despre Emil Bodnăraș, care pot
confirma impresia tatei că era un om cult. În primul rând, a absolvit în anii 1920
Facultatea de Drept de la Iași, Școala Militară din Timișoara și Școala specială de
ofițeri de artilerie din București, ultimele două ca șef de promoție. Era deci un co-
munist cu studii universitare și, mai mult de atât, suficient de harnic ca să-și întrecă
colegii. Intrând în 1932 în conflict cu un membru al Casei Regale a României sau,
după o altă versiune, având o aventură amoroasă cu soția unui comandant al său, se
compromite și hotărăște să dezerteze. După ce află de la soldații de pază unde sunt
posturile fixe de grăniceri de pe malul Nistrului și după ce verifică dacă râul este su-
ficient de înghețat, trece granița în U.R.S.S.. Nu rămân în urma lui decât un chipiu
de locotenent, un toc de revolver și urmele pașilor săi pe gheață.

L a Moscova este pregătit ca spion sovietic și, peste trei ani, se întoarce
ilegal în România. Recunoscut în tren și denunțat de unul dintre foștii
săi colegi de școală, e închis cinci ani la Doftana. Temnița s-a dovedit un
lucru foarte folositor în viața lui viitoare, pentru că aici s-a împrietenit cu Gheorghe
Gheorghiu-Dej și a devenit membru al Partidului Comunist Român. În 1943 este
închis din nou și, simulând o criză de apendicită, ajunge în aceeași celulă de spital cu
Gheorghiu-Dej. Cei doi plănuiesc evadarea lui Dej și anihilarea secretariatului parti-
dului comunist condus de Ștefan Foriș. Punându-i pistolul la tâmplă, Bodnăraș îl va
forța pe Foriș să-și semneze demisia. Apoi, la 23 august, participă ca reprezentant al
P.C.R. la acțiunea condusă de Regele Mihai pentru demiterea guvernului Antonescu.
Bodnăraș e cel care îl va ține pe mareșal prizonier într-o casă conspirativă a partidului,
înainte de a-l preda autorităților sovietice.

Iată, deci, o carieră zbuciumată, dar în plină ascensiune: Bodnăraș ajunge minis-
trul Apărării Naționale, apoi ministrul Transporturilor și vicepreședintele Consiliu-
lui de Miniștri. Nimic însă nu-l împiedecă să se trezească și el, ca orice om obișnuit,
cu niște varice urâte și săcâitoare, ce trebuiau rezolvate cu orice preț. Dar despre cum
a decurs operația făcută acum o jumătate de secol acestui mare mahăr comunist, nu
veți afla decât în numărul următor al revistei *Orizont*.

picătura de cucută



20

Pasagera din stația de autobuz

Robert ȘERBAN

E mai scurt dacă o iei pe la barieră. Mai scurt în timp, deși sunt mai mulți kilometri. Nu e aglomerat, e doar un semafor, în rest, roata merge. Dacă ai ghinionul să vină trenul, atunci, da, faci mai mult. Din cauza asta, unii din zonă preferă să meargă prin centru. Dar nădărmă dintre ei, sunt sigur, nu știa și, pot jura, habar n-are nici măcar acum că, după ce treceai calea ferată și făceai la stânga, spre mall, în stația de autobuz de pe dreapta, în sensul de mers, o puteai admira pe cea mai frumoasă curvă din oraș. Și, nu exagerez, printre cele mai mișto femei în viață. Mie nu mi-a venit să cred că-i prostituată nici după ce am văzut-o, de câteva ori, discutând cu șoferii unor mașini. Și nu așa, de la distanță, ci băgată cu capul prin geamul deschis al portierelor. O minunăție cu bucle blonde, înaltă de aproape un metru nouăzeci, în blugi sau în fuste, încălțată în pantofi cu toc cui, la marginea drumului. 27-29 de ani.

Greu să accepți că o astfel de apariție e *la produs*. Greu să nu tragi pe dreapta și să nu-i oferi, dacă nu soarele și luna de pe cer, măcar cele patru stele de la Hotel Christoff, unde băile au jacuzzi, saună și marmură pe jos. Greu să fii bărbat singur, să nu bagi piciorul adânc în frână, să nu te dai jos de la volan și să nu-i propui, fără să clipești, să rămână cu tine până la capătul vieților voastre, cu promisiunea că nici unul n-o să mai întoarcă privirea înapoi, la ce-a fost. Greu și pentru mine să nu mă uit în fiecare dimineață și în fiecare după-masă, când mă întorceam de la serviciu, după ea. Alarmat când n-o vedeam în stație și când, de ciudă, îmi mușcam buza de jos și apăsam nervos accelerația. N-am avut sânge-n circuit să opresc și să intru-n vorbă cu ea. Ce să-i spun, ce s-o întreb? Cât face? M-am mulțumit să încetinesc ca să o pot privi pe îndelete, să am parte de un timp cât mai îndelungat de splendoarea și de prospețimea ei ce era contagioasă și-mi dădea energie.

Fiindcă, la un moment dat, mi-a trecut prin cap că miroase puternic a parfum, ca toate curvele, deschideam geamurile ca să mă conving că sunt un bou. Că o femeie ca ea nu se îmbălsămează. Și, în cele câteva dați când mi-a ieșit mișcarea, n-am simțit nici un alt miros în afară de cel de eșapament și de cauciuc. De trei ori s-a și uitat la mine, iar odată, în 18 mai, mi-a zâmbit. Probabil că mi-a recunoscut mașina, am o Mazda albastră. Or, nu-s multe albastrele în trafic. Am întors imediat capul, ca un idiot, și m-am prefăcut că-mi cercetez retrovizoarea.

La serviciu s-a discutat de mai multe ori despre ea. Bineînțeles că o remarcasem și colegii care știau drumul mai rapid, bineînțeles că și ei se mirau cum de o ase-

menea ființă e autostopistă. Nu, niciodată nu face cu mâna, am intervenit pe un ton iritat, care m-a surprins și pe mine, mare cavalier de Mazda. Noroc că eram mulți, sus, pe terasă, la fumat, și nimănui nu i s-a părut dubioasă ieșirea mea. Am fost curios să aflu dacă vreunul dintre colegi se opriese la ea, sau măcar dacă știa mai mult decât noi, restul. În afară de faptul că îi detectaseră peștele (pești, a completat șeful de la achiziții, fiindcă sunt doi, într-un Golf alb) și observaseră că seara, după ce se lăsa întunericul, nu mai era la produs, altceva decât banalități și pornoșaguri n-am auzit.

N-am văzut-o zilnic. Mă și miram că mai era acolo, iar explicația, una singură: tariful foarte mare. Dar cum putea, totuși, o curvă de la marginea drumului, chiar dacă frumoasă ca-n filme, să ceară sume ca una de lux? De ce nu lucra prin telefon, discret, sau pe internet? Dacă cineva o pusese intenționat acolo, ca să-și rădă de reacțiile șoferilor? Nu, fiindcă avea pești, pe care-i zăriseam și eu. Și nu păreau nici regizori, nici umoriști. Subconștientul mi-a rumegat gândul ăsta și sigur a trimis un implus de conservare, de n-am oprit nici măcar o singură dată. De curiozitate. Ce putea să mi se întâmple, în afară de un refuz? Ce mă costa să schimb câteva vorbe cu ea, să mă conving că mirosea discret, și nu a parfum dulce, nici aspru, nici greu, de seară, cu iz de mosc, vanilie și smochine, ci a unul ușor floral, cu o tentă de masculin, cu amintirea unui fruct exotic, poate lămâie, poate portocală, care se potrivea perfect cu anatomia ei de sportivă și cu zâmbetul de învingătoare, modestă și generoasă cu toți perdanții?

Cam după două luni, n-a mai apărut. Și băieții de la serviciu i-au observat absența și au comentat-o. Nu erau prea multe scenarii de dezbătut în grupul celor care preferam paradoxul ocolitului, ca să ajungem mai repede la slujbă. Concluzia s-a instaurat la sfârșitul unei pauze de prânz, în bistrul de lângă clădirea cu birourile noastre, bistro unde, o dată pe săptămână, joia, aveau fasole cu ciolan. Era joi și era evident: splendida prostituată fusese salvată de un înger cu conturi grele și dusă departe de ochii unei lumi ce aștepta, din când în când, să treacă trenul și să se ridice bariera.

Luni, un site de știri se deschidea cu o bombă, pe care jurnaliștii Lo extrăseseră „pe surse”, din arsenalul poliției: un ofițer sub acoperire era dispărut de câteva zile și căutat în toată țara. Și prin Interpol. Nu mi-am dat seama decât după vreo 10-12 secunde că tipa tunsă scurt și nerujată, din fotografia ce însoțea articolul, era curva din stația de autobuz. Fusese în misiune de destrucționare a unei rețele internaționale de carne vie, dar neglijența camarazilor, care îi asigurau securitatea și care, se pare, adormiseră în mașina de filaj, a dus la răpirea și dispariția ei.

Plăcerile cărții-obiect: povești cu clasici (o continuare)

Radu Pavel GHEO

Pomenisem luna trecută de o dedicație din 1956 a Otiliei Cazimir pe un volum de traduceri din Cehov (în seria veche de „Opere” de la Editura „Cartea Rusă”), dedicație adresată „lui Muți și Corneliu”, adică Emei și lui Cornel Mihalescu, prieteni vechi, încă din perioada interbelică, de care a rămas apropiată și după moartea lui Topîrceanu, și după instaurarea regimului comunist. Din pură curiozitate, am căutat să aflu mai multe despre lumea la care a trebuit să se adapteze după război această ființă destul de ocolită de noroc.

Așa am găsit câteva scrisori adresate aceleiași Ema, prietenă a Otiliei Cazimir pînă la sfîrșit, căreia poeta îi scria amărîtă de la Iași în primăvara anului 1965: „Sînt slabă, urîtă, incapabilă de orice efort și săracă cum n-am fost încă. Tu știi că făceam față la toate. Acum un an, înainte de a mă îmbolnăvi, aproape nu mai aveam datorii. Acum, le-am refăcut toate și stau amețită și mă-ntreb încotro s-o apuc după bani de lemne!”. Peste doar un rînd adaugă repede: „Mă ajută mult tovarășii de la Partid. Dar mai uită și ei, iar eu nu vreau să le aduc aminte”.

Nu îmi dau seama dacă respectiva completare e făcută din pură recunoștință sau din teama că i-ar fi citită corespondența – cum ar suspecta imediat oricine a trăit în perioada comunistă. Mai ales că în continuare poeta scrie: „Acum câteva zile am primit un buchet frumos de garoafe și cale, «în loc de mărțișor și de ziua femeii». Mai bine, mi-ar fi prins un car de lemne...” Iar într-o altă scrisoare trimisă Emei Mihalescu în ajunul Crăciunului aceleiași an, așadar în timpul iernii – și în Iași iernile sînt de obicei aspre încă din decembrie –, Otilia Cazimir mărturisește cu o resemnare tragică: „Dacă am să mor, să știi că am să mor dezolată. Și totuși, sînt aproape de sinucidere. Nu mai pot. Mă umilește prea adînc viața”.

Cum a umilit-o viața sau cine va fi fost instrumentul acelei umilințe, poeta nu mai spune. Eu mi-am amintit însă de un pasaj citit nu demult într-o scrisoare a lui Ion D. Sîrbu, unul dintre puținii scriitori români care a lăsat într-adevăr în urmă o operă de sertar, publicată odată cu căderea comunismului în România. Scrisoarea, inclusă în volumul de Corespondență al scriitorului, apărut în 2013 la București, la Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, poartă data de 13 august 1982 și este adresată lui Ion Negoieșcu, care trăia de cîțva timp în Germania Federală. Nu se referă la Otilia Cazimir direct, ci prin rîcoșeu. Așadar, Ion D. Sîrbu scrie că „zilele trecute, la librărie, cumpăr un «journal»

iscălit Ion Istrate. Credeam că e un bun amic de-al meu...”. Deci cumpără el cartea, începe s-o citească și deodată își dă seama că autorul e alt Istrate, un scriitor și jurnalist proletcultist, „spaima anilor negri... la Iași. Un fel de Beniuc pe Prut, lumina îi venea foarte de peste apă. Ce constat [...], că Istrate publică, *in extenso*, scrisorile nenorocitei Otilia Cazimir, care cerșea bani. Nici un cuvînt despre... ședințe, Jdanov, poezia putrefacției etc.” (*op. cit.*, pp. 745-746). Îmi pare rău că prozatorul petrilean-craiovean n-a intrat în detalii, dar, din cîte scrie, e suficient ca să vezi într-o altă lumină ajutorul tovarășilor de la Partid și să bănuiești, doar să bănuiești chinurile poetei însingurate și reazemul moral (măcar moral) pe care îl vor fi reprezentat pentru ea cei doi prieteni vechi din dedicația de la care am pornit.

Ca o paranteză la care parcă stîrnește saltul acesta din carte în carte și din biografie în biografie, o pornesc puțin pe un drum lateral, deschis de Ion D. Sîrbu, ca să spun că, din cîte s-ar părea, acel Ion Istrate pomenit mai sus este de fapt Ion Istrati – cu „i”, mort în 1977, iar volumul care l-a revoltat pe petrileanul nostru este unul apărut postum, în 1982, și intitulat *Jurnal strict confidențial*. Ion Istrati a fost redactor responsabil la revista *Iașul nou* în anii 1950-1954, corespondent la Șcînteia și autor al mai multor volume, astăzi uitate. În *Istoria literaturii române de azi pe mîine* a lui Marian Popa este menționat răutăcios, dar adecvat, cu o povestire publicată în 1952, în anii conflictului ideologic dintre URSS-ul stalinist și Iugoslavia lui Tito, în care „prezintă populația iugoslavă împărțită între titoiști urîți și brutali și poporul autentic, care scrie pe ziduri lozincile «Jos Tito» și «Trăiască I.V. Stalin, prietenul poporului nostru»” (*op. cit.*, Editura Semne, București, 2009, vol. I, p. 57).

Tot Istrati era și autor de texte ideologice călăuzitoare, precum un tăios și intransigent *Raport asupra problemelor prozei*, apărut în 1950 în Iașul nou, în care explica foarte clar că „între naturalismul bazat pe obiectivismul burghez, pe ura și disprețul față de omul muncitor, și realismul socialist, bazat pe spiritul proletar de Partid, pe dragostea și încrederea față de omul muncitor, nu poate exista conviețuire” (*idem*, p. 116). Și, culmea, omul ăsta chiar avea dreptate în felul lui – doar raporturile estetice și morale le-a cam încurcat, dar asta nu a fost o problemă atunci și nu e nici acum.

Data viitoare o să propun niște jocuri ale imaginației pornind de la autografele unor autori clasici din perioada interbelică. Nu c-ar fi fost niște vremuri mai simple sau mai bune, dar sînt destul de îndepărtate ca să le privim mai detașat, cu mai puțină minie etică – doar asta înseamnă că s-au clasicizat.

play

Starea cărții

Claudiu T. ARIEȘAN

Teologia Bizantină are parte de mai multe serii dedicate ce valorifică fie texte fundamentale, aproape necunoscute în arealul nostru cultural, fie monografii sau exegeze consacrate unor aspecte distincte ale domeniului. Așa că o colecție nouă, ce debutează sub exact acest generic, nu reprezintă o surpriză, ci confirmarea solidă a interesului cercetătorilor de la noi pentru respectivul context cultural și spiritual. Primul volum al promițătorului proiect editat de Pr. Dragoș Bahrim este Eustratie din Constantinopol, *Despre starea sufletelor după moarte*, traducere din greaca veche, studii, note Ierom. Arsenie Pohrib, Editura Doxologia, Iași, 2019, 275 p.

E un eveniment aparte, având în vedere că vorbim despre cea dintâi versiune într-o limbă modernă a unei scrieri ce se constituise ca o apologie începătoare a cultului sfinților. Autorul tratatului *De statu animarum post mortem* a fost unul dintre cei mai importanți hagiografi bizantini din secolul al VI-lea, presbiter al bisericii Sfânta Sofia, ucenic al Sf. Eutihie, patriarhul Constantinopolului, și ierarh apropiat împăratului Justinian, până la trecerea acestuia din urmă la aftarto-dochetism. Cum scrie traducătorul, Eustratie „a reușit să exprime într-un text bine structurat, pe baza Sfintei Scripturi și a scrierilor patristice și hagiografice, pe care a dovedit că le cunoaște în profunzime, toată învățătura Bisericii despre lucrarea sufletelor omenești după moarte și, plecând de la această credință, a reliefat amplu necesitatea cinstirii sfinților și a pomenirii celor adormiți (...) într-o lucrare dogmatică, fundamentată pe hristologia și antropologia Sinodului al V-lea Ecumenic (553)”, susținând că sufletele de dincolo sunt încă mai active și lucrătoare decât în timpul vieții, mărturii limpezi ale „împărtășirii sfinților”.

(II) Parte dintr-un plan mai vast de cartografiere a reperelor culturale și civilizatorii din Banatul istoric este monografia preotului reșițean Vasile Petrica, *Damaschin Bojincă: enciclopedist uitat (1802-1869)*, cuvânt înainte de Cornel Ungureanu, nota editorului Clara Maria Constantin, Editura David Press Print, Timișoara, 2019, 208 p. Ca un omagiu implicit la cei 150 de ani de la trecerea în eternitate a unuia dintre cei mai interesanți intelectuali pașoptiști, crescut în Banat, cu ciclul primar absolvit la Oravița (unde tronează, din 1933, un remarcabil bust al său), școlile medii la Timișoara și Seghedin, cele universitare în Oradea și Budapesta, ajuns la demnități remarcabile precum „jurisconsult al guvernului Moldovei, director al Seminarului de la Socola, rector al Academiei Mihăilene și Ministru al Justiției în guvernul condus de Alexandru Ioan Cuza”, această carte constituie un proiect bine structurat al Bibliotecii Județene „Paul Iorhovici”, Caraș-Severin. Grație efortului

consistent de documentare și analiză al învățatului cleric și scriitor V. Petrica, numeroase chestiuni sensibile din biografia și scrierile lui Damaschin Bojincă își găsesc acum o rezolvare plauzibilă: descendența preoțească a familiei, anul real al venirii pe lume, locul botezului, parcursul școlar complet, inclusiv studiile de la Liceul Piarist din Timișoara, călugăria (mai precis, dorința neîmplinită a intrării în cinul monahal), scrierile din perioada budapestană, distincțiile numeroase, relația specială cu Eftimie Murgu, exemplara viață de familie. Așadar, un portret mobil și convingător, erudit și modelator deopotrivă, pe care Vasile Petrica îl dăruiește mediului academic și scriitoricesc de la noi din țară — încă o încununare a carierei culturale și ecleziale întinse pe câteva decenii extrem de rodnice.

(III) Puternic și memorabil volumul de evocări al poetului sensibil și, iată, al prozatorului bănațean (nominalizat la Premiile Uniunii Scriitorilor din Filiala Timișoara) Marcel Sămânță, *Un loc cu multă verdeață*, Editura Mirton, Timișoara, 2019, 162 p. Reconstrucțiile sale ipotetice și pronunțat autobiografice au, desigur, numeroase tușe de autenticitate genuină, cum scriam cu alt prilej, dar și de largă relevanță antropologico-religioasă: „Locul cu multă verdeață, dacă i-am urma conotațiile simbolice din mai toate mitologiile, ar trebui să închipuie un paradis la multiplu, pierdut sau regăsit, în funcție de caz și «cetitoriu». Dacă raiul «multilateral dezvoltat» promis de istoria frauduoasă a epocilor de aur calp și de pariurile deșarte din veacul trecut pare iremediabil pierdut pentru țăranul român arhetipal, veșnicia născută (și) la sat este recuperată magic prin instanța memoriei active dăruită unor hronografi talentați și de ispravă precum cel de față”.

Influențe moromețiene pot fi detectate în locvacitatea gureșă a eroilor puste de vest surpați sub vremuri, dar scriitura tradițională ardelenescă a unui Pavel Dan sau miezosul ton didactic al lui Ioan Slavici par mai aproape de intențiile calofile ale scriitorului nostru. Scurtele inserții narative au parte de ochiul potrivit deopotrivă unui scenograf priceput și cineast versat, iar metaforele creative configurează constelații semantice cu trimiteri când catifelat lirice, când pronunțat dramatice, dovedind stăpânirea deplină a tehnicilor dialogice clasice.

Să nu uităm, apoi, umorul dramatic și compensator ce tincturează fericit paginile acestui frumos volum de introspecții active, hazul autentic cu specificități folclorice derivat nu doar din faptele evocate, ci și din graiul cu irizări dialectale, extrem de agreabil la lectură, fără excese autohtoniste sau localiste. De unde și simpatice glosare din notele de subsol ce lămurește lexemele și expresiile mai puțin accesibile amatorului sau nepătrunse în conștiința cititorului din alte părți de țară decât Banatul.



Ádrian

Adriana CÂRCU

Ádrian s-a născut acum 19 ani. Este fiul lui Willy Bauer, un vechi prieten, fost actor la Teatrul German din Timișoara, și al Piei Gerein, o muziciană de origine germană, repatriată din Kazahstan pe la începutul anilor '90. Aseară am aflat că eu sunt nașa lui de nume. Are un frate mai mic pe care îl cheamă Victor.

De câțva timp încoace, Ádrian, care trăiește cu părinții lui în München, ține neapărat să ne întâlnim, o dată pe an, toamna, când vine să-l ajute la culesul viei pe prietenul tatălui său, Walter Roth, și el fost actor la același teatru. Anul trecut fusesem plăcut surprinsă când Walter mi-a comunicat la telefon că Ádrian vrea să mă vadă. Nu-l mai văzusem de câțiva ani buni, de la ultima vizită făcută împreună cu părinții săi la Heidelberg.

Când au sunat la ușă, știam deja că anul ăsta n-o să ne îmbrățișăm. Motivul era distanțarea. Îmbrățișarea era un gest pe care Ádrian mi-l refuzase acum câțiva ani, dar de atunci lucrurile s-au mai schimbat. Acum în fața mea stătea un tânăr înalt, de o frumusețe serafică, cu plete blonde căzându-i pe umeri, cu o privire clară și un zâmbet bun.

Însoțit de Walter, traducătorul și editorul primelor mele cărți apărute în spațiul german, Ádrian a intrat în casă și a exclamat: „Ah, cât e de plăcut să simt din nou mirosul ăsta!” L-am privit puțin contrariată, dar m-am hotărât să nu comentez. În camera de zi, și-a ales fotoliul balansoar pe care îmi aminteam că șezuse, legănându-se aproape toată noaptea, odată demult, copil fiind. Am început să vorbim, luând lucrurile de la coadă la cap, așa cum faci când nu te-ai văzut de mult.

După ce am aflat că recoltatul strugurilor riesling din ziua precedentă s-a încheiat cu bine și că pandemia continuă să-i țină pe münchenezi în izolare, le-am propus să le citesc un text despre Hakim, patronul unei bodegi unde urma să luăm cina. Ádrian a ascultat cu atenție povestea și m-a întrebat dacă am mulți prieteni. I-am răspuns că, în timp, prietenii se cam împuținează, unii pleacă pe drumul fără întoarcere și tot mai puțini vin să le ia locul. Așa am ajuns cu vorba la un prieten dispărut de mult, înainte de plecările noastre din țară. Atunci întrebările lui au devenit mai concrete, Ádrian voia să știe cum a fost pe vremea

aceea în România, voia să-i spunem tot ce știam despre tinerețea tatălui său.

Așa m-am trezit evocându-i chipul tânăr și enumerând calitățile lui Willi, calități de care până la ora respectivă nici nu eram conștientă. Pe măsură ce Walter și cu mine ne adânceam în amintiri, povestind întâmplări de demult, admirația mea pentru interesul tânărului creștea exponențial. Știam din experiență ce înseamnă să dorești să te regăsești în persoana și caracterul părinților tăi, dar la mine acest fenomen se întâmplase foarte târziu, atunci când nu mai aveam pe cine să întreb. Acest tânăr își lua timp ca să ne cerceteze cu un interes nedisimulat trecutul, pentru a afla mai mult despre sine.

După ce ne-am întors de la cină, când am reluat evocările, întrebările lui Ádrian au devenit tot mai concrete. Voia să știe dacă tatăl său era sociabil, dacă se atașa ușor, dacă îi plăcea să danseze, dacă râdea mult. Willi întinerea în poveștile noastre și, împreună cu el, tinerețea noastră devenea aproape palpabilă. La un moment dat, Ádrian mi-a cerut să vadă studioul de la demisol, unde își amintea cum, copil fiind, i s-a îngăduit să participe la un session de jazz în timpul unei petreceri de revelion. Eu uitasem complet că a fost prezent.

Spunea: „Îmi amintesc exact camera asta, în colțul din stânga erau tobele, aici era o gitară și un microfon, iar un prieten negru cânta la bas. Eu am primit în mână niște instrumente mici de percuție, cu care trebuie că am ținut ritmul destul de bine, pentru că la sfârșit m-ați lăudat cu toții. N-am să uit niciodată cât am fost de mândru. Noaptea aceea m-a marcat pentru toată viața”.

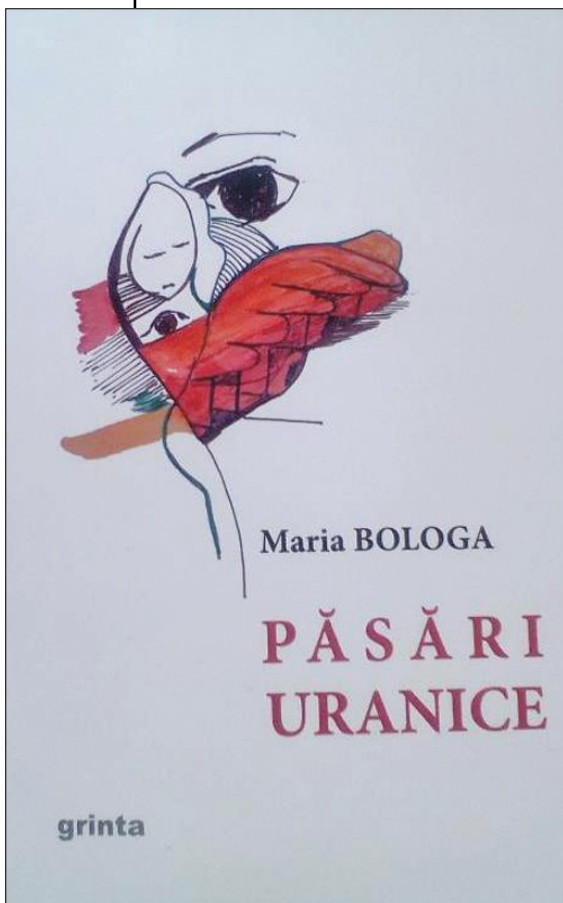
Când ne-am întors în living, am aflat că Ádrian lucrează într-un atelier de construit și recondiționat instrumente muzicale. S-a uitat spre bibliotecă, mi-a spus că ar vrea să citească toate cărțile mele apărute în germană. Pentru un scriitor nu există compliment mai mare. Când am vrut să-i pun în față *Povestea zilelor noastre*, Walter a zis: „Nu e nevoie. A citit-o azi toată ziua”. Am rămas până târziu, plimbându-ne prin amintirile comune, în compania unui tânăr care nu înceta să ne pună întrebări despre locuri îndepărtate și fapte de mult întâmplare. Un lucru nemaipomenit.

La plecare, în ciuda coronairsului, Ádrian m-a îmbrățișat și mi-a spus: „Ne vedem anul viitor, la culesul viei”.

Ca un suflet ce nu sfârșește

Marian ODANGIU

În bună măsură incomodă, stranie, chiar tenebroasă uneori, poezia Mariei Bologa a evoluat coerent și constant, de la debutul cu *Poeme pentru o noapte sumeriană* (1997) la *Un vas fără nume* (2010), și, mai ales, *Lumina din ochii insomniilor* (2016) în vecinătatea tradiției literaturii ermetice. Încă de la prima carte, poeta propunea un exercițiu imaginar prin evocarea refugiului solitar în *Cetatea Ur*, a *păsărilor de foc* și a *florii de lotus*, tărâm al legendarului *Nanna, Zeul*



Lunii, zeu-oracol, zeu-vindecător, simbol al înțelepciunii și al înțelegerii complexe a cosmosului. Fire discretă, sensibilă, fragilă, excesiv de timidă și retrasă, izolată prin propria-i voință și împărtaşind o austeritate de pustnic, Maria Bologa a ales, între a trăi în valurile realității și solitudinea sub carapacea protectoare a scrisului, pe aceasta din urmă. Scriitoarea a lăsat dintotdeauna impresia că singurul loc în care se simte cu adevărat bine este propriul univers imaginar.

În centrul ficțiunilor sale poetice apărea, totuși, ființa umană, cu nelinești fără nume și vibrații întunecate, cu descinderi abisale și cu stări de elevație/revelație, cu sacrificii și ofrande sacre, cu separări și întoarceri firave, impredictibile, la *eu-l real*, cu încătușări în proiecții ancestrale și stări de imponderabilă plutire. Recluziunea în adâncuri onirice, în zonele insondabile ale percepțiilor, a fost unica ei ardere soteriologică, singura care dădea sens (supra) viețuirii printre/între fluxurile și refluxurile realității. În *Lumina din ochii insomniilor*, sondarea zonelor de întuneric din propriul spirit, coborârea în adâncul interiorității *pentru a separa pământul de foc*, contemplația tăcută a *eului spectral* țâșnit în afara sinelui sunt experiențele esențiale încifrate în versuri.

Între *lumea zbuciumată* și *timpul*

interior, Maria Bologa săvârșea călătoria himerică a corpului spiritual, repeta ritualic alungarea din Paradis, alienarea sfâșietoare generată de inevitabilul (și insuportabilul!) exil în pământean. Nu foarte diferite sunt și poemele din *Răul hrănit de mâna ta*, volumul din 2018 cu o prefață a Mirelei-Ioana Dorcescu, unde tentația ermetismului alternează neerosimil cu zone mai deschise, în afara "ținutului de gheață" al conceptualizării.

Textele din cea de-a noua sa culegere* formalizează definitiv apetența pentru rostirea criptată, sibilinică, greu inteligibilă, cumul de energii livrești și mistico-magice deopotrivă. E modalitatea de extrovertire a unei personalități lirice dominată de o constantă retractilitate, de setea de izolare austeră din/de lume, dar și de o *imaginație pătimașă*, răvășită de viziuni fantasmatiche și dorințe irepresibile de a pune în lumină, în termenii unei cosmogonii hieratice, un *ireal* aflat dincolo de limitele vizibilului, ale palpabilului. În căutarea teritoriului ascuns profanilor, Maria Bologa parcurge, ca și în cărțile anterioare, geografii bizare, exotice, populate de rafinate iteme culturale (*Babylonul, Isla Negra, Sybaris, Byblos, Tabor, Karakorum* - misterioasa cetate din Deșertul Gobi), de urme și simboluri ale prezenței divine, precum și de însemnele tutelare ale propriilor viziuni poetice: *neofitul, ingerul orb, ingerul thanatic, zeul cu picioare de lut* ș.a.m.d.

În cele trei cicluri din volum (*Entropie, Corpul din poem* și *Păsări uranice*), poeta așează teritoriile acestei *teofanii* într-un puzzle ale cărui îmbinări sunt interzise simțului comun. E conștientă că ea, și doar ea, are acces la înțelesurile profunde ale spațiului de dimensiuni *uranice*, cosmice, pe care îl străbate cu ajutorul imaginarului. Sub veghea unui de *inger thanatic*, solitudinea insomniacă, amnezică ("ești solitarul imperfect incomod/ al propriilor limite") este, în viziunea Mariei Bologa, singura stare de grație în care, abandonând deliberat cotidianul, pământescul, își poate asigura măcar iluzia penetrării acestei lumi populată de *eoni*, discontinuă, contradictorie și aflată dincolo de cuvinte, în afara lor: "Tot ce trăiești lasă la mijloc/ un ermetic inel,/ îngropat în cristale/ din cartea pecetuită a runelor./ În erezie și logos/ își strânge aripile poemul/ căutând o libertate/ în afara cuvintelor" (*călătorind spre nord*).

Asumându-și rolul de *nomad al propriilor senzații*, peregrin printre tenebrele eului profund, Maria Bologa construiește astfel, pas cu pas, o veritabilă *hierofanie*, ce așează cu fermitate frontiere între sacru și profan, delimitează, fără drept de apel, *ceea ce se vede de ceea ce e dincolo*, straniu, difuz, incongruent. Ermetismul face parte din ritualul acestei acțiuni, asumată pe post de *stranie terapie a sinelui*, ca o modalitate de vindecare ori, măcar, de temperare a angoaselor și spaimelor personale. Poezia devine *una loca fina* („o nebunie fină”), izvorâtă din măruntaiele subconștientului, consistent hrănită de *liberi satiari* („foamea de carte, de lectură”), fiind principala sursă și cauză totodată a pulverizării / minimizării realului. Un real căzut în dizgrație, demonizat în totalitatea lui, înlocuit cu explozia necontrolată a latențelor indivi-

duale ascunse.

La frontiera dintre viu și amorf, dintre realitatea imundă și un *dincolo* căutat cu disperare, *iubirea* rămâne *singura libertate* prin care se (mai) poate supraviețui, iluzoriu măcar: „Peste vechiul oraș trece o lună tribală/ corpul tău umblă prin noaptea poemului / mâinile tale mi se scurg printre degete,.../ Am murit și ne-am reconstruit din percepții,/ din puritatea lor, într-o geometrie ascunsă.// Nu am știut că astfel se adâncește oglinda,/ ne-am pierdut unul pe altul...// Niciodată nu ai fost praf abstract/ ți-am iubit și himerele/ cu tot ce putem noi suntem vii/ ia-mă în brațe șoptește/ abisul tremurând!” (*umbra dragostei e singura libertate*).

Este, însă, o iubire, la rândul ei, eterică, aproape impalpabilă, mai degrabă fictivă, ca un continuu și predictibil *final del camino* ("capăt de drum"): „mă izbesc de ceruri,/ asemenea unei păsări,/ într-o noapte caldă de vară/ sunt aici/ partea răului/ unde își face cuib pescărușul/ intuind o foame mai adâncă/ decât a lui/ și alta/ care moare pe rând/ o parte exotică,/ pe paleta uni pictor/ ce pânza și-a pregătit// eu nu știu câte ferestre/ ne mai despart neaprinse" (*pecete deschisă*)...

În poezia Mariei Bologa, discursul dobândește, nu o dată, inflexiuni supra-realiste, fiind rodul dez-lănțuirii în forță a inventivității asociative, aglomerează secvențe, amintiri, imagini și repere culturale disparate. Scăpată de sub control, fantezia fără limite descrie volute misterioase, disimulate sub aparența concretului: „Cearcănele noastre au devenit/ cenușă de păsări/ profund onirice/ arderea tăcerii/ susține secretul/ instituții/ muzee, arhive/ biblioteci, măști funerare, colecții/ bănci de date/ bănci de sânge/ cronologii/ și absența lor.// O redefinire din exterior,/ un acces al memoriei/ solidaritate cu enzima prezentului,/ unde, Doamne, sunt viu/ insomnia ca o boală ușor de iertat/ zdruncinată coloană neagră/ iubindu-ne genuin/ privire de macho/ sub pălăria neagră/ de *halleluiah!* leonard cohen// unde, Doamne,/ sunt viu" (*supraponderal levithanul*).

Maria Bologa adună cu osârdie *inelele* disipate ale înțelesurilor (multe din-

tre poezii poartă, în titlu, acest simbolic și enigmatic cuvânt, *inel*, metaforă cosmică a perfecțiunii, a vârstelor, dar și a unirii, comuniunii și contopirii). Când iese din perimetrul acestor sondări incandescente, poezia ei se „umanizează”, capătă reflexe sentimentale neașteptate, nu foarte departe de lirica expresionistă: „M-am apropiat de prieteni asemenea/ coborârii în insule.../ vine o noapte precum tână pianistă din Rio/ îmbrăcată într-o lungă rochie neagră// tu știi ceva despre această emoție fatală/ din miinile ei, palide păsări prelungite/ în erezia amurgului...// vine o dimineată,/ când voi fi bizar/ și liniștit/ voi avea/ forța și tandrețea/ unui insondabil remember/ ochiul tău, în ochiul meu/ se revarsă" (*vine o clipă*).

O senzație de încheiere, de final de spectacol străbate de la un capăt la altul cele trei cicluri de poeme din *Păsări uranice*, lăsând impresia unei extreme stări de oboseală în care însuși pelerinajul devine o povară, iar căutarea — o sarcină din ce în ce mai greu de dus până la capăt: „Vei părăsi cândva hainele gri ale incertitudinii/ o pasăre vulnerată îți este lăsată la ușă./ Dincolo de chipul fardat de nisipul sfîncului/ ești iar peregrinul renăscut din sfârșeală,/ misterul sferelor plutitoare/ te învăluie cu un limbaj fără început./ O băutură genuină ar deschide ferestrele/ păzite de străveziile, uranice păsări/ prin cerul de foc și de apă/ în intimitatea trecerii, în rugina ascunsului/ prăbușit. Totul e acum, clamează impenetrabil/ un înveliș, ca un suflet ce nu sfârșește/ în mod real" (*vei părăsi*).

Susținute delicat de subtilele desene în peniță semnate de Ion Oprișor, *Păsări uranice* revigorează universul puțin obișnuit al liricii Mariei Bologa cu accente care îi confirmă profilul aparte în poezia de azi.

Aceste rânduri au fost scrise cu o săptămână înainte de dispariția subită a Mariei Bologa. Nu a apucat să le vadă, dar a aflat, cu mărturisită bucurie, despre existența lor. Acum le citește, poate, de acolo, dintre îngerii plâsmuirilor sale...

*Maria Bologa, *Păsări uranice*, Ilustrații grafice Ion Oprișor, Editura Grinta, 2019.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA

FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2020

Noiembrie

- 1 noiembrie 1952 s-a născut **Constantin Mărăscu**
- 1 noiembrie 1966 s-a născut **Lidia Handabura (Lidia Anelore Mușat)**
- 3 noiembrie 1932 s-a născut **Aurel Mioc**
- 4 noiembrie 1940 s-a născut **Stefan Ehling**
- 7 noiembrie 1946 s-a născut **Veronica Balaj**
- 7 noiembrie 1958 s-a născut **Doina Lică**
- 8 noiembrie 1960 s-a născut **Constantin Rupa**
- 8 noiembrie 1963 s-a născut **Blagoe Ciobotin**
- 9 noiembrie 1948 s-a născut **Pia Brînzeu**
- 9 noiembrie 1936 s-a născut **Nicolae Calomfirescu**
- 10 noiembrie 1946 s-a născut **Aurelian Sârbu**
- 12 noiembrie 1949 s-a născut **Adriana Babeți**
- 16 noiembrie 1940 s-a născut **Ion Marin Almăjan**
- 17 noiembrie 1958 s-a născut **Doina Lică**
- 19 noiembrie 1937 s-a născut **Jiva Milin**
- 21 noiembrie 1923 s-a născut **Nicolae Corneanu**
- 21 noiembrie 1933 s-a născut **Anghel Dumbrăveanu**
- 22 noiembrie 1942 s-a născut **Lucian Bureriu**
- 23 noiembrie 1976 s-a născut **Laura Mircea**
- 25 noiembrie 1951 s-a născut **Ioan Baba**
- 27 noiembrie 1942 s-a născut **Doina Bogdan Dascălu**
- 29 noiembrie 1978 s-a născut **Daniel Dăian**
- 30 noiembrie 1943 s-a născut **Paul Eugen Banciu**

Providență și har

Dana PERCEC

Este aproape un truism să se spună că anul pandemiei provocate de „noul” coronavirus a adus, pe lângă *lockdown*, dezastru și criză, multe lucruri bune, chiar mirabile. Și totuși, această perspectivă ne frapază ca fiind mai mult decât îndreptățită dacă luăm în mână volumul dedicat pieselor lui Shakespeare semnat de filologul clujean Adrian Papahagi, primul – promite autorul – dintr-o serie dedicată unei relecturi a operei dramaturgului englez. Așa cum aflăm din prefață, cartea adună prelegerile susținute în fața camerei și a ecranului de calculator, aceasta fiind maniera în care s-au derulat, peste tot în lume, cursurile semestrului al doilea din primul an marcat de pandemie. Ca dascăli, am fost nevoiți să facem lucrurile altfel, fără prea mult răgaz de gândire. Drept cercetători, am avut, însă, răgazul de a privi lucrurile în perspectivă și de a nu fi de acord cu Regele Lear, care susținea, în fața meziniei sale, că nimic nu iese din nimic”, iar cartea lui Adrian Papahagi este un minunat exemplu în acest sens.

Așa cum Shakespeare este inițial – o spune Harold Bloom, de altfel mult citat de autor, uneori și într-o manieră polemică – și inima canonului shakespearean bate într-un anumit ritm. Există, în această ierarhie, „marile” tragedii și splendidele, îndelung jucate comedii romantice, așa cum există și texte mai puțin intens prizate de publicul cititor și spectator. În cea din urmă categorie ar intra unele piese așa-zis „problemă” și unele din la fel de așa-zis „ultime” piese. „Problema” invocă la fel de mult dilemele personajelor cât și pe cele ale criticilor care încearcă o grilă de lectură coerentă, chiar taxonomică, iar adjectivul „ultim” ne lasă tot într-o confuzie, în care criteriul cronologic îl înlocuiește pe acela al genului și speciei, căci aceste texte târzii sunt și tragedii, și comedii, și feerii, și pastorale, și multe altele.

În volumul său, Papahagi le adună atent sub semnul *Providenței și Harului* anunțate în titlu, concepte explicate și ilustrate în cazul fiecărei piese în parte, dar poate cel mai bine circumscrise în introducerea *Poveștii de iarnă*. Traducem liber din aceste paragrafe (p. 153): „În tragedii, omul se ridică și cade singur; în comedii, natura, societatea, divinitățile sau o formă de providență conspiră pentru evitarea dezastrului. Astfel, tragediile se mișcă în zona destinului, iar comediiile în zona providenței. Nicăieri nu este mai clară lucrarea providenței decât în ultimele piese ale lui Shakespeare: aici, dramaturgul trece dincolo de simplele trucuri ale *deus ex machina* și lansează ceea ce am putea numi *deus/auctor in fabula*.”

În ce privește *harul*, iată un cuvânt bine părguit în limba engleză – unul din cuvintele culese de Papahagi, cu grija filologului autentic. Pentru că da, în această carte, atenția dată cuvintelor, fie ele concepte, jocuri lexicale, nume proprii, merge dincolo de circumstanțial. Harul sau grația nu este deloc o excepție, fiindcă el/ea înseamnă un șir lung de lucruri, toate ilustrate din plin de personajele și evenimentele acestor piese: ajutor divin, virtute, privilegiu, clemență, izbăvire, rugăciune, răgaz, suplețe, frumusețe, finețe, fascinație. Iar autorul ne face atenți la aceste detalii de fiecare dată, cu subtilitatea – să spunem, pentru a rămâne în sfera semantică a grației – unui filigranist.

Grija pentru cuvinte vine din modul

în care autorul se apleacă asupra textelor, demonstrând cât de plină de satisfacții și mereu înnoitoare este lectura de tipul *close reading*. Cu această abordare, putem reciti – ca și cum le-am vedea pentru prima oară – intervențiile celebre ale unor eroi, sau descoperi – acolo unde ne-am fi așteptat mai puțin – o cheie inedită și importantă de interpretare a unor fraze aparent întâmplătoare.

Din prima categorie putem alege aici vorbele Mirandei, „minunata lume nouă” și oamenii care locuiesc în ea. Expresia a însemnat atât de multe pentru atât de mulți încât, ca și unele interpretări ale piesei *Furtuna*, a devenit, citându-l pe autor, „monoton de la modă” (p. 189). Dar, în volumul de față, ea este evocată firesc împreună cu replica lui Prospero, pe jumătate morocânos-condescendentă, pe jumătate binevoitor-paternă, „e nouă pentru tine”, ceea ce relativizează atât imaginea de sine cât, mai ales, proiecția Celuilalt. *Furtuna* fiind citită mai ales în grilă imagologică în ultimele decenii, relativizarea poate fi considerată eliberatoare, căci nici lumea nu e minunată sau nouă, nici locuitorul plasat – discursiv – la marginea ei, Caliban, nu e monstru, pește, sau sclav.

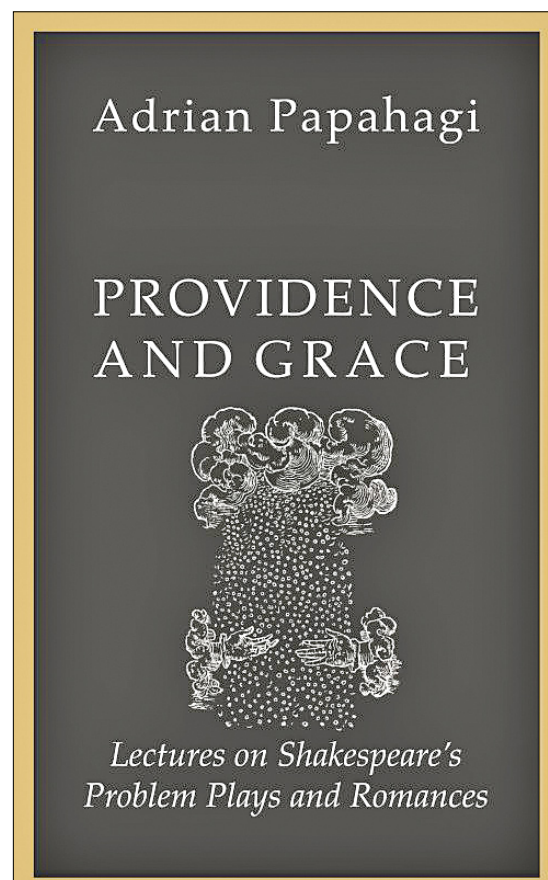
Tot în prima categorie am putea plasa celebra „paranteză în timp” la care Timpul însuși, devenit personaj alegoric, face referire în *Poveste de iarnă*, legând cele două momente și cele două spații în care se derulează acțiunea: un diptic, pe care Papahagi, însă, ne încurajează să-l dezvoltăm într-un triptic. Pe lângă iarnă și primăvară, Sicilia și Boemia, piesa ne oferă o a treia parte, reconcilierea în toamnă, romanțul propriu-zis, dimensiunea barocă, asigurată de iluzia statuii vorbitoare, de readucerea la viață a reginei și de împăcarea familiei și prietenilor.

Într-a doua categorie, a expresiilor asupra cărora s-a abătut mai rar atenția criticilor și a scriitorilor care au dorit o relație intertextuală cu Shakespeare, să așezăm tragi-comediile *Totul e bine când se termină cu bine* și *Măsură pentru măsură*. Acolo unde critica feministă vede o continuitate în agentivitatea eroinelor romantice, Papahagi separă protagoniste inteligente și pline de personalitate precum Rosalinda din *Cum*

vă place de femeia „monstruos disperată” din Totul e bine. Poate că, într-adevăr, totul nu e tocmai bine când se termină povestea, iar iluzia basmului rămâne doar în titlu, dar, dacă Machiavelli a beneficiat de o reinterpretare pozitivă, și Helena poate fi privită dincolo de „iscusința” (medicală) „împrumutată” (de la tată) și de mijloacele mai puțin grațioase prin care își atinge scopul, acela de a câștiga – dacă nu inima – cel puțin numele bărbatului iubit.

Cea mai întunecată dintre piesele problemă rămâne, și în interpretarea lui Adrian Papahagi, *Măsură pentru măsură*, dar el ne amintește, pentru o bine-venită nuanțare, de o caracterizare neglijată a lui Vincentio, „ducele cotloanelor întunecate”, un portret deloc întâmplător al cârmuitorului Vienei, care justifică atât lectura psihanalitică a poveștii, cât și una de tip arhetipal. Plecând din cetate pentru a-și testa locotenenții, dar și propria politică și imagine, Ducele se întoarce deghizat, regizor și actor în același timp, „controlând viața și învingând moartea” (p. 68). Iar aceasta din urmă este chiar maestra deghizării pe care, pentru a o învinge, sau măcar pentru a-i distrage atenția, Vincentio trebuie să se prefacă a o sluji, argumentează autorul. Astfel, Ducele este departe de a fi nebun, sau măcar pe jumătate nebun, așa cum îl vede Harold Bloom.

Atenția pe care Adrian Papahagi o acordă traiectoriei personajelor shakespeareane transpare și din detalierea istoriei numelui lor. Aceste amănunte sunt filologice și istorice pentru că autorul nu crede nici în întâmplare, nici în convenție, atunci când vine vorba de numele protagoniștilor, chiar dacă, pentru Bard însuși, „acela pe care-l numim un trandafir, cu oricare alt nume ar mirosi la fel de dulce.” Helena (distrugătoarea de corăbii), Vincentio (învingător și vindicativ), Florizel (înfloritul erou al unei pastorale), Claudio (alunecos la propriu și la figurat), Leontes (leul dintr-o poveste în care fiara sălbatică ce bântuie „țărmurile Boemiei” e ursul) – dincolo de mult mai evidentele și mai glosatele Angelo, Prospero sau Ariel – sunt ca niște narațiuni-cadru unde se dezvoltă povestirile-ramă, vignete în care identitatea personajelor se dezvăluie în jocul etimologiilor și în rețeaua de



referințe literare și culturale, contemporane lui Shakespeare, antice și medievale. Asta pentru că, observă autorul, nu știm cât de contemporan este dramaturgul cu noi, dar în mod cert era contemporan cu Ovidiu și Chaucer, ori, flexibilizând puțin rețeaua, cu Marlowe și Montaigne.

Fiind în mod explicit adeptul acestor direcții clasice de interpretare a textului shakespearean, Adrian Papahagi denunță la fel de explicit tendințele critice care suferă de nevoia obsesivă de a predica, eticheta și concluziona ferm – mai ales, dar nu numai, abordările de tip revizionist istorist. Văzând în ele doar o ideologizare deficitară, autorul arată că, așa cum Shakespeare își invită cititorii la o privire în oglindă pentru a li se revela adevărata natură umană, tot așa pune oglinda și în fața criticilor, anticipând, ironic și genial, ideologiile care l-au reclamat ori care s-au revendicat de la el. În această notă își încheie autorul cartea, iar noi îi urmărim exemplul: „în confruntarea dintre ideologie și ironie, ironia iese în mod invariabil învingătoare” (p. 207).

Adrian Papahagi, *Providence and Grace. Lectures on Shakespeare's Problem Plays and Romances*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2020, 207 pp.

The Romanian Riveter

Raul SĂRAN

Printre evenimentele literare notabile din peisajul literar actual se cuvine să menționăm apariția revistei *The Romanian Riveter*, lansată atât în România, cât și în Marea Britanie la sfârșitul lunii septembrie 2020. *The Romanian Riveter* este cel de-al optulea număr al publicației britanice *The Riveter*, precedentele șapte ediții fiind dedicate literaturilor poloneze, ruse, nordice, baltice, elvețiene, queer și germane. Revista culturală *The Riveter* este fondată și susținută de organizația britanică European Literature Now, fondată de jurnalista Rosie Goldsmith cu scopul de a promova și de a facilita accesul la texte din literaturile europene.

Publicația conține o succintă introducere semnată de către cei doi editori, Rosie Goldsmith și West Camel, continuând cu un editorial al poetului și directorului Bibliotecii Județene Timiș „Sorin Titel”, Tudor Crețu. Editorialul este urmat de un capitol de proză scurtă, care debutează cu un fragment aparținând aceluiași autor (în traducerea Danei Crăciun), urmat de esul *The Porous Borders of Romanian Literature: Timișoara*, al poetei Andreea Scridon. Capitolul de proză scurtă îi reunește pe Sorin Titel, Daniel Marineasa și Daniel Vighi (în traducerea Antuzei Genescu), Mircea Pora (în traducerea lui Alexandru Nemoianu), Alexandru Colțan (traducerea Antuzei Genescu), Goran Mrakić (în traducerea Mihaelei Buruiiană), Bogdan Munteanu (traducerea fiind asigurată de Tara Skurtu

și Tiberiu Neacșu) și Alexandru Potcoavă (care semnează și traducerea propriului text).

Unul din punctele de referință ale volumului e secțiunea de poezie dedicată spațiului literar timișorean. Regăsim poeme ale poezilor opzeciști, până la generația postdouămiiștă, secțiunea fiind prefațată de esul *A Multicultural Third Europe: Poets from Timișoara*, semnat de poetul britanic Stephen Watts. Sunt incluse texte semnate de Robert Șerban (în traducerea Lidiei Vianu și a lui Anne Stewart, cu o introducere de Lidia Vianu), Șerban Foarță (în traducerea Danielei Rai), Petre Stoica (în traducerea lui Daniel Ioniță), Eugen Bunaru (traducerea fiind realizată de Antuza Genescu, Agnete Emanuel și Marion Emanuel), Petru Ilieșu (în traducerea lui Dorothy și Stuart Elford), Ion Monoran (traducerea fiind asigurată de Marius Surleac și Marc Vincenz), William Totok (al cărui poem a fost tradus din limba germană în limba engleză de către Robert Elsie), Simona Constantinovici (în traducerea Antuzei Genescu), Rodica Drăghinescu (în traducerea Dianei Manole), Adrian Bodnaru, Tudor Crețu, Daniela Rațiu (în traducerea Antuzei Genescu), Moni Stănilă (în traducerea Florinei Luminos), Ana Pușcașu (care semnează și traducerea propriului text), Marius Aldea (în traducerea Ilincăi Gradea) și Mariana Gunță (în traducerea Antuzei Genescu). Capitolul se încheie cu *Reading Timișoara*, o scurtă istorie personală a experiențelor poetului și traducătorului George Szirtes din spațiul românesc postdecembrist. Nu e o exagerare să vedem în această întreprindere un succes al literaturii române în general și al cele bănățene în special.

La Nisa în pandemie (3)

Cristina CHEVEREȘAN

8.08.2020

Cum pandemia ne-a modificat planul inițial de vacanță, azi ne mutăm din Vieux Nice în apartamentul rezervat încă din decembrie trecut, vizavi de Bazilica Notre Dame de l'Assomption. Deși ziua de cazare propriu-zisă începe după prânz, o doamnă extrem de amabilă și atentă ne așteaptă să ne lăsăm bagajele încă de la ora 9, pentru a putea profita în liniște de restul dimineții: noi – de oraș, dânsa – de un răgaz de pregătire a tuturor detaliilor. Apartamentul e inclus între cele ce au semnat protocolul de securitate anti-COVID, iar felul în care suntem așteptate e impresionant: în afara faptului că micul spațiu cochet, vesel, funcțional,

Am senzația că o și mă regăsesc, urcând treptele largi dintre colonade de marmură, sub bolți de piersică pârguită, sculptate și ornamentate generos, cu grijă pentru însemnătatea simbolică a fiecărei încăperi, îmbinări de elemente, materiale, culori.

Ce se poate admira acum într-un muzeu de top al Franței, din categoria favoritelor mele, foste proprietăți private, însuflețite nu doar de bogăția obiectelor, ci și de intensitatea vieților întipărite în memoria afectivă a spațiului. Începem cu o lecție de estetică și bune maniere, odată cu galleria dedicată artei portretului. Continuăm cu blazoane și arbori genealogici unici, caligrafiați. Pășim timid printre brocarturi grele și tapiserii elaborate. Pașii ne sunt înăbușiți de densitatea catifelată a covoarelor și decorurilor somptuoase, deși părem a fi singurele invitate la un bizar

Suntem gata a ne instala în noua locuință și de a explora o atmosferă diferită. De la etajul patru al unui imobil situat pe Boulevardul Jean Medecin, artera ce pulsează între gară și mare, reperate ce ne delimitează orizontul, vom urmări și simți, fremătând, mulțimile unui oraș viu în ciuda restricțiilor pe care, momentan, nu pare deranjat să le respecte. Poliția călare atrage atenția cetățenilor îmbătați de elanuri estivale că nu e cazul să se expună – pe ei, și pe ceilalți – la vreun elan inconștient. Nimic nu prevestește înfi-orătorul atentat ce se va derula în exact acest loc, sub acest balcon, două luni și jumătate mai târziu, în zorii zilei de 29 octombrie 2020. Am trecut din penumbra orașului vechi la explozia de lumină a unei terase cu vedere la catedrală: un cadru de ilustrată-stas, ce ne va recompensa cumințenia de cetățeni responsabili pe durata întregului an prin câteva zile de gustări (pre)gătite și servite în aer liber, fără stresul apropierei mulțimilor, dar cu libertatea de a respira în voie și a inhala iluzia normalității Istoriei cu Î mare, ce nu-și oprește cursul la răscruce, indiferent de circumstanțe.

Ne vom răsfăța disează! Acum ne grăbim către a doua parte a traseului cultural prevăzut pentru astăzi. Evitând bulevardul aglomerat, unde marile magazine de marcă atrag curioși chiar și acum (eu sunt bucuroasă de FNAC-ul pe patru etaje de la primul colț!), coborâm spre mal pe alte câteva străzi cu clădiri impunătoare, dantelate, ale căror fațade diverse mi le amintesc din turul cu autobuzul supraetajat de acum două veri. În prag de furtună, sub bolta vineție, ne luptasem cu crengile răzlețe pentru a fi mai aproape de ea și de orașul în mișcare. Străbătem un mapamond în miniatură, între Rue d'Angleterre, Rue de Russie, Rue de France, Avenue de Suède, în aventura după-amiezii. Nu știu câți dintre cei ce traversează grăbit prin dreptul Hard Rock Cafe sau adastă la magazinele de suveniruri se vor abate și pe la superba Vilă Massena, dar noi cu siguranță nu pregetăm. Nu vom regreta.

Nedrept trecut cu vederea de majoritatea trecătorilor grăbiți de pe Promenade des Anglais (și nu neapărat pentru că intrarea se face prin Rue de France), vila de final de secol XIX, aparținând nepotului mareșalului André Massena, e, totuși, imposibil de ratat, măcar din punct de vedere al fațadei și grădinilor umbroase, atent îngrijite. Mai ales acum, e unul dintre puținele locuri complet liniștite, unde te poți relaxa fără grija vreunei apropieri nepotrivite contextului. Ceea ce vom și face, savurând apusul pe o bancă înconjurată de verdeață, la umbra palmierilor ce și-ar umple de invidie frații mai mici și mai piperniciți din versiunea bănațeană. Nu înainte, însă, de a parcurge traseul desemnat de administrații proprietății prin interiorul ce ne poartă înapoi în timp, printre decorurile, mobilierul, galeriile, obiectele de artă și diversele tipuri de vestigii tipice Primului Imperiu francez. Muzeu oficial al Franței, imobilul își ghidează vizitatorii, estetic și intuitiv, prin istoria fascinantă a Nisei și întregii Riviere Franceze, până după finalul Belle Époque.

Pe lângă designul interior aparte, nu poți trece nepăsător pe lângă o serie de obiecte reprezentative, ce marchează teritoriul încadrat, cu un amestec de finețe și rigoare, de operele peisagiștilor de secol XIX, dar și de portrete de epocă, ce par a umple de vieți uitate parterul proiectat, aflăm, de Hans-Georg Tersling și Aaron Mesiah. Masca mortuară a lui Napoleon, bijuterii ale Josephinei, blazoane și manuscrise rare, afișe electorale de demult, medalii, machete, hărți de dezvoltare a metropolei „de azur”: trecutul, aparent

imponderabil, locuiește (și) aici, ca peste tot unde ai disponibilitatea să-l descoperi și să pleci urechea la șoaptele-i pline de tâlc. Îmi place lumina de după-amiază ce îmbrățișează rotunjimile clădirii; micile cupole și saloanele se revarsă organic din trupul monumental, deschizând, asemenea unei sere, interiorul spre exterior. Mă deprimă și emoționează deopotrivă micul altar dedicat memoriei „îngerilor noștri”, într-un colț al Grădinii Legiunii de Onoare: din poze colorate, zâmbitoare, chipurile unora dintre cele peste optzeci și cinci de victime ale atentatului din 2016 îmi amintesc de acea seară de 14 iulie în care ne-au înghețat sufletele, când un camion a intrat din plin în mulțimea ce sărbătorea ziua națională, secerând adulți și copii deopotrivă. Toți rude fără vină ale cuiva. Nisa va plânge din nou, prea curând.

Alături, implacabil în grandoarea-i binecunoscută, *Le Negresco* pare hotărât să capteze ultimele raze și să triumfe împotriva oricărei năpaste. Pentru români, opera fiului unui hangiu bucureștean, ajuns pe Coasta de Azur ca ajutor în restaurantele monegasce, va rămâne, probabil, simbol al succesului dâmbovițeanului creativ și descărcăreț și vis de glorie al celor ce-și caută soarta binecuvântată și azi peste hotarele devenite, în timp, tot mai fluide și permeabile. Nu mulți vor fi știind, probabil, că Henri Negresco și-a găsit sfârșitul timpuriu, ruinat, după ce inegalabilul hotel inaugurat în primele zile ale lui 1913 servise drept spital militar în timpul Primului Război Mondial. Celebrul dom de sticlă, bolta vitrată a Salonului Regal, oferă imaginea-standard a luxului elitelor anilor 1900, camerele și apartamentele cu vedere la mare satisfacând exigențele celor mai arzători fani ai rafinamentului cu eticheta la vedere.

Pe de altă parte, cea de-a doua parte a secolului XX, după schimbarea proprietarului și administratorului hotelului, a transformat *Le Negresco* și în important sediu cultural, adevărată galerie, cămin permanent pentru o selecție impresionantă de lucrări. După prezentarea gazdelor (găsibilă cu ușurință și pe site-ul acestei adevărate instituții a Rivierei) — parcursă din pliantele generos puse la dispoziție la un muzeu de către o doamnă extrem de amabilă, care ne asigurase că, dacă nu ne ajunge timpul, ne așteaptă personal și dimineața următoare, în contul aceluiași bilet —, aici întâlnești un amestec eclectic de curente și stiluri, colecția de obiecte de artă și mobilier numărând aproximativ șase mii de piese, din secolul XVII până în prezent, de la exemplare „canonice” până la arta stradală care ne întâmpină chiar la colț, lângă faimoasa intrare, prin figura plină de vitalitate a saxofonistului „de serviciu”.

Sub impresia celor citite, nu mă pot opri să mi-l imaginez pe excentricul Dali pe o terasă sau la un bar dinspre Mediterana, răsucindu-și mustața sprijinit în vreunul din notoriile-i bastoane (dacă vă gândiți cumva la telegrama sarcastică adresată lui Ceaușescu cu trimitere la „sceptrul prezidențial”, nu vi se poate reproșa decât memoria!) Până atunci, ne încheiem traseul cultural strict intraurban al zilei cu o porție de picoteală „mascată”, la apus, pe unul dintre șirurile de scaune albastre și băncuțe albe ce punctează marginea largului bulevard de coastă. Cu un deceniu și un an în urmă, un domn și o doamnă dragi stăteau, bronzăți și relaxați, se amuzau numărând avioanele ce înțesau, minut de minut, cerul aglomerat al Nisei și visând la alte veri. Acum, doar câte un avion răzleț brâzdează văzduhul, cu un aer eroic. Pe vechiul loc, de astă dată lângă mine, șade doar doamna din tablou, nostalgică, dar bucuroasă de revenire, iar celelalte veri au devenit istorie și memorie.



strălucește de curățenie, dulapurile din baie și bucătărie sunt ticsite cu mai multe soluții dezinfectante decât am văzut vreodată la un loc, pentru orice tip de necesitate. Trusa de prim-ajutor include măști, creme, bandaje, soluție oculară (!), medicamente de urgență în caz de deranj neprevăzut. Gazda, necăjită că o bucătărică de chiuveță se încăpățânează să nu arate cum și-ar fi dorit, face o excursie suplimentară pentru a putea preda totul la cheie, inclusiv ultima poțiune detartrantă parfumată, ce salvează onoarea oricui imaculată. Incredible, dar adevărat!

Până să ne înstăpânim temporar pe spațiu, ne dedicăm frumuseților mai puțin explorate de cei ce se aventurează să viziteze Nisa în miezul unei veri fierbinți și ieșite din comun. Vom fi răsplătite din plin. Revenim pe propriile urme, aproape de străduța părăsită cu regret în zori, la Palais Lascaris. Reședință nobiliară de secol XVII, ascunde la vedere, în plin centru vechi, o comoară de arhitectură barocă. Spre încântarea mea, palatul familiei Lascaris-Ventmille, devenit muzeu la mijlocul secolului XX, adăpostește azi colecții concentrate pe muzica și arta secolelor XVII-XVIII. După o jumătate de an în care am stat înghețată sub teroarea epidemiologică, în care percepția timpului a luat-o razna, mă simt catapultată înapoi în toamna aurie a lui 2019, când fiecare zi îmi deschidea porțile unei Veneții de vis.

ceai dansant. Lumina filtrată de obloane grele poleiește nu doar ramele oglinzilor și tablourilor, ci și baldachine și sculpturi de sub tavane înalte, pictate cu tot atâtea povești demne de citit, în propriul alfabet magic. Dau târcoale fiecărei bijuterii muzicale ce va fi sălășluit prin saloane de epocă, de la harfe și pianе cu ilustrații în ulei, la lăute, mandoline, și o suită de instrumente de suflat mai ușor sau mai greu de identificat de către neinițiați.

Îmi sare în ajutor un curator dornic de companie, extrem de doct, care-mi atrage atenția asupra unor piese nemăintălnite. Ca iubitoare de muzică, deși n-am cedat tentației unei cariere de pianist la momentul potrivit, sunt încă pasionată de asemenea întâlniri cu inefabilul prins în câteva clape sau coarde. Rezonez, deci, nu doar cu atmosfera elegantă a locului, ci și cu vibrația aparte, desprinsă din orice unghi. Un loc cu farmec aparte, încărcat de *plaisir du loisir*. Până la următoarea incursiune în patrimoniul imaterial, un alt mic eveniment ce altădată ar fi putut părea banal: la umbra vechii clopotnițe de lângă căminul nostru de împrumut până acum câteva ore, luăm primul prânz la vreo terasă din acest sezon. E devreme, puținii turiști sunt la plajă, localnicii – la muncă sau în familie. Avem întreaga piațetă la dispoziție pentru a savura scoicile cu sosuri fanteziste, îmbogățite cu brânzeturi și plante aromatice locale, servite în recipientele aburinde de rigoare.

Poeme de Leo Butnaru

Pe alături...

Dat (unii cred: dar) predestinat
confirmat de auguri: în această viață
toți suntem trecători.

Din păcate, însă, se pare,
cei mai mulți – trecători pe alături...

Pumnul și palma (2)

Doamne-Dumnezeule
se întâmplă ca în frământul ceresc
(întâmplarea din fantezia mea
tot de la Tine vine, nu?)
câte un nor mai osebit conturat
să mi se pară că s-ar desface
s-ar relaxa ca Pumnul Atotputerniciei Tale
redevinind Palma blândeții
milei, mângâierii
dar și a pedepsei Tale
la care a renunțat
pumnul ce s-a relaxat.

Poemele marțienilor

Ciudate poemele marțienilor!

Inexistente
însă foarte ciudate...

Cel puțin
până li se va descoperi existența.

Pădure virgină

Pentru unii pădurea virgină are sensul și farmecul ei
născându-le felurite sentimente
altora (numărați pe degete) – idei.

Lui Iuda Iscarioteanul, spre exemplu,
îi părea foarte important că în pădure virgină, intactă
de când fusese dată pe pământ
și sub cerul înstelat
sau înnorat
nimeni, dar absolut nimeni încă nu s-ar fi spânzurat.

Chiar așa gândea Iuda – cel de până la mișeleasca-i
trădare
după care se întâmplă să fie primul creștin
ajuns la spânzurătoare

și cică la bătaie de vânt
cei 30 de arginți i-ar fi căzut rând pe rând
din buzunare
zuruitor...

Litere sărutate

Litera O este plată
de cât a tot fost sărutată
en face.
Săruturi pline
cum s-ar spune
în comparație cu săruturile în profil
în urma cărora nu ies litere latine
ci ieroglife de la Yangtze
sau de la Nil.

Antifrază sud-nord

*Бог созвопил слеза Россия (Н. Гуров).**
„...și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric” (Fa-
cerea, 1/4).

Fie
pot cădea de acord că
la Geneză
Dumnezeu a adus prima pe lume Rusia
(poate că de probă...) numai că în graba facerii
și a altor trebi
Creatorul a uitat
să despartă întunericul de ea...

17.XII.2019

**Mai întâi Dumnezeu a creat Rusia (N. Gurov) (rus.).*

Dublă ucidere

Final de coridă.
Taurul răpus.
După care
nu e chiar
cum s-ar spune
frumos și bine – răsare
presupunerea deloc neîntemeiată că
odată cu falnicul
dar neputinciosul animal captiv
toreadorul a ucis și
omul din sine...

Selfie...

Lumea aceasta deja destul de trivială
apune în linia jertfei supreme



dar fără niciun Dumnezeu... – chiar
așa pare că e
lumea aceasta deja prinsă pe cruce
cu două piroane
după ce se rugă plângăcioasă de ea însăși
să-și lase ne-pironită
liberă
o mână
sau cealaltă
să poată a-și face selfie...

Secrete

Aveai atâtea secrete!
Despre dragoste personală
despre dragostea de patrie
despre vecinul libidinos
despre viață și moarte
pe scurt – despre filosofie...

Vai
atâtea secrete
unele chiar sacramentale
dar care
tănuite de atâta vreme
au fost și uitate cam în totalitate
iar când va fi cândva să dai totuși de ele
secretele vor arăta ca schelete
de adevăruri asasinate
și uitate în debara...

Colacul

Hei, omule, la ce iei cu tine colac de salvare?
Ți-e a șagă
ți-e a joacă?!
Oare chiar să nu fi înțeles tu nătăflețule
că vom pluti pe Styx
și nu pe a vieții mare
cum zic poeții?

Aruncă naibii colacul
că e strâmt în barcă!

Lecturi. Interpretări (1)

Păstrând proporțiile și osebirile
uneori, domnilor Cervantes și Dostoievski,
– să am pardon – mi se pare
că Don Quijote ar fi chiar cneazul Mișkin
însă călare...

Pur și impur

Luați aminte: acesta e Kant
critica rațiunii pure
filosofie
sau
cum s-ar zice în lumea de jos – gândire aseptică
sterilizată –

că nu vă e un Nietzsche oarecare
cu cam plebeul elogiu al rațiunii impure
de la care ați putea să vă molipsiți
să contactați cine știe ce infecție
necurată.

P.S. la un manifest futurist

Cerul lumii
și cerul gurii – măi să fie! –
și sub unul
și sub celălalt
cuvintele suferă de claustrofobie
toate...

Trăiască Marinetti! Și
cuvintele în libertate.

Pana lui Goethe și muțenia lui Blaga

Lucian Blaga e mut ca o lebădă.
Lucian Blaga

La judecata de apoi a păsărilor de curte
o găscă își plusa merite
anihilând posibilul „lote!”
ce putea veni de la examinatori
astfel că declară precum că ea
fiind găscă de Weimar
își oferi penele ca unelte de scris
nimănui altuia
decât lui Goethe.

De fapt tatăl lui Faust scria cu pene de lebădă
știa asta și poetul Lucian Blaga
ce tradusese din scrisul germanului
însă toate au rămas cum spusese găscă
în gâgăita-i tiradă-bravadă
dat fiind că poetul nostru era mut ca o lebădă albă
ca muta zăpadă
și nu protestă.

Intimitate

Andrei GOGU

Te uiți la prognoză. Viscol: răceală de pisici hrănite, compresorul frizerului tău când îți zboară cu zvâș ADN-ul pe podelele de lanțuri genetice, fulgi de zăpadă țânțari, lunguieti și ascuțiți ca niște ace hipodermice, câte unul pentru fiecare por rotund al pielii tale excitate de frig, unul să-l golească pe fiecare și să-l prezerve în Câmpia Bărăganului, așa cum toate cadavrele din Scandinavia nu se descompun niciodată. Ești la cămin. Visezi că ai plecat din București spre casa părinților pe jos, desculț. Pielea tălpilor tale, de care erai mirat că e mai puțin tăbăcită ca a celei pe care o iubeai, nu va simți nimic pe poleiul cu

chromat începeau să strălucească pe ouăle gleznelor. Era ok.

Dar în dimineața aceea s-a ridicat, a făcut duș și deja se gândea la ea. O urâse din prima clipă în care își dăduse seama că nu o putea avea. Era mică și niciodată nu îi oferise vreun sentiment de siguranță. Parcă tocmai de aceea o dorise de la 19 ani. Alții visau la asta din copilărie. Era un cult transmis din tată-n fiu. Îl aștepta de trei luni în gara înzăpezită și se temea că nu va mai merge, așa cum se întâmplase deseori. Nu-și mai văzuse frații și bunica de atâta timp, dar știa că fără ea nu se poate întoarce acasă.

Roșile geamantanului derapau pe valurile șlefuite ale trotuarelor ca un fel de preludiu prevestitor, continuat de scârțâitul asurzitor al metroului ce-l ducea către tren.

un melc prin câmpia albă, gras și bătrân, mânat răbdător de la spate ca un iac de un mongol fără ceas. Și el se găsea acolo, ca un mic pancreas al iacului rece și mort. Secreta doar gânduri. Îi era tot mai teamă de fixitatea în care trăia și care-l aștepta. Dacă nu va mai merge e posibil să mă întorc la București cu primul tren înapoi, dar asta înseamnă să dorm în gară, să fiu o hieroglifă lipită de calorifer. Insulte și obscenități dintr-o toaletă publică îl îndemnasera pe Gheorghe Crăciun să scrie un roman, cele din gara Ciulnița l-ar fi îndemnat să ardă unul, doar pentru a-și ține de cald.

Și dacă va merge, cum vom ajunge acasă? Douăzeci de kilometri de sticlă rașchetată de ger, viscolul mă lasă să văd doar cinci metri în față, șanțurile de pe marginea șoselei – capcane pluşate cu

revizie, păcăne planetarele, carosabilul e umed. Uite 100 de lei pentru benzină, mașina e în stare perfectă, e puțin trafic, carosabil uscat și vizibilitate excelentă, promit să conduc încet și cu grijă, am media 10 la toate materiile, am făcut curat în casă. Pot? Nu. Pe moment, îi venea să-i taie jugulara și să privească cum iese viața din el, roșie și aburindă, apoi să-i împingă nenorocita de rablă în apa galben-pișat a lalomiței.

Mai târziu se calma și doar își înjura sărăcia. Boli-zii colegilor cu siguranță nu ajutau, dar în sălbăticia capitalistă a liceului lipsa Matizului îl ajuta să-și păstreze reputația. Cu el ar fi fost jale. Voia să conducă mașina doar pentru plăcerea de a conduce, să simtă că propria viață e în mâinile lui, că acuitatea era diferența dintre mișcarea vitală și calmul final, să-și probeze, ca orice adolescent, independența. N-avea nevoie de mult, putea face asta cu orice hârb, dar lui îi furaseră și bicicleta. Ce să fac eu cu tine acum, când sunt student și merg cu metroul? Patru ani de liceu am bălit privindu-te mai ceva ca pe femei, zâmbind în ciudat. Îmi venea să-ți sparg roțile și să-ți pun suc în rezervor. Asta merita bătrânul, dar nu și tu.

O lăsa mereu în gară și o revedea când se întorcea acasă, o dată la două sau trei luni. Era februarie și fusese o iarnă grea. Ultima oară când se întorsese nu pornise. Gerul ucidea bateria și era nevoie să ceară o scântie de la părinții care veneau să-și ia copiii acasă. Acum era viscol și doar alți doi se întorceau. Mai bine le cerea ajutorul fără să încerce să vadă dacă pornește. Ar fi fost absurd. Atâta timp în frig... Mașina era albă și fără zăpadă, dar acum, cu un metru așternut pe ea, arăta ca o iurtă îmbietoare și caldă în pustiu orbitor. În timp ce băgă cheia în ușa se întrebă de ce gândise iurtă și nu iglu. Ușa, de două ori mai groasă decât în mod obișnuit, se deschise și lăsă întunericul și mirosul cunoscut să iasă afară. Piele și praf și plastic și eu. Închise ușa și lumină cu telefonul.

Nu era superstițios, dar simțea nevoia să-i vorbească. Voia ca ea să simtă familiaritatea dintre ei, că în ea e cel care știe că volanul o ia mereu spre stânga, că în a doua intră doar dacă accelerezi în relanti, că maximul ei e 137 km/h, testați pe autostradă, că roata din dreapta-față se dezumflă la căldură. Voia ca ea să fie vie și îi părea rău că o urâse. Ea era diferența între a-și revedea familia și a recădea în statica depresie din București. Nu-și putu explica, cu puținele cunoștințe de mecanică pe care le avea, cum e posibil ca după atâtea săptămâni în ger bateria aia veche să fi rezistat și să facă contact de la prima cheie. Poate stratul de zăpadă? Poate intimitatea? Țipă cu ochii umezi în întuneric, de bucurie și ciudă că o văzuse de atâtea ori în prăpăstii. Odată cu luminile din bord porni și aerul cald. Găsise căldură și înțelegere acolo unde nu aștepta nimic.

Cu farurile de ceață, vedea doar cinci metri în față, iar vântul care bătea din stânga l-ar fi obligat să ajusteze continuu volanul dacă n-ar fi fost defectul roților de a se îndrepta singure în acea direcție. Era singur pe șosea și arăta ca un tembel lovit de fericire. Găurile cu zăbrele pompau căldură și muzica bunicului astupa orice șansă de a derapa în șanț. Traversară câmpia, trecură pe lângă cimitir și-l salutară pe bătrân, apoi o parcă pe locul altcuiva. Bunica-l aștepta cu ciorbă de rață și-i zâmbi:

A pornit?

pistrui negri de pe asfalt. Nervii atacați vor respinge tot, ca o retortă. Ți-e fri-că de derapaj. Peste tot pe unde mergi părul tău de pe picioarele fără bulbi de grăsime împrăstie praf din câmpia în care ai fost conceput, ca un blestem, să te întorci mereu la ea. Te întrebi dacă tot praful ăsta îți va da acum aderență în drumul din Ciulnița până-n Slobozia, dacă va anula poleiul Bărăganului. Combustia era moartă în tine și aștepta o cheie. Te gândești la ea. Ai lăsat-o singură trei luni în același loc.

Geamantanul cumpărat în anul întâi de facultate a fost primul lucru observat printre gene în dimineața aceea. Simțea un gust de benzină, de urină fermentată de căldură în lipsa aerului și știa că era un om îngreșat de propria respirație, că mereu fusese, că aburii alcoolului din apa de gură se luptau în van cu cei stomacali. Nu mai făcuse duș de șapte zile. Putea suporta respirația, mâncărimea părului creț și netuns în care ciuperca pe care o avea din a 8-a îi desprindea bucăți albe de creier și i le împrăstia peste paginile vanilate ale cărților. O ninsoare de amintiri depresive de care îi era scârbă și pe care le catapulta. Mici suprafețe de jeg

Roți. Pretutindeni doar roți și mecanică. Mecanica din somnul paznicului de la cămin, cu meciul pornit, mecanica cerșetorilor din metrou și a micilor comercianți de muzică, mereu aceiași în același loc, ca varianta autohtonă a grotescului unui ceas german cu figurine. Ore, traiectorii și replici fixe: Mi-e foame – You know how I feel – Steaua sus răsare – Mi-a ars casa – And more, much more than this, I did it my way – Dă-mi și mie, maică, ceva, că eu mă rog la biserică – Luceafărul. De mihai eminescu – Care aveți inimă să-mi dați să vă dea și vouă dumnezeu, care n-aveți inimă să vă uitați în continuare pe geam – Dragoste la prima vedere – Dom dom să-nălțăm – O floare pentru fata dumitale – Oameni, oameni semănați cu – Șervețele, alifie, plasturi – câmpia din voi – It's a new dawn, its a new day, it's a new life – Suntem 4 copii într-o casă fără acoperiș – When marimba rhythms start to play – Te fac o cursă, băiatu.

Pattern-urile se amestecau și se mestecau în blenderul unei minți obosite de previzibil, de efectele disco-stroboscopice ale vânzătorilor de geamantane din Gara de Nord, de gesturile ceroase ale vânzătoarei de bilete, de trenul alb ca

zăpadă – iar muzica de la radio va continua să dovedească existența civilizației în Câmpia Bărăganului doar cât îi va permite benzina.

Am ajuns. Sunt doi oameni care coboară cu mine. Trebuie să mă grăbesc la ea. În cazul în care nu merge trebuie să le cer ajutorul. Uite-o. Exact unde am lăsat-o când am plecat. Mică și acoperită de zăpadă. Nu mai conta că schimbătorul intra greu într-a doua, că vara nu avea aer condiționat, că subțirimea tablei îl făcea să se simtă ca într-un ou pe șosea, că astuparea găurii cât un ananas din portbagajul ruginit îi mâncase economiile. Bunicul îl lăsase atât de rar să se atingă de ea după ce-și luase permisul, încât în el se născu o scârbă dușmănoasă față de micul Matiz. După moartea bătrânului, când s-a trezit cu cheile în mână și actele-n portofel, i-a venit să-i dea foc. Patru ani de zile voise s-o conducă, să simtă și el o răsplată pentru cele trei luni de vară în care culesese câte 10 ore pe zi fructe din livadă doar pentru a strânge bani de instructor.

E periculos, poate pățești ceva, n-avem bani de benzină, nu ești destul de experimentat, e poliția la colț, e în



[Her]Story

Patricia-Dorli DUMESCU

Prima mea amintire legată de o reprezentare a femeii, în cel mai pur și minunat sens al ei, sunt buzele mamei mele: întotdeauna roșii, rămase invariabil în fiecare dimineață, în urma parfumului ei, pe cana de lapte. În ritualul matinal, trei femei erau adunate în bucătărie: bunica, minunea care ne ținea pe toți împreună cu ambiția și perseverența ei; mama, care nu suporta laptele și, îmbrăcată deja în blana ei gigantică de vulpe, cu un picior înspire ușă, se supunea, ușor refractară, dietei impuse din inima mare a bunicii; și eu, copil pe atunci, vrăjită de buzele perfecte plutind prin aerul fiecărei dimineți. Trei femei, trei generații complice la viața celeilalte. Bunica mea era trezorerul secretelor de familie, al tuturor lacrimilor, bucuriilor, gândurilor care ne înconjoară în această viață. Mama venea a doua în șirul de femei fascinante care au dat sens vieții mele. Iar eu, prea mică să înțeleg darul de a fi. Femeie.

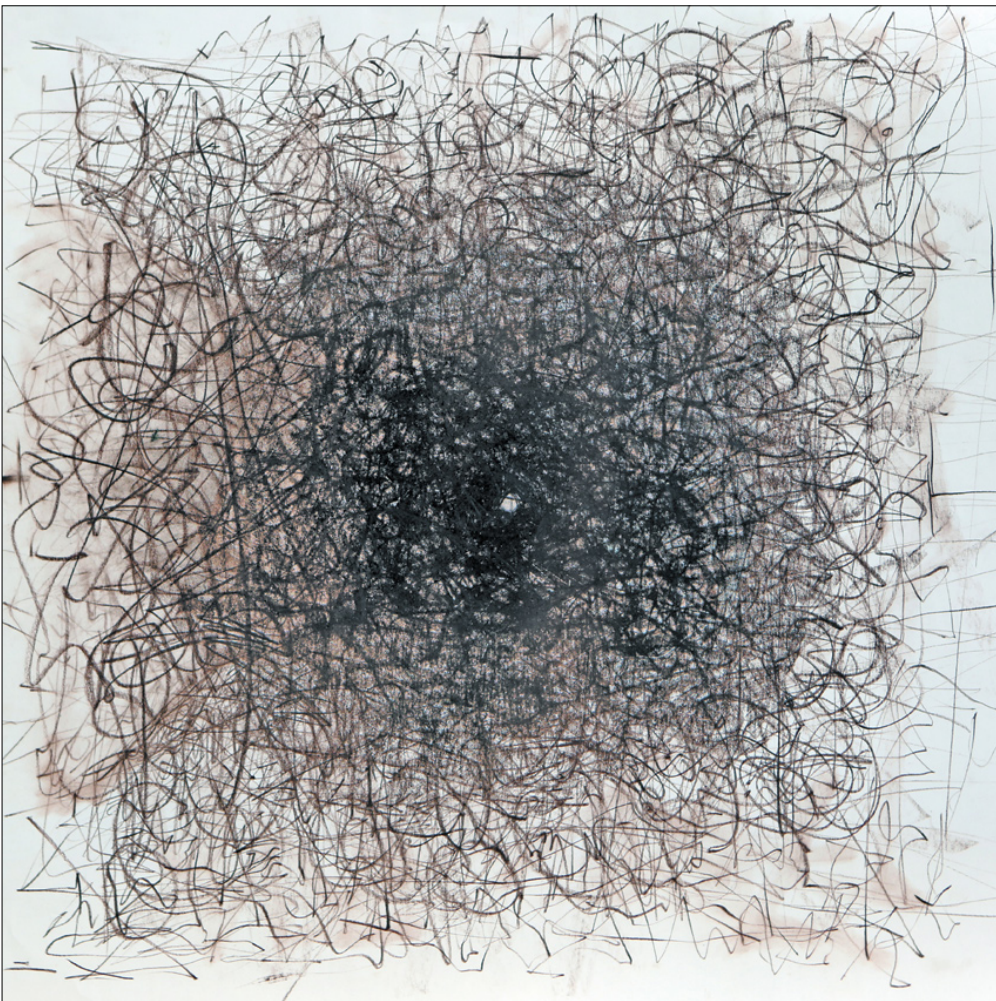
Întreaga copilărie mi-am petrecut-o în admirația femeilor familiei mele. Una dintre mătuși, văduvă în urma celui de-al Doilea Război Mondial, păstra evantaiul ei de bal, semnat de Coșbuc, Arghezi, și alte nume de același calibru. S-a mutat singură, în ultima noapte românească, din Sighetul Marmăției, încercând mobila Legyel, candelabru vechi de Murano, cărțile – multe ediții princeps – și viața, în ultimul tren. Soțul ei, ofițer la Vânătorii de Munte, a rămas acolo, unit cu țărâna ale cărei secrete le-a îngropat într-un final tragic.

Impozantă, deși firavă, mă fascina cu felul ei articulat de a se raporta la lume. Păstra pe mobila masivă o fructieră care îmi provoca teamă – îmi imaginam că

lucrătura sofisticată a sticlei reprezintă de fapt niște dinți gigantiți care mă vor urmări și în orice acunzătoare. Sora ei, profesoară de psihologie, trăia ascunsă în biroul gigantic, acoperit de cărți, traducând Blaga în franceză și scriind poezii. Fiind prea mică, nu înțelegeam de ce face asta, iar bunica îmi răspundea, invariabil, că din cauza unei decepții în dragoste... Îngândurată, așteptam cumva ca acel cenușiu să se ridice de pe chipul ei, însuflețit doar de prezența mea, dar asta nu s-a întâmplat niciodată. Fiecare dintre aceste femei aveau povești fascinante de viață, dar pe care preferau, de cele mai multe ori, să le țină ascunse. Nu se defineau prin trecut, ci doar prin puterea de a face prezentul cald celor din jur.

Pentru mine, în timpurile astea atât de incerte în ceea ce privește identitatea, ele sunt, fiecare în felul ei, femeia perfectă. Femei impunătoare prin gesturi controlate, dar precise; trupuri învăluite de misterul unor povești cu aer de roman; fețe frumoase, umbrite puțin de ridurile ce știau fiecare câte un secret; parfumul tămăios al mamei mele, ce recupera cumva din timiditatea ei; hainele ample în urma cărora urcam scările maiestuoase ale Bibliotecii, extrem de mândră că mama lucra într-un palat ce ascundea nestemate. Ne furișam la Patrimoniul, ca două adolescente, doar pentru a împrumuta primele casete venite oficial în țară după comunism, pe a căror copertă femeile păreau coborâte direct din pomul iubirii.

Toate aceste imagini se proiectează circular în timp ce scriu. Pornisem de la idea de „femeie”, minunea absolută care a generat lumea. De la imagini din artă dragi mie: nuduri expresive, girafe în flăcări, scoici revărsând corpuri imperfecte, părul feminin dominând papagali colorați, dive reprezentate în culori vibrante. Voci feminine care își cântă nebunia, tristețea, patima, sau care o scriu atât



de frumos, dar sumbru și greu. Și, cumva, am ajuns tot la ELE. Ceea ce suntem azi e un cumul al fețelor, poveștilor și imaginilor din trecut. Ne asumăm cu adevărat feminitatea doar atunci când privim înapoi la ceea ce ne-a definit, la mâinile care ne-au mângâiat și la vârtejul a ceea ce a fost, până acum, viață. Urmăm un fel de *pattern*, fără a ne da seama că simpla lui negare înseamnă că îl trăim de fapt.

Pentru mine, femeia, astăzi, sunt eu. Un chip senin, cu ochii plini de curiozitate; mari, atunci când vor să înțeleagă ceva; triști, dacă universul se joacă cu energia mea frumoasă; închiși când nu vor să audă. Mă definesc prin experiențele care m-au adus până aici, înțelegând – pentru

prima oară – că durerea își are sensul ei. Devenim întregi nu doar prin buchete de flori, vorbe frumoase, alinturi repetate, bărbați care își scriu, prin noi, propria poveste. Glasurile din trecut, oamenii care ne-au intersectat calea, cărțile pe care le-am deschis și tablourile pe care le-am privit: toate se regăsesc în noi atunci când deschidem ușa care trebuie. Mâinile mele, prelungire a mâinilor ei, a pomului vieții, a creației. Suntem, indiferent de poveștile noastre grele, aceste minuni care fac soarele să aibă cel mai fascinant miros, florile să se întoarcă invidioase după umbra noastră, luna să se ascundă din timiditate, iar pământul să vibreze la simpla noastră voce. Femei, până la ultima suflare.

27

Spaime, secrete, rușini

Gabriela GLĂVAN

Medicalizarea sarcinii și a nașterii nu a reușit să spulbere norul toxic și ridicol de ignoranță, manie diminutivă și primitivism din jurul acestor experiențe marcante din viața femeii. Cele patruzeci de săptămâni ale gestației sunt gradate, precum un vas ce se tot umple, în acord cu momentele determinante ale transformării celor doi pronuclei inițiali în embrion, apoi în făt. O experiență despre care obstetrica vorbește esențial și rece, literatura vorbește puțin și sfios, iar mediile online și registrul familiar fermentează un imaginar strident, construit în jurul fanteziei arhaice a validării femeii prin maternitate. Graviditatea a rămas misterioasă, euforizantă, gravă și, deopotrivă, incertă.

Adevărul științific spune că nimic nu e sigur până la capăt, viața din uter se poate curma oricând. Avortul la cerere dezbină și incendiază, sarcinile pierdute însă sunt înecate în tăcerea celor văduviți. Suntem o specie cu o rată enormă a aneuploidiilor embrionare, ascunse după o mizerabilă indiferență. Citind mărturiile celor ce le-au trăit, estimez traume de nedepășit. O femeie a pierdut sarcina în toaleta corporației și, de frică, a tras instinctiv apa. O alta a adunat mica făptură într-o cutie și a pus-o la frigider. Geneticienii primesc țesut fetal și citesc cariotipuri în care nu există viață: 69 de cromozomi în loc de 46, inversiuni, deleții, translocății.

Am scăpat de indigesta confirmare publică a sarcinii datorită pandemiei. De la șapte luni m-am încuiat în casă, ieșind lunar doar pentru vizite medicale. Înainte de *lockdown*, o doamnă vag cunoscută m-a discutat la intrarea în bloc, privind-mă insistent burta. Nu știa ce

să zică și îmi zâmbea prostește: „Graviduță?” Diminutivul provine dintr-un reflex de imbecilitate colectivă ce-i refuză femeii dreptul de a fi proeminentă, enormă, evidentă. Pe forumuri, femeile gravide se salută cu apelativul „burtici”, au un anumit număr de lunițe, sunt viitoare mămică, înconștient se infantilizează pentru a împlânzi dimensiunea excesivă a corpului gravid. Au învățat, din generații, că sarcina incită la familiarități intruzive, așadar e nevoie de scădere și diminuare pentru face acceptabilă o stare tranzitorie a cărei banalitate biologică încă pare a fi cunoaștere ocultă.

Cu toate acestea, conștiința deplină a ontogenezei nu e pentru oricine. Fiecărei săptămâni de gestație îi corespunde o etapă, o funcție, o relație. Organogeneza se încheie în primele 12 săptămâni, la finalul cărora sunt clare eventuale anomalii. Incertitudinile duc la amniocenteză, brutală penetrare a uterului cu un ac lung urmată de analiza genetică a fragmentelor de țesut fetal din lichidul amniotic. Ar trebui să existe ramuri speciale în psihiatrie care să trateze spaima inumană a testelor prenatale. Până la 24 de săptămâni, e permis avortul terapeutic. Vindecarea de viață a fătului diform, inapt, fără șanse. Conform noilor proceduri, sunt trei săptămâni între analiza serologică și examenul ecografic de la 12 săptămâni, fără nicio menajare a gravidei, care primește două cifre pe mail. Fără morfologia ecografică, ele nu înseamnă nimic.

Statistici complicate interpretează peste 40 de dimensiuni ale corpului fetal, decretând la final spre ce mal se îndreaptă fragila viață. Pentru feții decedați in utero înainte de 24 de săptămâni, statul are o soluție inumană – îi declară deșeu biologic și îi incinerează în crematorii de spital, alături de alte deșeuri. Până la 18-20 de săptămâni, când mișcările copilului devin perceptibile, singura certitudine o dau ecografiile frecvente. În

viața mea secretă dintre șase și opt dimineața, am fost de multe ori prima pacientă a medicului meu, care mă primea privindu-mă lung, mă invita pe masă și, după câteva secunde interminabile, lansa din doppler, în tăcerea dimineții, pulsațiile vibrante ale inimii fiului meu. „O sută patruzeci și cinci de bătăi pe minut. Mergeți acasă să dormiți”.

Începând cu ultimul trimestru, există o serie de parametri ce trebuie monitorizați pentru a evita ceea ce tratatele numesc „pierdere târzie”. Asociațiile profesionale au decretat că un copil sănătos are cel puțin zece mișcări pe durata a două ore. Dacă rămâne imobil mai mult de trei ore, e nevoie de investigație medicală. Cu excepția pacientelor paranoice, am convingerea că nicio gravidă (din specia senină, pe care am urât-o din inimă, cu obraji înflorind sub valuri imense de hormoni) nu stătea să numere loviturile în pântec ale copiilor nenăscuți. Aceiași profesioniști ai neliniștii susțin că numărătoarea a salvat vieți ce altminteri s-ar fi pierdut. Din martie până în iunie, o aplicație pe mobil înregistra orele și frecvența mișcărilor.

Spre sfârșit, când fiecare zi era o secvență SF cu un alien ce dădea să țâșnească fulminant prin piele, îi cântam un jingle sentimental, iar el se oprea din vijelie și părea că ascultă. Ura blenderului, mașina de tuns, și orice zgomot puternic. Când dormea, plutea imponderabil, nemișcat, parcă absent, imperceptibil. Se trezea la aceleași ore, lungindu-și picioarele, fluturând din mâini, rotindu-și tot trupul. Când mi l-au așezat pe piept, ud, confuz, cu ochii strânși, i-am simțit frigul și spaima evacuării. Era ora lui de somn. Două mâini înmănușate în latex l-au ținut ghemuit câteva clipe, apoi l-au dus la neonatologie, de unde s-a întors deplin integrat lumii: spălat, măsurat, evaluat, învăluit în hainele de împrumut ale maternității.

estuar

Să vorbim despre teatru

Daniela ȘILINDEAN

Un virus pe scena lumii. Teatru și pandemie 2.0.

Coordonator Oltița Cîntec, Editura Timpul, Iași, 2020

Volumul de față continuă o serie inițiată și coordonată de criticul de teatru Oltița Cîntec. Proiectul editorial a debutat în anul 2015 cu publicația colectivă *Tânărul artist de teatru. Istorii românești recente*. Merită menționată întreaga serie pentru caracterul exemplar atât prin raportarea la teme și la actualitate, cât și prin oferirea unui spațiu de dialog al ideilor. Au urmat: *Regia românească, de la act de interpretare la practici colaborative*, (2016); *Teatrul românesc de azi. Noi orizonturi estetice* (2017); *Teatrul și publicul său tânăr* (2018); *Teatrul.ro – 30. Noi nume* (2019) – toate apărute bilingv (română/engleză) la Editura Timpul din Iași. Au fost realizate în seria de carte a Festivalului Internațional de Teatru pentru Publicul Tânăr Iași, în parteneriat cu și sub egida Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru – AICT.RO.

sul lor despre fenomenul teatral.

Privirea este una „la cald” asupra unor chestiuni care țin de actualitatea momentului. Este un volum care reunește nu numai teoreticieni, ci și practicieni și oferă, pe lângă texte de opinie sau analiză, și mărturii ale artiștilor care au avut contribuții artistice importante în trasarea unor direcții de acțiune în această perioadă. Cuvântul cel mai des utilizat în texte, dar și cel care a definit raporturile în aceste luni – inclusiv în domeniul teatrului – a fost *adaptare*. Cartea include perspective internaționale, istorice, interviuri și reflecții. Voi relua, pe scurt, câteva dintre ideile prezente – cu scopul de a le semnaliza diversitatea și de a-l incita pe cititor la lectură.

Primul text aparține cercetătoarei Maria Ristani din Grecia și propune un parcurs deopotrivă istoric și comparativ, urmărind teatrul din vremea epidemiei și teatrul epidemiei/ teatrul văzut drept contagiune și legătura lor peste secole. Autoarea pleacă de la tragediile antice, spre teatrul elisabetan, cel modern și contemporan și urmărește referințe la ciumă, la epidemii de tifos (în textele lui Cehov) sau sifilis (în textele lui Ibsen). Sau la holeră, gripa spaniolă ori

e amprenta de registru și operează prin distanțare și intermediari tehnologici, o epurare afectivă”. Alte producții semnificative realizate în și pentru spațiul virtual sunt: *Autobahn*, produs de către TNRS, în regia Andreei și a lui Andrei Grosu. Apoi, *Tom & Jerry 2.0*, în regia lui Florin Piersic Jr. sau *Live* în regia lui Bobi Pricop. Cel din urmă are în vedere publicul ca „entitate participativă, îi solicită distributivitatea atenției, îl îndeamnă la poziționare activă”.

Oana Stoica realizează un interviu (inclus în paginile volumului) cu regizorul, din care reținem: apetitul pentru a testa, „chiar dacă înțeleg că e nevoie de timp și răbdare să înțelegem ce se întâmplă, e de datoria noastră de artiști să vedem cum putem fi de folos”. Iar discuția e relevantă în privința modalităților de lucru și a intențiilor estetice. „Am învățat împreună [cu echipa de creație] un nou mod de a ajunge către public.” „Pentru că e nevoie de efort și disponibilitate să ajungem către public într-un fel cât mai onest și, totodată, să nu ne pierdem obiectul activității”, adaugă regizorul.

Oltița Cîntec vorbește despre spațiul civil care se suprapune peste cel teatral în

ficțiune autoindusă”.

Două interviuri aduc în discuție două mari festivaluri. Luana Pleșea a discutat cu Constantin Chiriac, directorul FITS și al Teatrului Național Radu Stanca Sibiu, iar Oltița Cîntec cu Vlad Drăgulescu, director artistic al Teatrului Național „Marin Sorescu” din Craiova despre Festivalul Internațional Shakespeare. Adaptarea rapidă, nevoia de a menține contactul teatrului cu spectatorii, cu artiștii, invitații și finanțatorii, apelul la formule hibrid care ajută spectatorul „să poată avea condiții comode” au fost câteva dintre jaloanele discuției, în primul caz. În cel de-al doilea, realizarea unei *home edition* a Festivalului Shakespeare, necesitatea de a rămâne aproape, modificările de structură survenite, solidaritatea artiștilor, atenția publicului și gândul că 2021 „ne va face să fim mai atenți”.

Cristina Rusiecki scrie despre relația cu istoria și modalitatea prin care se reflectă ea în două proiecte recente. Primul, al lui Carmen Lidia Vidu, *Jurnal de România. 1989*, la TNB, văzut prin relația cu istoria, dar și prin modalitatea de construire a spectacolului: perioada de laborator, interviurile și documentarea. Și un proiect desfășurat la CNDB – *Dance me to the End of... (exerciții, distanțare, apropiere)*, prin care coregraful Mihai Mihalcea revizitează câteva dintre lucrările cele mai însemnate din zona inovatoare a dansului românesc. Silvia Dumitrache explorează ideea de frică și apropiere, dar și reacția autorităților naționale din care reiese cum e privită cultura și accentuează, justificat, faptul că schimbarea nu trebuie să fie cauzată de pandemie, ci de nevoia constantă de inventare.

Oana Stoica subliniază ceea ce a reușit perioada izolării să scoată și mai tare în evidență: instituțiile de stat și sistemul anchilozat, managementul teatrelor de stat, care nu are strategii clare și funcționale. Apoi, uriașa discrepanță între zonele estetice naționale și internaționale. Mai mult, în zona de reflecție: „nu avem exercițiul solidarității și al dezbaterii”, scrie, pe bună dreptate, autoarea. Revenirea la normal și la normă – devenite ineficiente, nu ar face decât să perpetueze situații care duc într-o zonă a catastrofalului (v. situația independențelor din România). Experiența comună e esențială și nu cea a online-ului cu orice preț.

Ideile se regăsesc, în parte, și în textul Mihaelei Michailov, care adaugă la setul de întrebări în jurul *normalității* pe care o deplâng mulți. Ocazie pentru a semnaliza o serie importantă de lipsuri din zona fundamentală: de la chestiuni care țin de sistem: nu există strategii, nu există un statut clar al celor lucrează în domeniul culturii – fapt care afectează grav și lasă complet vulnerabilizată categoria independenților.

Apoi, ceea ce ține de viziune (respectiv de lipsa ei) în privința construcției: lipsa de programe educaționale, laboratoare, dezbateri, lipsa riscului estetic în zona instituțiilor de stat – cele care și l-ar putea asuma financiar, însă nu o fac. Opinia este împărțită de Radu-Alexandru Nica, care adaugă: criza criticii de teatru, repertoriile comerciale, politicile culturale „haotice și superficiale”.

Un virus pe scena lumii. Teatru și pandemie 2.0 lansează, așadar, o invitație la dialog și reflecții mereu necesare.



Cel mai recent volum, *Un virus pe scena lumii. Teatru și pandemie 2.0*, include contribuții semnate de Maria Ristani, Mirella Patureau, Irina Wolf, Oana Cristea Grigorescu, Silvia Dumitrache, Mihaela Michailov, Radu Nica, Luana Pleșea, Iulia Popovici, Cristina Rusiecki, Oana Stoica și subsemnata. Este singurul dintre volume care nu este bilingv: „Austeritatea a permis doar versiunea în limba română. Dar continuitatea e esențială în timpuri tulburi, dă speranțe”, scrie Oltița Cîntec în *Cuvânt înainte*.

Privirile incluse în aceste pagini sunt complementare, uneori intră în consonanță sau oferă puncte de vedere asupra unor întrebări care țin, pe de o parte, de o bună înțelegere a teatrului în timpul pandemiei și, pe de altă parte, trasează linii de discuție în privința viitorului imediat. Sunt examinate, de pildă, produse artistice ale momentului în încercarea de a vedea cum și ce anume se modifică în procesul de creație, în produsul artistic final, în relația cu publicul. Sau întoarcerea la „normal” și la ceea ce ar presupune acesta — care sunt vulnerabilitățile și necesitățile de reformă în sistemul de teatru, cum inerția tinde să țină în loc artisticul. Apoi, cum și-au modificat artiștii percepția asupra creației și felul în care au reacționat la teme și moduri noi de lucru; felul în care s-au adaptat instituții de teatru, echipe de creație, spectatori și critici în discursul

HIV și indică și importanța teatrului în zona de activism. Articolul face apel la ficțiune, la date și la statistici.

Mirella Patureau redă măsurile din timpul pandemiei în Franța: anularea de festivaluri, închidere de spații, însă și sumele consiste de bani care au venit ca susținere către sectorul cultural, inclusiv către acea categorie a „intermitenților”. Autoarea vorbește despre noile tehnologii și virtualul ca „partener domesticit”, dar și despre reticența publicului de a lua parte la evenimente în timpul pandemiei. Irina Wolf evocă realități din zona culturală austriacă. Mutarea în online nu a venit fără pregătiri anterioare (există instituții care au avut în vedere un proces de digitalizare din 2013).

Desigur, *streaming*-ul a fost o soluție — nu unica: teatrele au găsit rapid și altele, relevante pentru publicul lor: *workshop*-uri online, reprezentații în format restrâns. Gândul de a continua a existat, indiferent de circumstanțe: unele teatre au reluat repetițiile în luna mai pentru a avea premiere la începutul lui septembrie, programele pentru următoarea stagiune au fost anunțate. Marile festivaluri au funcționat pe variante de streaming sau/ și outdoor cu număr ceva mai redus de evenimente, cu bugete extraordinare.

Oltița Cîntec analizează câteva dintre creațiile care au fost concepute special pentru digital: *Exeunt* — Reactor Cluj, regia Bobi Pricop, în care „oniricul digital

cazul „performance-ului teatral cinematografic” *POOL (no water)*. Articolul regizorului Radu-Alexandru Nica și interviul realizat de Oana Cristea Grigorescu cu Andu Dumitrescu întregesc imaginea.

Trebuie reținute câteva informații care țin nu numai de o viziune a momentului: „Am luat decizia de a nu face teatru *online*, nu mă interesează *zooming-ul online* în care actorii să se afle pe nu știu unde, să joace teatru și, cică, noi să construim un spectacol, fără să fie, de fapt”, atrage atenția artistul. Și tot el subliniază necesitatea încrederii în echipa de proiect (Radu-Alexandru Nica, Andu Dumitrescu, Vlaicu Golcea și actori ai Teatrului Maghiar de Stat Cluj). Mai mult, mi se pare extrem de valoroasă ideea pregătirii publicului pentru noi tipuri de produse artistice: „Publicul nu are referințele și riscul e să nege din capul locului ce vede” (Andu Dumitrescu).

Considerații importante referitoare la relația cu publicul face și Iulia Popovici, care aduce în discuție convențiile teatrale în uz, medierea tehnologică și ceea ce presupune ea pentru participanții la proiectul teatral și pentru „digi-spectator”. Maniera e, spune autoarea „tentantă”, însă aduce cu sine câteva riscuri. Printre ele: „imposibilitatea cunoașterii propriului public”, aviditatea de a „furniza experiențe teatrale digitale cât mai asemănătoare celor scenice, în ciuda evidenței că orice astfel de asemănare e o

Povestea mâinii tăiate

Dana CHETRINESCU

O știre ce-a făcut înconjurul lumii în această toamnă viza o tânără din Slovenia care și-a tăiat mâna pentru a încasa o asigurare grasă. Din fericire, deși ispășește fapta în închisoare, minunile chirurgiei au făcut posibil ca mâna să-i fie reatașată. Contemplându-și suturile, Julija Adlesic se poate gândi în liniște cum e să trăiești și fără bani, și fără simț în buricele degetelor.¹ Pățania mâinii tăiate pare desprinsă din alt veac și din alt meridian, dar ne poate întoarce privirile spre o poveste aproape uitată, tenebroasă și misterioasă. Autorul ei a avut o viață pe măsura poveștilor sale, scurtă și intensă, numai potrivită pentru un romantic. Mort de tifos, la nici 25 de ani, Wilhelm Hauff – căci chiar el este povestitorul – nu s-a lăsat fermecat de basmele clasice.

La el, nu tu zâne bune, nu tu prințese frumoase sau nunți fastuoase. În schimb, mai ales în povestirile mai rar antologate azi, vena macabră și intrigă de *policier* merg adesea mână în mână cu o satiră subtilă. *Piticul Nas-lung* ne avertizează că puține lucruri pe lumea asta sunt ceea ce par. Iar *Mâna tăiată*, scrisă aproape concomitent cu *Mademoiselle de Scuderi* a lui Hoffmann și înaintea *Crimelor din Rue Morgue* de Poe, ne înspăimântă la fel de elaborat precum cele două clasice.

La Hoffmann, șochează contrastul dintre frumusețea și luxul bijuteriilor și violența injunghierii în inimă a celor care le duc, la adăpostul nopții, doamnelor care le vor purta. La Poe, ne contrariază forța brută și cruzimea cu care victimele sunt ucise, fie și de un urangutan. *Piticul*, povestea băiatului frumos pedepsit să devină un pitic pocit pentru că a jignit o altă po-citanie, are o morală cu dus și întors, căci după pedeapsă, vine răsplata, Nas-lung ajungând bucătar vestit în toată împărăția, cu darul salutar al înțelegerii graiului animalelor. Pentru Hauff, vedem, basmul nu era o evadare din realitate cu orice preț, ci el trebuia să reflecte viața de zi cu zi. Nu prin complicitatea alegoriei, ci prin rămânerea în planul realității. Așa se face că, între povestitorii și povestirile depănate în Caravană, îi vine și rândul unui negustor grec tăcut și trist, retras și ciung.

Minunându-ne din nou cum are Hauff intuiția viitorului gen polițist de mare succes și cât de mult se îndepărtează de feerie, ne lăsăm ademeniți în corloane întunecoase. Zaleukos este un comerciant înstărit din Constantinopole, dar biografia lui e departe de banalitatea unui traseu burghez obișnuit. Fiul unui vestit vânzător de mătăsuri fine, Zaleukos își părăsește patria și moștenirea pentru a studia medicina la Paris. După moartea tatălui și rămas fără avere, tânărul se stabilește la Florența, unde opulența orientală a mărfurilor sale și iscusința de a curarisi bolile comune ale italienilor îi aduc în curând grămezi de țechini frumoși.

O noapte și o întâlnire fatală pe Ponte Vecchio, însă, îi schimbă soarta. Un străin misterios, înfășurat într-o mantie de brocart roșu, îl plătește regește ca să-i aducă un groaznic suvenir: capul surorii moarte pe care, chipurile, nu o putea transporta înapoi în patria îndepărtată. Zaleukos se strecoară în iatacul frumoasei răposate dar, când îi retează capul, sângele care țâșnește și zvâcnetul de durere al corpului decapitat îl fac pe doctor să constate cu groază că tocmai a săvârșit, fără voia lui, o crimă oribilă. Victima era Bianca, superba fiică a guvernatorului orașului, care, chiar a doua zi, urma să se căsătorească. Străinul cu mantie roșie era amantul gelos și răzbunător. Deși se așteaptă să atârne în ștreang,

pentru că în vechile hrisoave florentine se găsește o istorie asemănător de stranie, Zaleukos scapă cu viață, dar își pierde, în fața judecătorului, mâna stângă².

De la acest decor gotic, revenim brusc în prezent, la decapitarea macabră a profesorului francez Samuel Paty care, ne amintim, la ora de educație civică, le-a arătat elevilor caricaturi cu profetul Mahomed. Într-o după-amiază liniștită de vineri, într-o suburbie la fel de liniștită, în timp ce profesorul mergea pe jos spre casă, un tânăr cecen de 18 ani l-a atacat cu un cuțit de 30 cm și i-a tăiat capul dintr-o mișcare. Tragedia a avut loc la doar câteva săptămâni după ce un alt tânăr, pakistanez, tot de 18 ani, a sărit cu un satâr la doi reporteri care fumau în fața fostului sediu al greu încercatei reviste satirice *Charlie Hebdo*. Cei doi nu aveau nici în clin, nici în mănecă cu publicația, care în 2015 și-a pierdut doisprezece angajați în timpul unui atac armat pregătit de un grup de fundamentalisti islamici.

Decapitarea profesorului, ca și moartea jurnaliștilor cu câțiva ani în urmă, ridică din nou problema spinoasă a libertății de expresie. La acest final de an, când *Charlie Hebdo*, din întâmplare, ar trebui să-și sărbătorească cea de-a cincezecea aniversare, nu la mult timp după ce *New York Times* a luat decizia de a exclude complet caricaturile din paginile sale, mulți ziariști se întreabă dacă mai există un viitor pentru caricatură, dacă nu chiar un prezent. În opinia *Deutsche Welle*³, caricatura a ajuns să fie, în ultima perioadă, o specie pe cale de dispariție pe care, spre deosebire de omoloagele sale din regnul animal sau vegetal, nimeni nu se va zbate s-o protejeze într-o rezervă. Dacă desenele erau apanajul presei din secolele XIX și XX, publicul veacului XXI vrea doar fotografii color și înregistrări video.

Deși acestea vin adesea la pachet cu deja enervantul *disclaimer* „imagini care vă pot afecta emoțional”, violența fâțișă înregistrată fidel este – aberant – mai ușor tolerată decât incorectitudinea politică abstractă a caricaturilor. Un timp după atacurile din 2015, prin # *Je suis Charlie*, caricatura și satira au fost răsfățate tuturor, admirate și încurajate de pe flancuri precum soldații – spune publicația mai sus pomenită – în războiul dintre două lumi ireconciliabile, una a deschiderii și libertății de expresie și una a închiderii și cenzurii. Înainte de ianuarie 2015, publicul *Charlie Hebdo* era unul de nișă; după – tirajul a ajuns la câteva milioane, apărând și ediții în limbi străine. Dar minunea, ca orice minune, nu a ținut mai mult de trei zile. Edițiile în limbi străine au fost anulate, tirajul a scăzut puțin câte puțin, iar petrecerea de 50 de ani va fi ținută în secret, cu ușile închise, pentru că opinia publică, cu sau fără *fatwa*, privește umorul cu rezervă, dacă nu chiar cu suspiciune.

Peste ocean, unde alte *hashtaguri* țin cap de afiș în 2020, cel mai important ziar new-yorkez nu mai vrea să aibă de-a face cu linia satirică, iar televiziunea se găsește într-un impas similar, deși comicul britanic Ricky Gervais susține – fără prea mulți susținători – că o glumă nu ar trebui să te trimită la închisoare, mai ales dacă este o glumă bună. În 2009, filmul regizat de el, *Inventarea minciunii*, arăta cât de anostă ar fi o lume în care nu ar exista ficțiunea, fie ea și înșelătoare, adică poate imorală și dăunătoare siluetei, dar singura capabilă să îmlânzească spiritele, ori băgându-te în sperieți, ori descoperindu-ți fruntea până uiți de toate. Wilhelm Hauff ar fi fost răzbunat.

¹ Hotnews, 12 septembrie 2020.

² Wilhelm Hauff, *Basme*, Humanitas Junior, 2018.

³ <https://www.dw.com/en/charlie-hebdo-and-the-demise-of-caricature/a-51912115>



Mîna lui Dumnezeu

Ciprian VĂLCAN

Boxerul Rok Adlesic a câștigat de zece ori la rînd titlul de campion național al Sloveniei la categoria grea după ce a visat, la vîrsta de 20 de ani, că a fost uns din cap pînă în picioare cu grăsimi de urs de o mînă uriașă ce părea să fie mîna lui Dumnezeu. Adlesic a avut o copilărie îngrozitoare, fiind bătut sistematic de părinți, bunici, unchi, profesori, antrenori, polițiști, preoți, doctori, scamatori, farmaciști, sataniști, fotbaliști, adventiști, bicicliști, vatmani, atamani, budiști, ceferiști, luterani, cormorani, bonzi, vagabonzi, bibliotecari, anticari, tîmplari, acari, birjari, apicultori, sonori, conțopiști, activiști, nebuni, paștuni, funcționari, dogari, cîrciumari, fierari și morari.

Însă asta nu l-a descurajat, fiindcă el socotea că fiecare mamă de bătaie era sortită să-i fie învățătură de minte. Și cu cît era bătut mai mult, cu atît dobîndea mai multă încredere în sine, fiind convins că numai aleșii pot să trezească atenția atîtor oameni furioși. Optimismul său incorrigibil i-a atras atenția antrenorului Alojz Cankar, care l-a invitat în sala de box, l-a primit în casa lui, l-a hrănit, l-a spălat, l-a îmbrăcat, l-a încurajat, dar, mai ales, l-a învățat să aplice o teribilă directă de dreapta ce avea să-i aducă multe victorii de-a lungul timpului.

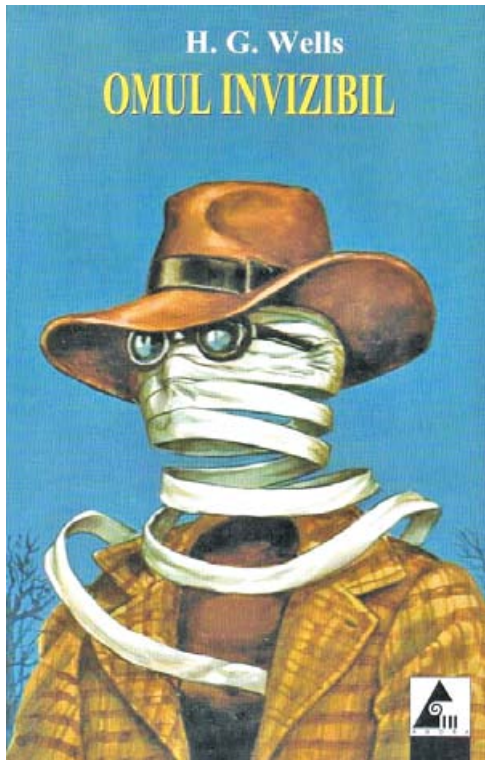
Nimeni nu știe cînd a avut timp să se apuce de scris Alojz Cankar și nici de ce și-a propus un antrenor de box să salveze lumea. Însă, după moartea lui Cankar, în biblioteca lui de peste 5000 de volume s-au găsit cinci manuscrise voluminoase în care era vorba despre vremurile Apocalipsei. E greu de spus de ce Cankar a simțit nevoia să-i vorbească despre scrierile acestea lui Rok Adlesic, însă boxerul le-a mărturisit polițiștilor care anchetau cazul soției sale Julija Aglesic că antrenorul lui insista să-i citească mereu mai ales dintr-un caiet roșu cu titlul *Mîna lui Dumnezeu*. Rok le-a povestit că plîngea adesea noaptea cînd se gîndea la cele aflate de la antrenorul său și jura să fie el acela care va face în așa fel încît voia lui Dumnezeu să triumfe la sfîrșitul vremurilor.

Cankar profeța că Șarpele, veșnicul însoțitor al lui Satan, va fi marele stăpînitor al vremurilor Furiei, al vremurilor

cînd oamenii se vor trece prin foc și sabie purtați de o mînie ucigașă imposibil de potolit. Nici eroii și nici sfinții, nici înțelepții și nici vindecătorii de suflete nu se vor dovedi în stare să-l înfrunte pe Șarpe, care îi va improșca pe unii cu venin, pe alții cu ironie, făcîndu-i pe dată lipsiți de putere. Va exista totuși o singură cale de salvare: Dumnezeu va lăsa în lume o femeie înzestrată cu toate virtuțile, de la care va putea veni eliberarea de rău. Ea va trebui să-și înțeleagă misiunea și să consimtă să-și taie din proprie voință mîna stîngă, care, dezlegată de legătura sa cu trupul, va începe să se strecoare prin lume asemenea unei lighioane și va desface toate relele pricinuite de Slujitorul Satanei. Etapa finală a înfruntării va fi aceea în care Mîna se va găsi în fața Șarpelui și îl va strînge ca într-o menghină pînă cînd fiara își va da duhul, desfăcînd astfel lumea din mrejele răului.

De îndată ce a ascultat învățăturile lui Alojz Cankar, Rok Aglesic a hotărît că el va fi acela care va porni pe urme minunatei femei de care depinde soarta lumii noastre. Așa cum le-a mărturisit anchetatorilor, nu și-a găsit odihna timp de mai mulți ani, frămîntîndu-se fără încetare între teribile coșmaruri și nesfîrșite meciuri de box. A știut că a dat de admirabila femeie lăsată în lume cu voia lui Dumnezeu abia cînd a întîlnit-o pe Julija și a dormit alături de ea vreme de o săptămînă, fără să mai aibă niciun coșmar. Apoi, cu fiecare lună care trecea, convingerea lui a devenit tot mai puternică. După un an de cînd a întîlnit-o, a îndrăznit să-i vorbească despre profeția lui Cankar. Julija i-a zîmbit blînd și i-a spus că e gata oricînd să-și taie mîna stîngă pentru a salva lumea.

Cînd a fost întrebat de ce a ales să fraudeze companiile de asigurări cu 380.000 de euro, Rok Aglesic a mărturisit că s-a dovedit nevrednic de misiunea sa din pricina lăcomiei. Și-a dat seama abia în închisoare că nici măcar întîlnirea cu Julija nu l-a schimbat în profunzime, că a rămas un biet soldat al Satanei, care a încercat să împace mesajul maestrului său Cankar cu dorința lui insașiabilă de confort. Hotărîse să aștepte sfîrșitul lumii în Barbados, lăsînd Mîna să se bată cu toate spurcăciunile lumii, în vremea ce el avea să-și țină iubita ciungă în brațe pe plajele cu cel mai fin nisip din lume...



30

— Omul invizibil în era #metoo

Adina BAYA

Undeva alături de Dracula și Frankenstein, Omul Invizibil e genul de prezență perenă în baza de date cu personaje horror a căror semnificație e redescoperită și recontextualizată din timp în timp. După ce a făcut marele pas de la pagina tipărită la ecran pentru prima dată în anii '30, acest personaj, inițial creat de H. G. Wells în romanul omonim apărut în 1897, a continuat să apară într-o serie generoasă de adaptări în mediul audiovizual. În filme, seriale televizate sau radiofonice, în desene animate sau în piese muzicale, ca personaj principal, secundar sau prezent doar prin aluzii intertextuale, Omul Invizibil a fost adaptat de-a lungul deceniilor la diverse tipuri de conflicte și genuri narative, trenduri și contexte culturale. Nu e de mirare, deci, că în 2019 Omul Invizibil a fost reinventat cu succes, de data asta ca întruchipare a opresorului masculin luat în vizor de mișcările #metoo și #timesup.

Proiectul face parte dintr-un demers mai larg, pus în mișcare de casa de producție Universal Pictures pentru resuscitarea unor personaje horror, cunoscut și sub numele de Dark Universe. Punerea în practică a unui astfel de proiect, care să fie și încărcat ideologic, dar și suficient de accesibil pentru a umple săli uriase de multiplex și a scoate sume de 7-8 cifre din vânzări, a necesitat cooptarea unor profesioniști ai genului thriller-horror, iar regizorul Leigh Whannell și echipa sa intră exact în această categorie. *Puzzle mortal* (*Saw*, 2004), seria *Insidious* (2010-2018) sau *Upgrade* (2018), la care Whannell a colaborat ca scenarist, regizor sau actor, stau drept mărturie în acest sens: în toate scenariul se împletește cu mișcările camerei și efectele speciale pentru a asigura un suspans de durată. Dar dincolo de echipa ce a gândit și planificat această revenire a Omului Invizibil, elementul-cheie ce garantează succesul ultimei ecranizări e o actriță principală excepțională.

Dacă povestea lui H. G. Wells și prima sa transpunere pentru marele ecran, din 1933, erau centrate pe personajul ce dă titlul – Dr. Griffin, un om de știință ce reușește să găsească o formulă pentru a deveni nevăzut –, în *Omul invizibil* din 2019 el devine un personaj lateral. Continuă să apară într-un număr consistent de scene, cu prezență vizibilă sau (mai frecvent) intuită/imaginată în contextul narativ, însă importanța e minimă. Personaj central, în schimb, devine Cecilia Kass, soția abuzată fizic și emoțional a lui Griffin. Filmul începe cu ea punând

la cale un plan elaborat pentru a evada în toată noaptea din fortăreața luxoasă și plină de camere de supraveghere în care acesta o ține prizonieră. Încă din scenele de debut, vedem siguranța cu care Leigh Whannell aplică rețetarul de cultivare a tensiunii, suspansului și incertitudinii, de manipulare a mișcărilor camerei, sunetului și ritmului narațiunii, pentru a ne face să înțelegem frica patologică a Ceciliei de soțul ei și să intuim traumele de care e responsabil acesta.

În rolul Ceciliei, Elisabeth Moss atinge o gamă bogată de nuanțe, alunecând natural de la întruchiparea anxietății, nevrozei, depresiei la cea a seducției sau a puterii de a răspunde cu aceeași monedă agresorului. Deși cu o carieră rodată mai ales în domeniul serialelor de televiziune (*Povestea slujitoare* *The Handmaid's Tale*, *Mad Men* ș.a.), Moss demonstrează că deține toate calitățile necesare ținerii în frâu a unui rol principal extrem de complex. *Omul invizibil* (2019) este, de fapt, un film construit în jurul ei. Restul personajelor par mai degrabă elemente de recuzită: se integrează în decor doar pentru a-i oferi personajului principal premisele de a ieși la iveală și a se expune în prim-plan, iar acesta poate fi văzut deopotrivă ca punct tare și ca punct slab al filmului.

Cecilia Kass funcționează ca un arhetip al victimei abuzului domestic care, în loc să găsească un sistem de protecție în familie/prietenii sau instituții ale statului, e văzută drept responsabilă pentru abuz. Finalul filmului îi consfințește puterea de a-și depăși trauma prin forțe proprii, de a ține piept agresorului prin chiar mijloacele lui de agresiune. Semnificația acestui final destul de neașteptat pentru un film de Hollywood e puternic ancorată în virulența mișcării #metoo, incluzând *Omul invizibil* (2019) în galeria tot mai bogată a filmelor unde personaje feminine își fac singure dreptate, adesea folosind arsenalul tradițional rezervat celor masculine (forță fizică, agresivitate, lipsă de scrupule ș.a.). Vezi *Hustlers* (2019), *Bucătăria iadului* (*The Kitchen*, 2019) sau *Păsări de pradă și fantastica Harley Quinn* (*Birds of Prey...*, 2019), pentru a da doar câteva exemple.

Așadar, punțile de legătură cu povestea lui Wells rămân abia vizibile, lucru care, probabil, îi va indispuce pe fanii clasicului roman SF. Ceea ce nu înseamnă că filmul e slab. Având în spate o echipă ce aplică profesionist rețetele de susținut suspansul într-un film adresat audiențelor largi și, în prim-plan, o actriță excepțională, *Omul invizibil* (2019) e o mostră de horror-thriller bine făcut, antrenant.

Cine ești fără martori?

Cristina CHEVEREȘAN

În 1897, când *Omul invizibil* al lui H. G. Wells apărea, mai întâi ca foileton, în *Pearson's Weekly*, scrierile *horror* și *science-fiction* nu se mai aflau la debut, dar cunoșteau un trend ascendent, pe final de eră, odată cu trecerea spre un modernism problematic și problematizant. Sub aparența unei povești pentru adolescenți, gen popular al vremii, Wells aducea laolaltă fascinația de sfârșit de secol XIX pentru invenții și explorări științifice cu preocuparea filosofică pentru impactul și considerentele etice ale testării și integrării rezultatelor în cotidian: subiecte de reflecție destinate cu precădere adulților, motiv pentru care *thriller*-ul fantastic își păstrează atractivitatea și potențialul de adaptare după aproape un secol și un sfert.

Misterul, suspansul, tempo-ul în crescendo sunt ingrediente de bază ale speciei în care Wells se instalează și domină. Chiar pentru cei ce, asemenea subsemnatei, reiau lectura mult după ce ascultau cu sufletul la gură caseta copilăriei, din care părea a se strecura afară însuși temutul Griffin, implicarea emoțională poate fi, încă, pe măsura talentului unui maestru. Intriga e familiară: un cercetător într-ale opticii decide să pătrundă practic tainele invizibilității, experimentând pe sine. În vreme ce descrierile transformării și teoriile din jur țin de apanajul omului de știință acaparat până la nebunie de propriile descoperiri, comportamentul deviant dezvoltat pe parcurs constituie stratul de adâncime, nucleul dilemei morale ce propulsează cartea.

Dincolo de bizateria dictată de circumstanțe și drama unei spectaculoase schimbări de condiție, Griffin traversează un proces de alterare și anihilare a conștiinței. Dacă, la început, scrierea pare a replica sentimentalismul epocilor anterioare, sugerând o posibilă înțelegere pentru acțiunile tot mai reprobabile ale unui protagonist hulit și marginalizat din cauza diferenței (in)vizibile, nu despre un „Celălalt Amenințător” e vorba în imaginația lui Wells. Cu toate micile ironii și sarcasmul indubitabil la adresa ipocriziilor și manierismelor unei mici comunități patriarhal-tradiționale (măcar teoretic), denunțul nu se îndreaptă atât spre societatea discriminatorie, depășită și încremenită în trecutul prejudecăților sufocante, ci mai degrabă către individul ce se alienează progresiv de semenii pe care râvnește să-i subjuge.

Instinctul de auto-apărare se dovedește incontrollabil, animalic, iar eșecul lui Griffin de a reveni la apariția-i destrupată cu bună știință marchează, de fapt, prima etapă a dezumanizării ireversibile, a abrutizării marcată de agresivitate și violență crescândă, conducând dinspre abuz către omor. Analistii roma-

nului-fenomen nu puteau rata întoarcerea lui Wells la sursele clasice și aducerea la zi, în stil inconfundabil, a ciondănelii dintre Glaucon și Socrate din *Republica* lui Platon. Mărul discordiei? Înclinația ființei umane către bine, dreptate, justiție e contestată de interlocutorul socialist, convins că unica motivație a omului de a se purta corect o reprezintă frica de consecințe și, implicit, de pedeapsă. Ce s-ar întâmpla, însă, dacă delictele n-ar lăsa urme, iar infraționalitatea nu s-ar putea dovedi? Iată miza demersului ce provoacă la analiză critică, fără a renunța la dimensiunea de divertisment așteptată.

Pe de o parte, confruntarea dintre alegeri altruiste și egoiste, individ și comunitate reprezintă axul în jurul căruia se învârt narațiunea. Pe de alta, pentru o publicație de final de revoluție industrială, în contextul inechităților grave și tot mai clare pentru spiritele aflate în căutarea redefinirii sociale, interpretările legate de clasă, statut, privilegiu nu pot fi trecute cu vederea. Nici nu au fost, în timp. Interesul personal și cel colectiv se ciocnesc dramatic și simbolic deși, cultural, mai pasionantă e analiza înstrăinării, dezintegrării psihice și morale, alunecării în obsesie, megalomanie și, în cele din urmă, crimă. Auto-exilat, întors împotri-va tuturor, Griffin nu se bucură de aura savantului genial, ci sfârșește consumat și înfrânt de monstruoșitatea propriilor opțiuni. Morala? Pentru un succes autentic, progresul tehnologic necesită o etică pe măsură: temă încă atât de actuală, printre miile de dezbateri referitoare la experimente de laborator potențial letale în cazul scăpării din mâini, teorii ale conspirațiilor suprematiste și alte asemenea.

Că optica și fenomenele-i conexe sunt doar un pretext pentru Wells, e neîndoiește. Ce se vede (sau nu) dincolo de straturile dense ale prozei rămâne, ca de obicei, în ochii privitorului.

Dacă panica, speculația, curentele de opinie, ponderent neavizată, ale victorienilor din Sussex sunt pe cât de previzibile, pe atât de recognoscibile și la un secol distanță, mania lui Griffin e întunecată de umbra unui pact faustian, iar discursul-i avântat poate ridica (în aer, unde altundeva?) semne de exclamare oricând: ”Să realizezi un asemenea vis înseamnă să depășești magia! Și-mi făuream o viziune magică, pe care nici o îndoială nu venea să o tulbure, asupra a ceea ce poate reprezenta pentru om. Mister, putere, libertate absolută [...] După trei ani de taină și de chin, mi-am dat seama că era imposibil să-mi desăvîrșesc opera. ‘De ce?’ întrebă repede Kemp. «Lipsa de bani», fu răspunsul.” Simțiiți, cumva, un fior de empatie? Intervine Wells: „L-am jefuit pe taică-meu. Bani nu erau ai lui și s-a omorât”. Anti-climactic moment; rece, detașată rememorare a unui obstacol minor în calea unei presupuse măreții. Vorba vorbeii: *aveți grijă ce vă doriți!*

duplex

Tur de orizont

În vara acestui an, unul dintre cei mai iubiți și apreciați scriitori și medici arădeni, Ion Corlan, s-a stins din viață. Ultimul interviu pe care l-a acordat a apărut în cel mai recent număr din *Arca* și i-a fost luat de către doamna Carmen Neamțu. Un dialog limpede, cu întrebări bune și cu răspunsuri directe, unele memorabile. Căutat „De ce e nevoie să fii un scriitor bun?”, regretatul Ion Corlan răspunde:

„În literatură, în general în artă, două cerințe sunt esențiale: talentul și ideea. Stilul se face oricum, dar ideea, dacă nu există, nu se poate duce la capăt modelul imaginat. Talentul, un fenomen complex, merge de mână cu ideea prin universul ce se vrea creat. Fac parte dintre cei care consideră talentul, nu un har, ci un dar. Din păcate, în ziua de azi și din motive bine întemeiate, din ce în ce mai puțini medici se trezesc la sfârșit de săptămână cu o carte în mână. Medicina în esență este dură și relația dintre medic și pacient, chiar dacă ajunge la o anumită intimitate (încrederea oricum trebuie câștigată), trebuie menținută în limitele lucidității, ale obiectivității actului medical. Nici nu-i bine ca medicul să plângă la pieptul bolnavului împreună cu acesta. Actul medical – în esență un act creator – nu este o melodramă așa cum se întâmplă prin filme sau chiar în diverse romane, ci un act lucid, complex, un act care, trecând peste slăbiciunile omenești inerente, se face la reche. Cu timpul se produce o altfel de receptare a acestuia de către medic.”

Criticul, tot la locul lui

Cocheta revistă literară *Libris*, ce apare la Braşov, îşi deschide numărul 2 pe anul în curs cu editorialul redactorului-şef, Adrian Lesenciuc, „Între viralitate şi responsabilitate”, care este un apel la calm, civism şi responsabilitate, în această perioadă de pandemie. Şi de alegeri politice. Din cuprinsul dens şi variat al publicaţiei desprindem dialogul dintre Ovidiu Pecican şi secretarul de redacţie al *Libris*, Laurenţiu Ciprian Tudor, al cărui titlu e senin şi fericit: „Nu văd nicio criză a criticii literare şi culturale profesioniste”. Dar ce argumente are universitarul, scriitorul şi istoricul din Cluj care să-i slujească în asemenea negaţie? Iată-le aici: „Locul criticului nu l-a luat nimeni. Există o lume de pomădaţi şi peruchiaţi cărora li se pare convenabil să mimeze tinereţea şi menţinerea pe coama valului, validând, înainte de o cunoaştere aprofundată, noile tendinţe; mai cu seamă cele legate de noile medii de comunicare – pe care nu le stăpânesc şi, uneori, nici nu le prea desluşesc – li se par misterioase şi, totodată, ademenitoare. Faptul că un tânăr are un blog, că e activ pe Skype sau Facebook ori că foloseşte cuvinte de tipul «portal», «aplodare», «daunlodare», «apgradare» îi califică în ochii celor dispuşi să vadă, cam pripit, în ei, viitorul sau chiar prezentul valid al criticii. De fapt, un critic autentic este un critic autentic şi dacă scrie într-un caiet şi dă la cules pe computer, şi dacă scrie pe laptop, şi dacă dictează computerului propriu, dotat, acesta din urmă, cu un program de recunoaştere vocală. De aici rezultă, în contrapartidă, că un diletant rămâne diletant în materie de receptare critică şi dacă are cele mai sofisticate mijloace de expresie tehnologic mediată la îndemână. Critica profesionistă se va exprima în continuare de la tribunele consacrate sau de la altele, neconvenţionale. Fiindcă şi cea mai modestă pagină electronică are nevoie de conţinut, de alimentare cu o ofertă valabilă sub raportul ideatic, al judecăţii de evaluare, al argumentării.” ● Cronicile şi recenziile, paginile de poezie, eseurile şi proza, evocările nu lipsesc din cuprinsul acestui număr ilustrat cu reproduceri după lucrările admirabilei artiste vizuale Aurora Speranţa.

Cu poezia, din prima!

Scriptor e una din tot mai puținele reviste care dă poeziei întâietate. E straniu că o face, mai ales că literatura română contemporană are uriași nuvelisti și romancieri, cu tiraje ce ne duc renumele peste mări și țări, cu esești și critici literari angrenați în marile discuții, dialoguri și polemici ale Europei. Dar ce spunem noi ale Europei, ale mapamondului! Nume care țin capul de afiș la mari conferințe internaționale, care dau noile direcții în critica și istoria literară a lumii. De asta e straniu curajul redactorilor de la Iași în demersul lor. Să fie, cumva, justificată deschiderea amintită de faptul că fondatorul și coordonatorul publicației moldave este un poet, Lucian Vasiliu? Probabil. Altfel, ar publica serioase fragmente din viitoarele fluvii românești, care încă din manuscris își răd de traducurile ce abia, abia mai sunt primite de către librării din patrie dornici să țină primele rafturi cu autori români de azi. Și chiar de ieri, alaltăieri.

Puteți citi, prin urmare, în numărul 9-10 din *Scriptor*, poezie de Marta Petreu, Remus-Valeriu Giorgioni, Ștefan Mitroi, Javier Salvago, Maria-Cristina Casado Alcalde, Sorin Roșca, proză de Elena Cardaș, eseuri și tablete de Lavia Cotarcea, Ștefan Afloroaie, Emina Căpălnășan, Laura-Carmen Cuțitaru, Cristina Florescu, dialoguri între Nicolae Busuioc și Nicu Gravriluță, Vanea Atudorei și Grigore Vieru, Vanea Autodrei și Eugen Doga, Vasile Proca și Dumitru Crudu, Virgil Rațiu și Olimpiu Nușfelean. Recenziile și cronicile la cărți apărute, îndeobște, la editura Junimea sunt semnate de Doru Scărlătescu, Simion Bogdănescu, Nicolae Crețu, Constantin Coroiu, Menuț Maximinian, Radu Ciobotea, Sonia Elvireanu, Vasile Iancu, Diana Bobică, Frăguța Zaharia, Theodor Codreanu, George Vulturescu, Ioan Răducea, Ioan Holban, Stelian Turlea.

Și fiindcă tot am vorbit pe un ton apăsător despre poezie, reproducem poemul lui Ștefan Mitroi, „Promisiune”: „Visez tot mai des în ultimul timp/ că sunt orb./ Lumina ochilor mei stă/ pe pragul casei și plânge./ O aud strigându-mi/ cu voce de copil/ prin întuneric:/ - Și pe mine/ cine o să mă ducă de mână/ când o să vină vremea/ să merg la școală?/ Liniștește-te, îi spun/ mângâind-o pe creștet./ N-o să te las singură,/ îți promit să mă trezesc până atunci!” (A.P.)

**Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale
artistului vizual VLAD CORBAN.**

Cronica mărunță

Anemone POPESCU

● Poetul Vasile Dan a fost mereu un critic literar important: editorialele revistei *Arca* – revistă care împlinește, sub conducerea lui, trei decenii, ilustrează cu prisosință, calitatea criticului. Este de trei decenii lider al vieții literare arădene și a știut să-și întâmpine, cu înțelegere, confrății. *Ca la Carte (Exerciții de empatie* e subintitulat volumul) aduna textele pe care Vasile Dan le-a scris în ultimii ani despre poezii generației sale, dar și despre scriitorii din preajma sa. ● *timpurile crimordiale*, titlul recentei sale cărți de poeme, este mai mult decât o invenție lexicală a autorului (mare meșter în domeniu), decât expresia frustră a etichetării vremilor de astăzi. Desigur, o intenție inspirată nu doar în sine, ci și în relație cu lumea noastră frământată (inclusiv literară), grație disponibilității parcă inepuizabile a acestui poet de a se juca cu limba română precum un adevărat prestidigitator al ei. Un adevărat *magister ludi al mărgelilor de sticlă* în fața cititorilor lui, pe care îi inițiază într-o artă ocultă. Mai întâi învățându-i limba ei, „o limbă nou-nouă”, scrie Vasile Dan despre prietenul său Ioan Moldovan. ● Un lunedist ex-centric e Romulus Bucur, coleg de redacție, apărat și astfel: „Nu poți asista neputincios și ușor masochist la trecerea ei sub tăcere – fie din ignoranța crasă a recenzenților ocazionali, fie din răutate și invidie, fie din sfânta indolență ce pare a fi lovit în chiar centrul său nervos vivacitatea spiritului critic de la cele mai importante reviste, mai ales când e vorba de critica de întâmpinare.” ● După o scurtă biografie („Ana Pop Sârbu are o carieră literară atipică. După debutul poetic timpuriu din studenția clujeană, după cel editorial, a urmat un hiatus lung, de aproape 27 de ani. [...] Suntem în fața unei poete intacte stilistic și ideatic cu cea din anii săi de debut. Formula de poezie de atunci, de la începutul anilor '70 și începutul celor '80 e

una și aceeași cu cea de astăzi, cu o amprentă ce s-a dovedit autentică, viabilă: o descătușare a limbii în expresie, în primul rând, după decenii de anchilozare a ei în „limba de lemn”...), Vasile Dan se oprește asupra unui timp al poeziei. Care e și al său. ● De alt mesaj SOS are parte Viorel Mureșan: „Resemnat a se izola singur printre cărți, la țară, în Surluc (Sălaj) și a nu participa la competiția pentru poziția de lider al promoției sale echinoxiste — din care făceau parte unul și unul, Ioan Moldovan, Aurel Pantea, Ion Mureșan, Alexandru Vlad, Al. Cistelecan, Marta Petreu, Virgil Podoabă — Viorel Mureșan scrie intens, cumva în clandestinitate literară. Trimite rar și mai primește și mai rar mesaje... Sunt mesajele SOS ale unui surghiunit? Uneori se pare că da”. ● Cel mai „complet” portret al cărții este cel al lui Petru M. Haș, „un precursor al minimaliștilor”. Petru M. Haș „are o imagine publică excesivă... care dă peste margini”. Poetul „încurcă, exasperează, enervează”. În viața literară „este o pată de culoare intelectuală”. Ceea ce, adaugă Vasile Dan, „dă o satisfacție maximă, entuziasă, tinerilor săi admiratori minimaliști care văd în el un bunic literar trăznit-iconoclast, «în răspăr» cu orice stil liric cultivat, cu miză estetică.... Deosebirea dintre bunicul Petru M. Haș și nepoții săi literari minimaliști e memoria livrescului”. Desigur, a seniorului. Căci despre aceea a celor tineri nu se poate pune încă problema”. ● Pentru a le aminti și celor tineri „memoria livrescului”, Vasile Dan realizează o impresionantă antologie dedicată poeziei lui Ion Alexandru — o antologie care vrea să demonstreze că există o poezie a lui Ion Alexandru, care trebuie înțeleasă în contextul ei, și poezia de mai târziu, a lui Ioan Alexandru, alt drum în poezia lui și a noastră. În *Cuvântul înainte* al antologiei, Vasile Dan numește anii formării sale — a întâlnirii lui cu poezia lui Ion Alexandru. Și ne atrage atenția că persoana întâi trebuie să definească un mare poet. O mărturisire, pentru el și pentru literatură.

31

download



ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș
Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu
Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Ioan T. Morar, Marian Odangiu, Cristian Pătrășconiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Sorin Stroe.
Design pagini revista: Paul Crușcov.
Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.
www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3,
telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95
Marcă înregistrată: M/00166
Tiparul executat la S.C. DeaPrint S.R.L. București

ISSN 0030 560 X

Cei 105 din La Ciotat

Ioan T. MORAR

De când locuiesc în La Ciotat, ies zilnic, aproape fără excepție, în Portul Vechi, dincolo de care se înalță macaralele uriașe ale fostului Șantier Naval, actualul Șantier de reparat iahturi de lux. Expresia are un aer pleonastic: toate iahturile sînt un lux și de lux. Nu s-au inventat iahturile pentru săraci. Tot zilnic trec, în plimbările regulate, printr-o fostă zonă a Șantierului, astăzi redată circuitului comercial civil (librărie, buticuri) pe lângă Maison de la Construction Navale, aflată sub restaurantul *Au Chantier*, cel mai fișos din oraș. E un spațiu cu vitrine și panouri, un fel de sală de expoziție în care se organizează diverse întâlniri cu foștii angajați ai Șantierului. Un Nostalgic Club, mi-am spus eu.

net (1805-1877), originar din La Ciotat (autorii panoului evidențiau că numele lui e purtat doar de o alee și de un centru de ucenicie care nu mai are legătură cu meseriile navale). La douăzeci și cinci de ani dirija, alături de tatăl său, șantierele navale de la Marsilia. Apoi se întoarce în La Ciotat, unde va deschide o filatură de mătase și de bumbac. Pe atunci, aici se construiau doar mici ambarcațiuni din lemn, cu pinze. În plină revoluție industrială, visul lui Benet era să dezvolte acest mic șantier și să fabrice nave din metal, mîinate cu aburi. Importă motoarele din Anglia și lansează primul vapor franțuzesc cu vapori din Mediterana, pachebotul *Le Phocéén I*.

De aici se dezvoltă totul: la un moment dat, Louis Benet construiește, sub licență englezească, și locomotive cu aburi, dar și mașini pentru morărit, tot pe șantierul din

mă înscriu pentru cea din octombrie (pe data de 20), dar nu mai sînt locuri. Cu noile restricții, grupul de vizitatori nu trebuie să depășească douăzeci și cinci de persoane. Toate locurile sunt deja rezervate. Nu-mi imaginam că sînt atîția oameni nerăbdători să viziteze șantierul! Insist să fiu trecut pe lista de așteptare. Îmi las datele de contact și, surpriză! Pe 21 octombrie sînt anunțat că au renunțat două persoane, deci sînt trecut pe listă.

Dimineața, la nouă fără un minut intru în sală. Îmi spun numele, doamna mă găsește pe listă, apoi îmi dă gel dezinfectant. Îmi frec mîinile și sînt invitat în altă sală, unde deja se adunaseră aproape toți cei de pe listă. Stăm pe scaune, cu măștile pe figură. Ni se va proiecta un film prezentat de două doamne de la Serviciul de Arhive al orașului La Ciotat, Alba Renay și Magali Caffort. Ele ne vor însoți și în șantier, după filmul care va dura peste o oră. Nu vă povestesc filmul, e greu de concentrat într-o pagină de revistă. Vă spun doar că a fost interesant de tot. Am văzut, printre altele, și cîteva imagini filmate de Frații Lumière la lansarea unui vapor construit aici. Apoi altele și altele. Lansarea la apă era o mică sărbătoare la care participa mai tot orașul. Cîteva fotografii și secvențe filmate poartă mărturia acestor evenimente. Cum Portul Vechi nu e foarte mare și nu dă direct în larg, la lansările la apă ale marilor nave se isca adesea un adevărat *tsunami*: un val uriaș care izbea în clădirile de pe margine. Uneori, ajungea să mute mașini, să demoleze gherete din port, să dezrădăcineze copacii de pe faleză.

Dar lumea știa asta și era mai impresionată de spectacol decît de eventualele pagube. Printre persoanele care, în calitate de nași, au spart sticla de șampanie lovind-o de coca vasului, am văzut o înregistrare cu Regina de pe atunci a Norvegiei, extraordinar de frumoasă și de elegantă, și cu Simone Veil, fosta Ministră a Sănătății, care a dat francezilor dreptul la avort și ciotădienilor — numele medietecii vizavi de care locuiesc eu.

Chiar nu mi-am dat seama cît de multe nave s-au construit aici: vase pentru containere, pacheboturi pentru călători, mineraliere, petroliere și chiar gazifere, adică transportatoare de gaz. O fotografie ne-a prezentat incinta unui transportor de gaz metan: un fel de butelie imensă, cu pereții făcuți din tablă groasă, îndoită în felul cartoanelor de ouă. Ni s-a dat o bucată de tablă de oțel, ondulată. Am trecut-o din mînă în mînă și am pipăit-o, pe rînd. Sper că nu avea viruși pe ea — la ieșire m-am mai dat cu gel, pentru orice eventualitate. Explicația pentru forma și grosimea tablei a venit imediat de la gazdele noastre: pereții trebuie să fie foarte rezistenți, gazul lichefiat care se transporta avea minus 160 de grade.

Am reținut din istoria zbuciumată a Șantierului (care s-a numit în feluri diferite în epoci diferite) că a trecut și prin mîna lui Bernard Tapie, care s-a descurcat mai puțin bine cu navele decît cu echipa Olympique Marseille, pe cînd îi era proprietar. Și, pe neașteptate, în derularea filmului, ajungem la povestea celor 105 ireductibili din La Ciotat. Mărturisesc, nu auzisem nimic-nimic despre această poveste pînă acum. Știam că au fost niște mișcări sociale cînd statul francez a ordonat închiderea șantierului, dar nu că în miezul lor s-au aflat acești 105 de ireductibili, care au rezistat zece ani, un record pentru un protest muncitoresc.

Rotunjesc povestea ca să încapă aici: în anii '90, Europa se pregătea să se dezindustrializeze, într-un avînt de stînga contaminat de ecologie. Franța trebuia să renunțe la cîteva platforme industriale, iar guvernele au decis că printre ele se numără și șantierul naval din La Ciotat, care mergea bine, era rentabil, competitiv, avea comenzi. În perioada de maximă înflorire, aici lucrau peste șase mii de muncitori.

Am reținut în această poveste un exemplu de ipocrizie tipic comunistă. Unul dintre șefii Centralei sindicale afiliată la Partidul Comunist a spus că e necesar ca șantierul din La Ciotat să continue. După ce a fost uns ministru, a afirmat că nu mai are rost, că tehnologia e depășită, că performanțele sînt slabe și muncitorii trebuie să se recalifice. De altfel, atunci a început și construirea platformei de activități industriale Athelia, la intrarea în La Ciotat, spre Ceyreste, de partea cealaltă a autostrăzii.

„Stingerea” șantierului, în locul căruia urma să se construiască o marină, plus cîteva hoteluri cu vedere la calănci, nu a mers cum se așteptau guvernele (socialiste, în principal). Muncitorii de aici au decis că nu vor ceda. La o ședință, un lider sindical local a trasat în sală o linie cu creta și a spus ceva de genul „Nu vom vota ridicînd mîna. Deciziile vor fi mult mai clare. Cine e hotărât să meargă pînă la capăt, trece dincolo de linie. Și rămîne acolo pînă la capăt. Gîndiți-vă la toate consecințele și luați decizia”.

Din cele cîteva sute de prezenți, doar 105 au trecut dincolo de linie. Ce e mai interesant, deși presiunile au fost enorme, niciunul nu a trădat timp de zece ani, cît a durat această confruntare, care nu a fost numai de principii. Cei 105 au blocat autostrada de multe ori, au întîrziat cîteva sute de trenuri, au sechestrat personalități politice, au fost arestați, amendați. Cînd o parte din cei 105 au fost duși la jandarmeria din Cassis, restul s-au întors la La Ciotat și au confiscat șalupa Jandarmeriei, cu tot cu cei doi jandarmi. Apoi au vrut să fure Statuia Libertății din comuna vecină, Saint-Cyr, și să defileze cu ea. Planul le-a fost dejucat, statuia a fost luată de pe soclu și ascunsă de furia ciotățenilor.

La un moment dat, a venit o echipă de televiziune de la *France 3*, cu o reporteriță foarte pornită împotriva protestatarilor. A fost dată jos din mașină, vehiculul a fost luat cu macaraua și ținut atîrnat cîteva zile. Într-adevăr, cum le-a spus numele, cei 105 au fost ireductibili. După zeci de încercări, mai mult pe plan departamental, s-a luat decizia ca șantierul să se reconvertească într-unul de reparat iahturi. Unul dintre cei 105 este directorul tehnic al noului șantier, care se bazează pe zeci de întreprinderi sub-contractoare. De pildă, sudura în metal o face o echipă provenită din Constanța.

După film, am urcat într-un autobuz pus la dispoziție și am vizitat șantierul. Dar asta e altă poveste. Din povestea rezistenței foștilor șantieriști au rămas, desigur, destule urme: clădirile din cărămidă considerate de patrimoniu industrial, cîteva macarale-gigant folosite pentru iahturi și, pe spatele salopetelor tuturor muncitorilor proveniți din vechiul șantier, numărul 105, ca semn al memoriei colective.

P.S.: Am aflat în timpul vizitei cum se calculează valoarea unui iaht mediu: cam un milion de euro pe metru linar.



M-am uitat, din cînd în cînd, prin geam, la diverse machete de vapoare, dar nu am avut niciodată curiozitatea să intru și să mă interesez mai îndeaproape de istoria acestui pol industrial. Știam din povești că e una agitată, că renașterea vechiului șantier constructor de vapoare în actualul reparator de iahturi a fost plină de convulsii. Atmosfera șantierului, în maxima sa înflorire, am văzut-o într-un film de Claude Lelouch, în prezența lui, la Cinema Eden: *Smic, Smac, Smoc* (1971). E povestea unor muncitori, filmată pe șantier, într-un stil aproape de „realismul socialist” din România de dinainte de '89. Filmul mi s-a părut suficient ca imagine de ansamblu. Nu trăiam pe atunci în La Ciotat, nu am nostalgii, spre deosebire de o mare parte a *conciotățenilor* mei mai în vîrstă, care au avut, într-un fel sau altul, legături cu șantierul. Îi văd stînd grupați pe băncile din port. Sigur vorbesc despre cît de bine era atunci...

Acum trei săptămîni, trecînd pe lângă Casa Construcțiilor Navale, am văzut, scos afară, un panou pe care l-am citit. Era o scurtă biografie a lui Louis Be-

La Ciotat. Grație lui, comuna de pescari devine un orașel puternic industrializat. Sub conducerea lui, șantierul a produs treizeci și șapte de vase cu aburi. La locomotive a renunțat după doar cîteva bucăți: nu erau la fel de fiabile ca locomotivele englezești. Cum industriașul nostru era bine plasat în Vechiul Regim, Revoluția din Februarie (așa mai e numită cea din 1848) îl dezavantajează: îl pune în situația de a restrînge activitatea șantierului, concediind 800 de muncitori. Din fericire, apare o societate nouă, cu sprijin de stat, *Mesageriile Maritime*, care va aduce aici, pentru reparații, navele poștale. O nouă etapă a vechiului șantier.

Cum nu m-am plimbat niciodată pe Alea Louis Benet, abia acum am auzit de numele lui. Un om foarte important pentru zonă, promotor al revoluției industriale. Mi-am dat seama că știu încă puțin, dar că pot afla multe lucruri interesante despre trecutul industrial al orașului meu adoptiv, pot descoperi subiecte interesante, personaje, întâmplări, legende. Pe un afiș alăturat văd că această *Maison de la Construction Navale* organizează vizite lunare ghidate ale șantierului. Intru să